

UNIVERSITETET I OSLO

Russland og Irans atomprogram

En analyse av Russlands holdninger i striden
rundt Irans atomprogram

Sara Jovic

November 2011

Masteroppgave; Russlandstudier, Instituttet for litteratur, områdestudier og europeiske språk

Det humanistiske fakultetet

[Skriv inn dokumentsammendrag her. Sammendraget kan være en kort oppsummering av innholdet i dokumentet. Skriv inn dokumentsammendrag her. Sammendraget kan være en kort oppsummering av innholdet i dokumentet.]

Forord

Arbeidet med oppgaven har vært en spennende reise i Irans kultur og historie, som har vært et helt ukjent område for meg. Irans atomprogram og russisk utenrikspolitikk er to felt som er mye omtalt. Kunnskap om disse emnene er delvis basert på opplysninger fra de direkte berørte partene, men i enda større grad på den amerikanske måten å tolke disse på. Denne analysen hadde som mål å få en bredere forståelse av tema, basert på tilgjengelig informasjon i både Russland, Iran og Vesten.

En stor takk til Iver B. Neumann for veiledning og inspirasjon. Også en stor takk til Marthe som tok seg bryet med å lese og kommentere oppgaven. Fullføringen av oppgaven ville vært umulig uten støtte fra gode venner, som bidro med både moralsk og praktisk støtte i form av barnepass!

Dragom tati!

Innhold

Kapittel 1	1
Innledning	1
Metode og problemstilling	4
Oppgavensstruktur	8
Kapittel 2	10
Irans kjernefysiske program	10
Irans historie	13
Europeisk imperialisme	14
Pahlavi dynastiet	18
En amerikansk æra	20
Den islamske republikk	23
Ondskapensakse	25
Kapittel 3	29
Russland og Iran- et historisk tilbakeblikk	29
Sovjetunionen	32
Mellomkrigstiden	32
Andre verdenskrig	33
Den kalde krigen	34
Gorbatsjovtiden	35
Postsovjettiden	36
Sikkerhetspolitikk	39
Generelle tendenser i russisk utenrikspolitikk	40
Kapittel 4	44
Russlands rolle i atomprogrammet	44
Bushehr reaktoren	44
Det hemmelige atomprogrammet	46
Sanksjoner	48
S-300	50
Lavrovs step by step plan	51
Global perspektiv	52
USA- dominans	54
Natoutvidelsen og amerikansk tropper i Sentral Asia	56
Rakettskjold i Europa	57

Vestlig kritikk	59
Proiransk og/eller antivestlig.....	61
Provestlig	62
Iranvennlig.....	64
Militærmakt.....	65
Økonomisk perspektiv	66
Regional perspektiv	68
Naturressurser	68
Det kaspiske hav	69
Økonomisk samarbeid.....	72
Regionalsikkerhet	74
Kultursamarbeid	75
Indre forhold.	76
Kapittel 5	79
Konklusjon	79

Kapittel 1

Innledning

Irans atomprogram har hatt en viktig plass i verdenspolitikken de siste 20 årene. De tidligste påstandene om at Iran var på vei mot anskaffelsen av atomvåpen bar mer preg av rykter enn begrunnet mistanke. Denne ble mer reell da Russland og Iran inngikk en avtale om atomsamarbeid i begynnelsen av 90-tallet. Atomsamarbeid mellom gårsdagens hovedfiende, Russland, og dagens hovedfiende, Iran, gav næring til den allerede etablerte mistanken i USA. Den russiske holdningen til Irans` atomprogram har vært preget av at landet har vært direkte involvert gjennom utbyggingen av Bushehr reaktoren og med det, en aktiv part i den ene delen av programmet. Samarbeidet har vært langt fra smertefritt, men den generelle tendensen i Moskva har vært en beskyttende og vennlig tone overfor Teheran. I løpet av 2010 så det ut som at Russland var i ferd med å endre sitt syn i saken. Advarsel til Iran fra utenriksminister Lavrov om at nye sanksjoner var en reell mulighet om landet ikke samarbeidet med IAEA kom i februar. Denne ble etterfulgt av en rekke lignende utspill fra både president Medvedev og andre viktige aktører innenfor russisk utenrikspolitikk. Den russiske tonen ble skapere og nye sanksjoner mot Iran ble vedtatt i juni. Forholdet mellom Teheran og Moskva ble kjøligere og nådde frysepunktet da Medvedev annonserte at Russland trakk seg fra avtalen om levering av antirakettsystemet s-300, som ble inngått i 2007. Samtidig ble forholdet mellom USA og Russland beskrevet som ”bedre enn på lenge”.

Celeste A. Wallander skrev på slutten av 90-tallet, at kunnskapen om russisk utenrikspolitikk hadde blitt større, men om det samme gjaldt forståelsen var noe mer usikkert (C. A. (ed.) 1996). Mye har endret seg siden den gang, men mye av den samme usikkerheten om hvordan man forstår det som skjer, er uendret og blir tydelig i forhold til Irans atomprogram. Tett kontakt med Iran har blitt tolket som ensbetydende med en anti-vestlig utenrikspolitikk, en dreining vekk fra Europa og mot Asia. Russlands holdning til Irans atomprogram har utvilsomt en globalpolitisk dimensjon, både fordi USA den eneste gjenværende supermakten også er den største motstander av programmet, fordi mulig spredning av atomvåpen er et globalt anliggende og også fordi russisk utenrikspolitikk generelt bestemmes ut i fra hvordan Vesten behandler Russland, og hvordan Moskva oppfatter deres behandling.

What often determines Moscow's foreign policy is whether or not the West's international actions are perceived by Russian officials as accepting Russia as an equal and legitimate member of the world (A. P. Tsygankov, Russia's Foreign Policy, Change and Continuity in National Identity 2010, 1).

Russisk-iransk samarbeid har blant ledende eksperter blitt sett på som den beste indikatoren for hvordan forholdet mellom Russland og USA er (Хлопков 2001 r, 4). Valg av en iranvennliglinje betyr at Russland stiller seg i opposisjon til sin tidligere supermaktsrival, mens gode relasjoner med Washington vil virke negativt inn på forholdet til Teheran. Hvilke momenter som spiller inn for at den russiske siden velger den ene eller den andre retningen vil bli forsøkt belyst her. En gjennomgang av Irans historie, og et historisk tilbakeblikk på forholdet mellom Russland og Iran vil gi en åpning for å se om det også er andre faktorer som spiller inn. Forståelsen av dagens forhold forutsetter kunnskap om de involverte landenes kultur, historie og politiske relasjoner. Russland, Iran og USA representerer ideologiske motsetninger, og har en konfliktfylt fortid som både allierte, undertrykte, undertrykkere og fiender. Ved å trekke de lange linjene kan man se etter fellstrekk og forskjeller. Dette vil bli gjort her, med bevissthet om farene for å overse det som er til høyre og venstre for den lange linjen og at enkelte elementer kan være med på å underbygger stereotypeoppfatninger. Derfor vil jeg forsøke å se forholdet også i en regional perspektiv, både i forhold til de geopolitiske og økonomiske sidene og i en kulturell kontekst.

Diskusjonen om hvorvidt Russland hører til Vest eller Øst har opptatt russiske intellektuelle og politikere i snart to århundrer. Nederlaget i Krimkrigen, hvor vestmaktene stod på tyrkisk side betraktets som avgjørende for russisk orientering mot Asia. Russland mistet sin europeiske stormakts posisjon og den panslaviske drømmen om en allslavisk allianse under Russlands ledelse ble knust. Russlands søken etter en egen russisk nasjonalidentitet ble viktig igjen etter Sovjetunionens oppløsning. Kommuniststyret var borte og fiendebildet fra den kalde krigen endret. Det var tid for nyorientering igjen, og den tidlige postsovjetiske perioden var preget av høye forventinger om at Russland endelig skulle bli en del av det gode selskap, Vesten.

Somehow it was believed that Russia was a Western country by birthright; that it had only been held hostage by the Bolsheviks for more than 70 years, had liberated itself and others whom the Bolsheviks had also held hostage, and deserved the warm embrace of the rest of Western community and eternal gratitude from its co-hostages (Trenin 2002, 273)

Russland ble ikke en integrert del av Vesten og heller ikke en likeverdig partner med USA. Kommunistperioden var over og med den skulle alt fra den tiden begravnes. Vestlig omfavnelse uteble og det gamle var borte. Tsartiden ble hentet frem igjen og med den også den idehistoriske arven om Russlands plass i verden.

Exiting from empire is never easy. After a period of shock and intense humiliation, national resurgence follows. In contrast to France and Britain, Russia's immediate post-imperial existence has not been accompanied and

compensate for by the integration into large entity such as the European Union and the Atlantic Alliance. The predictable result is a palpable rise in modern Russian nationalism (D. V. Trenin 2007, 27).

Tsygankov trekker frem tre forskjellige retninger innefor utenrikspolitisk tenkning som har utviklet seg over tid og som fortsatt er gjeldende. Den ene er *Westernist*, hvor, hovedvekten legges på likheten mellom Russland og Vesten. Denne har sine røtter tilbake til Peter den Store, og fra senere tid - tilhengere av liberale vestlige verdier, som under Sovjettiden mente 2Sovjetunionens fall har de vært talsmenn for tett kontakt med Vesten, og utbygging av liberale demokratiske institusjoner som skulle sikre landet plass blant *Western civilized nations*. Bare en klar retning vestover kan redde Russland fra økonomisk og politisk bakevje.

Den andre gruppen er *Statist* som trekker frem statens evne til å styre og sørge for sosial og politisk orden som det viktigste. Verdier som makt, suverenitet og stabilitet går foran frihet og demokrati. Dette er ingen eksplisitt antivistlig retning. Anerkjennelse fra Vesten med utgangspunktet i Russlands egen militære og økonomiske kapasitet er viktig. Behovet for en sterk stat har sine røtter langt tilbake.

Ever since the two-centuries-long conquest by the Mongols, Russians have developed a psychological complex of insecurity and a readiness to sacrifice everything for independence and sovereignty (A. P. Tsygankov 2010, 6).

I postsovjettiden har Primakov og Putin vært de fremste representantene for denne retningen. Målet er det samme; - Russland som stormakt., - Men synet på fremgangsmåten litt forskjellig. Primakov foretrakk en allianse med de tidligere Sovjetstatene, Kina og India, mens Putin staset mer på bilateralt samarbeid i periferien, og gikk inn for strategisk samarbeid med USA i kampen mot terror.

Den tredje retningen er *Civilizationists*. - Deres syn på Russland er som noe som er helt forskjellig fra Vesten og som har som mål å spre russiske verdier utenfor Vesten. Målet er ekspansjon øst og sørover. En rekke fremtredene intellektuelle med *sivilisasjonistisk* verdenssyn, viderefører denne ideen i noe endret form- Eurasianisme. Eurasianistene ser på Russland som et ekspanderende landimperium i maktkamp mot sjøimperier. En postsovjetisk variant av denne er basert på den samme grunnideen om Russland som en egen sivilisasjon i konkurranse med den Vestlige.

Sikkerhetspolitikk har tradisjonelt en sentralplass i russisk utenrikspolitikk uavhengig av utenrikspolitisk retning.

As a borderland nation in an uncertain, often volatile external environment, Russia had to continuously respond to similar challenges to its security. These challenges included unrests in neighboring territories, threats of external invasion, and difficulties in preserving internal state integrity (A. P. Tsygankov 2010, 10).

Metode og problemstilling

Oppgavens utgangspunkt er en retningsendring i russisk politikk i forhold til det iranske atomprogrammet i 2010. Denne hendelsen vil være utgangspunktet for en diskursanalytisk tilnærming til Russlands politikk i Iran.

Diskursanalyse dreier seg blant annet om å studere meningen, og den studerer meningen der den oppstår, nemlig i sproget selv. Sprog, sees ikke som et uproblematisk system av begreper som refererer direkte til ting og fenomener, men som et sosialt system som (også) følger sin egen logikk, og denne logikken er virkelighetskonstituerende for mennesker (Neumann, Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse 2001, 18).

Vestlige medier har referert og referer fortsatt til det iranske programmet som en sikker trussel. Opplysningene disse er basert på er som regel fra den amerikanske eller israelske etterretningen eller avhoppere fra Iran. Inskritiske retorikk har vært en del av amerikansk virkelighet siden gisseldrama i 1979. Europeiske medier referer gjerne til amerikanske kilder i sin fremstilling av Irans atomprogram, og disse er ofte formulert som om at det er like før Iran har atomvåpen. Rapporter om nyoppdagede anlegg, datamaskiner med informasjon som viser planer om konstruksjon av atomvåpen og taler fra Vestlige ledere har skap en virkelighet hvor det har blitt en vedtatt sannhet at det iranske regimet er det onde(ondskapensakse), og at deres atomprogram derfor må være ment for å lage atomvåpen. Dette har den iranske ledelsen sørget for å bygge opp under med sine utspill, som å viske Israel fra kartet, gi støtte til terrorist grupper. Å omtale USA som den store satan har vært en naturlig del av det iranske politiske vokabular siden revolusjonen. Med dette som bakteppe blir Russlands samarbeid med Iran om atomprogrammet oppfattet som en antivistlig handling.

Diskursen i Russland er forskjellig fra den i vesten. Den er basert på egne erfaringer, geografisk nærhet, mulige fellesinteresser og eventuelle konfliktområder, - både i forhold til Iran og Vesten. Holdningen til atomprogrammet vil være avhengig av hvilken utenrikspolitisk kurs Russland velger, og hvilke prioriteringer som blir gjort. Til forskjell fra den stabile vestlige negative holdningen til programmet, har den russiske ikke vært konsistent. Dette tyder på at det ikke er en ferdigutmeislet politikk, men at politikken blir formet av endringene rundt; - både i Iran, Russland og Vesten. En analyse av uttalelser fra offisielt hold samt, - ekspertanalyser og medieomtaler av Irans atomprogram vil være redskapen for å se hvordan den russiske diskursen i forhold til Iran er bygget og hvorvidt denne diskursen faller sammen med hovedstrømningene i russisk utenrikspolitisk tenkning. Det er en godt etablert sannhet i vesten at Russlands gode og vennlige forhold til Iran er basert på Moskvas ønske om å danne en allianse mot Vesten, altså mot USA. I Russland er den vestlige omtalen og behandlingen

av Iran ofte beskrevet som demoniserende. Endringen i Moskva til en mer kritisk holdning til Teheran gjør at den velkjente formeningen om at russisk ”iranvennlig” politikk betyr antivistlig politikk blir en utilstrekkelig forklaring. Hvis dette var et utgangspunkt for politikken, hva er årsaken til endringen? Har Russland endret sine utenrikspolitiske mål og midler? Det er ingen hemmelighet at Russland har stormaktsambisjoner. Disse er eksplisitt uttrykt i både taler og dokumenter fra både president, statsminister og utenriksminister. Betyr denne endringen at den vestlige diskursen er for smal, og at noen aspekter i forholdet mellom Iran og Russland ikke er tatt med i betraktning? Denne analysen tar utgangspunkt i den allmenne vestlige diskursen, og går deretter videre til den russiske. Målet er ikke å vise at den ene er riktigere enn den andre, men heller å søke å forstå den russiske, og på den måten forhåpentligvis få en større og bredere forståelse av forholdet mellom de to landene.

Utenrikspolitikk er et politisk område hvor forhandlinger og beslutningstaking i hovedsak skjer bak lukkede dører.

In any country, establishing precisely who makes foreign policy, and how is difficult. In a country like Russia with weak formal institutions and a political system that has been in more or less constant flux for the past two decades, the challenge is even greater (Mankoff 2009, 53).

I arbeidet med russisk utenrikspolitisk diskurs vil offentlige dokumenter, taler, uttalelser til media og møtevirksomhet være de viktigste kildene. Russiske aviser, tidsskrifter og vitenskapelige analyser er også viktige virkelighetsskapende elementer. Kulturell kompetanse er i følge Neumann en viktig forutsetning for en god diskursanalyse. I denne oppgaven gjelder det både den iranske og russiske kultur. Iran har de siste 2-300 år vært en plass for stormaktspill, og landets egne interesser har det blitt tatt lite hensyn til. Persia med sin flere tusenår gamle historie, var en gang et imperium, før det senere ble erobret av arabere, mongoler, og det i moderne tid ble plass for *Great Game*¹. Great Game ble avløst av den kalde krigen, hvor hovedprotagonistene var USA og Sovjetunionen. Den islamske revolusjonen i 1979 var slutten på fremmedmaktens direkte involvering i Irans indre anliggende. Landets insistering på retten til et atomprogram kan i følge John Limbert ses i lys av at:

Iran's list of historical humiliations is long one. In recent times, outside powers usually preferred to maintain the façade of Iranian independence and dominate the country indirectly through local agents, who, either for personal belief or profit, were willing to do the foreigners' bidding. At times, however, even that tattered mask

¹ Stormaktsspillet mellom Det britiske imperium og Tsar Russland om makt og innflytelse i Sentral Asia i andre halvdel av 1800-tallet og begynnelsen av 1900.

of restrain would slip away, and the British, Russians, or Americans would directly, as though needing to debase Iranians even further by reminding them publicly of who is master and who is servant (Limbert 2009, 32).

Forståelse av forholdet mellom Russland og Iran forutsetter kunnskap om deres historie og kultur, hva deres selvoppfatning er bygget på, og hvordan deres oppfatning av andre og egen plass i verden er. Irans kjernefysiske program og Russlands forhold til det er tett forbundet med Russlands forhold til Vesten og Irans forhold til USA. Iran har de siste årene vist ambisjoner i retning av å være en ledende stormakt i sin region både økonomisk, militært og ideologisk. Hvordan disse ambisjonene blir oppfattet i Moskva vil ha innflytelse på Russlands forhold til atomprogrammet også. Irans ønsket om hegemoni har, i følge Sazhin, tre viktige elementer. Den første er geopolitisk hvor Iran objektivt har en viktig rolle i et av verdens viktigste områder; Midtøsten, Kaukasus, det Kaspiske hav og Sentral Asia. Den andre er militærpolitisk; - Iran er omringet av, om ikke fiender, så i beste fall, ikke-vennlige stater. Den tredje, og viktigste, er *nasjonalpsykologisk faktor* som har som utgangspunkt Irans kulturpolitiske arv som sivilisasjonens vugge, imperium og sentrum for verdens sjiaislam. Disse elementene har vært med på å forme en mentalitet av stolte, kompromissløse sjia-iranere som forsvarer sine interesser mot et stort antall fiender. Nåtidens persiske nasjonalpsykologi med en blanding av imperialistisk nasjonalisme og det å være utvalgt sjia land representerer en viktig politisk faktor (Сажин, www.iimes.ru 2010).

Denne analysen vil begrense seg til en periode på 15 år; - fra begynnelsen av atomsamarbeidet mellom Russland og Iran, til i dag, med hovedvekten på to perioder; - 2007, da forholdet mellom Vesten og Russland var i en *ny kaldkrigs fase*, og 2010 da forholdet mellom Iran og Russland kjølnet. Målet med å vektlegge disse to ytterpunkter er å se om det er noen likheter, og hvordan så disse passer med, eller avviker fra den etablerte vestlige diskursen. Russlands forhold til atomprogrammet vil bli vurdert i et globalt og regionalt perspektiv.

Tekster gis også sentralitet av mediet de utkommer i, og man må ha klart for seg hvilke medier som gir tekster hvilke valører (Neumann, Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse 2001).

Dette blir spesielt viktig i forhold til Irans atomprogram hvis omtale og behandling har hatt preg av skremselspropaganda fra amerikansk og israelsk side, mens den russiske til tider har hatt tendens til bagatellisering.

Russland har vært en viktig aktør i Iran fra den andre delen av 1800-tallet. Kan dagens russiske politikk ses på som et resultat av Vestens avvisning? Har Dostojevskis betraktninger om en russisk plass i verden aktualitet i dag og kan forholdet til Iran forstås som en del av Europa eller Asia dilemma? *"In Europe we are hangers-on and Slaves, whereas we shall go*

to Asia as masters” (B.Neumann 1996, 64). Ved å befestе sin posisjon i Iran frem til mellomkrigstiden, fikk Russland hevdet seg som både *the master* i forhold til iranerne, og som en konkurrent til Det britiske imperiet, og dermed en likeverdig spiller. Dette i tråd med Dostojevskis analyse fra 1881:

In Europe we were Asiatics, whereas in Asia we, too, are Europeans. Our civilizing mission in Asia will bribe our spirit and drive us thither. It is only necessary that the movement should start. Build two railroads: begin with the one to Siberia, and then to Central Asia, and at once you will see the consequences (Hauger 1990, 3).

Verden har gjennomgått store endringer siden den gang. Storbritannia har for lengst mistet sin status som imperium, og Iran har blitt en republikk, styrt av prester som fører en politikk som verken tar hensyn til Vestens eller Russlands krav og forventninger.

Et lands forhold til Iran er umulig å vurdere uten å ta atomprogrammet med i betraktningen, etter at dette har blitt definert som et stort globalt sikkerhetsproblem. Russlands posisjon her, skiller seg fra andre lands, både stormakter og naboland. Kombinasjonen av geografisk nærheten med delvis sammenfallende, men også motstridende interesser, en imperialistisk fortid i området, og rollen som den eneste atommakt direkte involvert i Irans atomprogram i dag (den delen som ikke er hemmeligholdt) og rollen som leverandør av våpenutstyr, gjør forholdet komplekst. Det må balanseres mellom forskjellige hensyn. Irans til tider uforutsigbare politikk og retorikk har også bidratt til at det ikke er en klar linje i Moskvas forhold til atomprogrammet deres. Kan forholdet ses på som et eksempel på moderne russisk utenrikspolitikk hvor pragmatisme har en sentral rolle? Hvor regionale hensyn både sikkerhetspolitiske og økonomiske, er minst like viktige som global stormakts politikk? Har Russland funnet sin plass som en euroasiatisk stat, en mekler mellom øst og vest?

Irans kjernefysiske program har vært en utfordring for det internasjonale samfunn siden 2002, da det ble kjent at landet hadde drevet med urananrikning, uten at dette var kjent for IAEA. Stridens kjerne ligger i hvorvidt landet skal få fortsette anrikning eller ikke, og hvilke midler skal eventuelt tas i bruk for å stanse dette. Det finnes foreløpig ingen helt klare bevis på at Iran er i ferd med å utvikle kjernefysiske våpen, men siden avsløringene i 2002, har landets samarbeidsvilje og troverdighet variert sterkt. IAEAs krav er full stans av urananrikning til tilliten er vunnet tilbake. Kravet har ikke blitt imøtekommet og saken har blitt tatt opp til FN's Sikkerhetsråd, noe Russland i det lengste prøvde å forhindre. Økonomiske sanksjoner ble innført i 2006 og siden den gang har det vært tre runder med innstramninger, sist i juli 2010. USA, EU og et par land til kom også med tilleggssanksjoner i september samme år.

Russlands offisielle politikk har vært at Iran i tråd med NPT² avtalen har retten på sin side når det gjelder utvikling av kjerneprogram til fredelige formål. Prinsipielt er både Russland, USA og EU enige om at alle land har rett til å utvikle atomprogram til sivilt bruk, men de er ikke enige i hvorvidt Irans atomprogram kun har sivile formål, eller om det er et ledd i en prosess hvis endelige mål er utvikling av atomvåpen. Utgangspunktet her er at både Russland og Vesten baserer sin vurdering på samme informasjon om det mye omtalte atomprogrammet. Hvorfor har Russland større tiltro til iranske forsikringer enn Vesten? I et forsøk på å forstå disse forskjellene vil en analyse av både iranske og russiske forhold og forholdet disse land imellom være viktig. Endringer i russisk politikk i 2010 var utgangspunktet for begynnelsen av arbeidet med denne oppgaven. Målet var å finne ut om Moskva hadde endret sitt syn på Irans atomprogram, og deretter finne mulige forklaringer. Den russiske *irankritiske* politikken ser ut til å ha gått over, pendelen har svingt tilbake igjen i løpet av 2011. Denne endringen har ikke endret målet med oppgaven, bare gitt den flere innfallsvinkler.

Oppgavensstruktur

Den første delen av oppgaven vil handle om Iran. Det gis en kort innføring i atomprogrammet, og en gjennomgang av landets historie med hovedvekt på nyere tid og forholdet til resten av verden. Kapittelet om Irans historie etterfølges av en gjennomgang av forholdet mellom Russland og Iran. Analysen av russisk holdning til Irans atomprogram, vil i stor grad være en analyse av russisk utenrikspolitikk. Som primærkilde vil jeg bruke offisielle sider fra det russiske utenriksdepartement og Kreml, i tillegg til uttalelser til media fra presidenten, statsministeren og utenriksministeren. Disse opplysningene sier ofte mye om hva som er bestemt og lite om prosessene og motivene bak. For at oppgaven ikke skal bli et referat fra russisk offisiell hold, er det nødvendig å se på hvem som er beslutningstakere i denne politikken og hva den påvirkes av. Publisert materialet fra Senter for politisk forskning -ПИР-Центр (Центр политических исследований России), Institutt for orientalske studier (Институт востоковедения РАН), Carnegie Senter i Moskva(Московский Центр Карнеги) og Tidsskriftet- Dagens Iran (Информационно-аналитический журнал Современный Иран) er noen av de viktigste russiske kildene som jeg vil basere analysen på. I et forsøk på å finne en balansert tilnærming og danne et mest mulig allsidig bilde av russisk utenrikspolitikk og Russlands forhold til Iran, har jeg forsøkt å lene meg på både russiske stemmer og vestlige forskeres.

² Ikke spredningsavtale *Nuclear Non-Proliferation Treaty*, utarbeidet 1968, med mål om å hindre spredning av atomvåpen. Medlemmer alle land unntatt, India, Pakistan, Israel og Nord Korea som trakk seg ut av den i 2003.

Det er Russlands forhold og holdning til Iran som er oppgavens tema, derfor vil det ikke bli lagt like mye vekt på Irans side. Likevel siden det er snakk om et samspill, vil det være nødvendig med noen blikk mot Iran. Min manglende kompetanse når det gjelder persisk språk vil også være en betydelig begrensning når det gjelder å få frem det iranske syn.

Russland har offisielt og prinsipielt vært lite positiv til sanksjoner som løsning på problemer, ikke bare i Iran, men også andre steder. Det gjør tilslutningen til sanksjoner mot Iran ekstra interessante.

Kapittel 2

Irans kjernefysiske program

Irans kjernefysiske program så dagens lys allerede på 50-tallet. USA støttet programmet både med ekspertise og utstyr i en periode på nesten 20 år. Målet var å gjøre Iran i stand til å produsere atomenergi selv og drive med avansert medisinsk forskning. Teherans kjernefysiske forskningssenter ble åpnet ved hjelp av det amerikanske *Atoms for Peace*-programmet og landets første kjernereaktor ble bygget av amerikanere i 1967.

På 70-tallet inngikk Iran en avtale med Frankrike om hjelp til å bygge atomkraftanlegg i Darkhovin og med Tyskland om å bygge et i Bushehr. Tyske Kraftwerk Union begynte byggingen av to anlegg i Bushehr, og etter avtalen skulle de også ha ansvar for brenselet til disse anleggene. Utbyggingsstansen etter revolusjonen ble begrunnet med mistanke om at Iran hadde planer om å anskaffe atomvåpen. Iran ble også medeier i det franske *Eurodif*, som var en av verdens største anlegg for anrikning av uran til kjernekraftverk og kunne etter avtalen kjøpe 10 % av det produserte brenselet. Frankrike nektet imidlertid all salg av brensel etter Den islamske revolusjonen. Iran fikk heller ikke tilbake en milliard dollar som de hadde investert i prosjektet (Kippe 2009). Khomeinis maktovertakelse og den ett år lange gisseldramaet i den amerikanske ambassade i Teheran, ble slutten på samarbeid med USA. Washington presset også Argentina, Kina og Russland til å avslutte de samarbeidsavtalene de hadde med Iran som angikk atomprogram. Dette skifte i amerikansk holdning;- fra pådriver til motstander, har i følge iranske talsmenn tvunget programmet ”under jorda”. Vestlig boikott og krigen mot Irak bidro til stagnasjon i atomprogrammet frem til slutten av 80-tallet.

Frykten for at atomvåpenteknologi skulle havne på avveie, var stor i kjølevannet av Sovjetunionenes oppløsning. Russland ble sett på som den mest sannsynlige leverandør av atomteknologi til Iran. Tiden har vist at vestens mistanke bare var delvis riktig. Det meste av teknologi har kommet fra andre hold; Kina, Nord Korea og Khan nettverket. Russlands aktive rolle i Irans kjernefysiske program fra 90-tallet kan ses på som positiv, da det har vist seg at iranske makthavere også var villige til å gå i anskaffelse gjennom ulovlige kanaler og på den måten bryter med forpliktelsene til NPT.

Det iranske atomprogrammet fikk først status som en alvorlig sikkerhetstrussel i 2002. Den iranske motstandsgruppen NCR (*National Council of Resistance*) offentliggjorde opplysninger om eksistensen av to kjernefysiske anlegg ved byene Natanz og Arak.

Satellittbildene, tatt kort tid etter, kunne bekrefte at et stort urananriknings anlegg var under utbyggingen ved Natanz og en tungtvannsfabrikk ved Arak. Teheran kom med noen innrømmelser i februar 2003, etter flere forsøk på bortforklaring. Protestene fra det internasjonale samfunnet med USA i spissen tar utgangspunktet i ikke-spredingsavtalen (NPT), og hevder at Irans opptreden er brudd på denne. I tråd med NPT har de eksisterende anerkjente atomvåpenstatene; USA, Russland, Storbritannia, Frankrike og Kina forpliktet seg til å ikke overføre våpen til andre stater og skal heller ikke bistå i produksjon av atomvåpen, men isteden arbeide med nedrustning av egne våpenlagre. Ikke-kjernevåpenland forpliktet seg til å avstå fra å utvikle atomvåpen og til å samarbeide med IAEA³ om inspeksjoner av sine kjernefysiske anlegg.

Anrikt uran brukes både til sivile og militære formål. Ved anrikning av uran øker man konsentrasjon av U235 fra 0,7 %, som er den vanlige konsentrasjon i naturen til 3-5 %, maksimalt 20 % og sluttproduktet er lavanrikt uran som brukes i kjernereaktorer. Høyenrikt uran brukes i atomvåpen og har en U235 konsentrasjon på 90 % eller mer. Kvalitativt er anrikningsprosessen den samme, og på denne måten vil et land som behersker lavanrikning av uran teoretisk være i stand til, uten større problemer, å fremstille uran til våpenproduksjon. Det som vekket mistanke var at Iran hadde kommet så langt i utviklingen av anrikningsteknologi, uten at IAEA hadde kjennskap til det. Irans hemmelighold bør i følge Kippe ses også i lys av at landet i 1983 hadde søkt IAEA om teknisk assistanse til produksjon av uranheksafluorid UF₆ på forsøkskalla. Søknaden ble stanset av amerikanske myndigheter, som også overtalte Kina og Argentina på 90-tallet om å stanse all salg av brensel til Iranske forskningsreaktorer. UF₆ er uranforbindelsen som brukes i alle former for storskala anrikning. Søknaden tyder på at Iran hadde ønske om å utvikle teknologi og ekspertise som videre kunne brukes til storskala produksjon av uran så tidlig som på 80-tallet. Iran har til sitt forsvar trukket frem sine naboland India og Pakistans utvikling av atomvåpen, uten at det skapte samme reaksjoner som det iranske fredelige atomprogrammet.

Utstyret til anlegget ved Natanz, gassentrifuger til anrikning av uran ble skaffet gjennom A.Q. Khans nettverk. Khan var ansatt ved Unrenco (Britisk-nederlandsk -tysk konsortium med produksjon av anrikt uran) på 1970-tallet, hvor han stjal tegninger av P-1 sentrifuger og opplysninger om leverandører av utstyr/materialet som er nødvendig i produksjon av disse. I

³ Det internasjonale atomenergibyrået (IAEA) er et FN-organ med ansvar for overvåking av medlemslandenes etterlevelse av ikke-spredingsavtalen.

tillegg til å ha vært avgjørende bidragsyter i Pakistans atombombeutviklingen, har Khan også solgt utstyr og tegninger på det internasjonale markedet. Iran, Libya og Nord-Korea er de landene som i følge Khan selv har kjøpt utstyr og informasjon. Khan- netteverkets rolle som, den viktigste leverandøren i Irans kjernefysiske program, ble bekreftet i IAEAs undersøkelser i 2003.

Eksplisiv befolkningsvekst med tilsvarende økning av energibehov rettferdiggjør bygging av atomreaktor til energiproduksjon. Til tross for Irans store olje og gass ressurser, er energimangelen prekær, noe som i stor grad skyldes en lite utbygd gassproduksjon og distribusjon. På lengre sikt gir det lite mening for Iran å satse på kjernekraft. Hvis man ser på uranforekomsten i landet, er denne beskjeden, og utilstrekkelig som brensel i en kjernereaktor. Likevel er den stor nok til å produsere flere hundre atomstridshoder. Landet vil med andre ord være avhengig av uranmalmimport for å holde sine reaktorer gående, og med dagens forhold til vesten, er dette ikke uproblematisk. Et annet viktig moment som av kritikerne har blitt trukket frem som bevis på at Iran ikke har rent mel i posen, er at dagens atomprogram ble startet på 80-tallet, da landet var midt i en langvarig, ødeleggende krig med Irak, som hadde brukt kjemiskvåpen mot dem.

IAEAs krav om åpenhet og full tilgang til inspeksjoner har blitt etterkommet i varierende grad. Retten til å utvikle kjernefysisk teknologi til fremstilling av energi og medisinske formål, har vært Irans viktigste argument, som de også har fått støtte fra i Russland. Avsløringen i 2002 og det som har kommet frem i lyset om Irans kjerneprogram, er i seg selv ingen entydig indikator på at landet er i ferd med å utvikle kjernevåpen. I 2003 gikk Iran med på å stanse all anrikning av uran og skrev under på en tilleggsprotokoll som gav IAEAs inspektører utvidet adgang til å kontrollere landets kjernefysiske anlegg. Det har vist seg at samarbeidet var midlertidig. Anrikningen ble gjenopptatt i 2005, mens Tilleggsprotokollen ennå ikke er blitt ratifisert. IAEA har gjentatte ganger uttrykt sin misnøye med de forklaringene de fra iransk side har kommet med angående tidligere aktiviteter. Mangelfulle forklaringer og innsyn i landets atomprogram resulterte i at IAEA rapporterte inn Iran til FNs Sikkerhetsråd i 2005. Det første sett med sanksjoner ble innført i 2006, og omfattet salg av sensitiv teknologi og utstyr som kunne anvendes i atomindustrien. Sanksjonene ble senere utvidet flere ganger og omfatter nå også økonomiske sanksjoner og reisesanksjoner mot personer og foretningsvirksomheter som mistenkes for å ha innblanding i atomprogrammet. Med unntak av noen få fremstøt om dialog og samarbeid, har iransk side vist liten vilje til å stanse anrikningen etter 2005. Den fjerde runden med FN sanksjoner ble innført sommeren

2010. USA, EU og flere andre land har innført egne sanksjoner noen måneder senere noe Russland har gitt klart uttrykk for å være imot. Det endelige utkastet av FNs sanksjoner var et kompromiss mellom Vesten på den ene siden og Russland og Kina på den andre. Resultatet ble en mildere variant. Flere runder med samtaler har foreløpig ikke ført frem til noe løsning. Sist vinter, i desember i Genève og i januar i Tyrkia. I kjølevannet av de siste mislykkede samtalene, har Russland gått klart ut ved flere anledninger, både president Medvedev og utenriksminister Lavrov, og sagt at ytterligere sanksjoner mot Iran er uaktuelle, da disse ville gå utover uskyldige.

Det har også kommet trusler om militær aksjon som mulig løsning for å stanse Irans atomprogram. De ivrigste tilhengere har vært USA og Israel, mens europeiske land har holdt en mer moderat linje. Siste året har atomanleggene vært utsatt for sabotasje, datavirus som har satt programmet flere år tilbake i følge vestlige kilder. Irans side har bekreftet at de har blitt utsatt for virusangrep og skylden har blitt lagt på Israel.

Det iranske atomprogrammet, som kilden til bekymring og uenighet, er av nyere dato, men landets anstrengelser i denne retningen er omtrent like gamle som atomteknologien selv. En kort gjennomgang av Irans historie vil forhåpentligvis gi noen flere nyanser som kan være med å danne et mer komplekst bilde, som et supplement til Ahmadinejads retorikk, preget av trusler og skryt av landets militære og nukleære potensialet. Faren for overforenkling og utelatelse er stor, når flere tusenårshistorie skal ned på noen få sider. Hovedvekten vil bli lagt på nyere historie, fra 1700-tallet til i dag, da grunnlaget for forholdet mellom Iran og Europa/Vesten ble dannet. Eldre historien vil, på grunn av plassmangel, ikke få noe grundig behandling selv om den rike persiske kulturen og sjia islam er viktige elementer i den iranske nasjonale identiteten.

Irans historie

Irans historie strekker seg så langt bak som flere tusen år og bevisstheten om det har blitt brukt til å skape en felles persisk identitet, uavhengig av religion og etnisitet. I denne oppgaven er det den moderne delen av Irans historie som er av størst betydning for forståelsen av atomprogrammet og forholdet til Russland og Vesten. Tiden frem til stormaktenes kappløp om innflytelse vil bli nevnt i noen korte trekk, mens europeisk imperialism som kulminerer i deling og okkupasjon av landet vil få større plass. Tiden under Pahlavi dynastiets styre vil også få en grundigere behandling da denne er et viktig bakteppe for revolusjonen i 1979 og Den islamske republikk.

Den islamske republikk Iran, ble grunnlagt i 1979 av Ayatollah Khomeini som ledet den islamske revolusjonen. Landet har en befolkning på over 70 millioner og den øverste makten ligger i hendene på sjiaislamsk prestestytet. Frem til revolusjonen var landet styrt av forskjellige sjahfamilier med mer eller mindre ubegrenset makt. Demokratiseringsforsøk fra 1905-21 og på 40-50 tallet hadde kortvarig lykke. Nasjonalforsamlingen som ble dannet etter den konstitusjonellrevolusjon i 1905, ble oppløst i 1908 av sjahen ved hjelp av Kosakkbrigaden. Arbeidet til de senere forsamlingene bar preg av mye indre strid og innblanding utenfra, noe som gjorde at parlamentet ble oppløst rett som det var, ofte etter ett års arbeid (Iran Chamber Society 2011). Andre runde med demokratiseringsforsøk, etter andre verdenskrig, endte med avsettelsen av Mossadeq i et kupp arrangert av CIA i 1953. Et selvstendig og demokratisk Iran var ikke i stormaktenesinteresser.

Det persiske riket har en lang historie som regionalstormakt, som går helt tilbake til 600-tallet f.Kr. Rikets størrelse og styrke har variert gjennom århundrer, og har i stor grad vært bestemt av indre forhold som sjahens karakter, lederegenskaper og ytre maktforhold. Til tross for at de ledende dynastiene var av tyrkisk avstamning, har ikke dette bidratt til gode naborelasjoner med tyrkerne i Det ottomanske riket. Rivalisering, kriger og grensetvister har blitt videreført til dagens arvtakere av det som var Det ottomanske riket, Tyrkia og Irak.

Den arabiske erobringen på 800-tallet, sørget for islamiseringen, mens den persiske kulturen for øvrig beholdt en sentral plass (Axworthy 2008). Innføringen av sjia islam som statsreligion på 1500-tallet var med på å skape større avstand til de tyrkiske naboene i vest som er sunnier. Irans stormaktshistorie, og ambisjoner har ført med seg konflikter med andre stormakter i området mens de mindre sentraliserte områder som Kaukasus og Bahrain ble forsøkt erobret. Med denne historiske bakgrunnen og dagens situasjon som sjiaislamskrepublikk med mulig atomvåpen, er landet i en enestående posisjon med så godt som ingen allierte land verken globalt eller regionalt. Krigen mot Irak var en klar demonstrasjon av dette, hvor alle land i regionen, unntatt Syria, var på irakisk side.

Europeisk imperialisme

Vestlige interesser for området, tok for alvor av på 1800-tallet, men allerede i 1507 var det portugisere i Den persiske golfen. Kontrollen over øya Hormuz betød kontrollen over handelen mellom Europa og Asia. Iranere klarte å ta tilbake øya først på 1600-tallet ved britisk hjelp. Portugisisk nærvær var uønsket både av perserne og britene, som var redde for sin nystartede handelsrute til Østen. I 1722 gikk store deler av det iranske territorium i nord

og vest tapt i krig mot Russland, Det ottomanske rike og Afghanistan. Områdene i Den persiske golfen ble angrepet av araberne som utnyttet den svekkede posisjonen Iran var i. Mens Irans makt var betydelig svekket på grunn av krigstap og indre uroligheter, ble britisk dominans i området styrket på portugisisk og nederlandsk bekostning (Ramazani 1972). I løpet av andre halvdel av 1700-tallet vant Nader Sjah tilbake kontrollen over de tapte områdene og gjenreiste Iran som stormakt.

English East India Company var det selskapet som var først ute med utsendinger til Iran og i 1801 ble den første politiske og kommersielle avtalen underskrevet. Med denne avtalen sikret Storbritannia seg mot fransk innflytelse i Teheran. Bakteppet var Napoleonskriger, med fransk invasjon av Egypt i 1798 og misjon mot Teheran 1796. En allianse med Persia var med på å sikre britiske interesser i India. Den persiske sjah Fath Ali Sjah forpliktet seg til å angripe Afghanistan i tilfellet afghansk angrep på India mens briter skulle sende militært utstyr i tilfelle av et fransk- afghansk angrep på Persia. Mens vestmaktene kjempet om innflytelse i den sørlige delen, økte russisk nærvær i nord (Axworthy 2008).

Gjennom en rekke forhandlinger og avtaler med vesteuropeiske makter fra 1807-1828, forsøkte Iran å få hjelp mot Russland. Den forventede assistansen fra britene uteble på grunn av alliansen mellom Russland og Storbritannia som var rettet mot Napoleon. Gjensidig forpliktende avtale om støtte i krig mot Russland og Storbritannia ble derfor inngått mellom Iran og Frankrike i 1807. Napoleons nederlag etterlot et tomrom som britene sørget for å fylle opp. En ny avtale om militær hjelp i tilfellet av en annen europeisk makts angrep, kom på plass mellom britene og Iran, men dette gjaldt kun forsvarskrig. Til gjengjeld ble avtalen med Frankrike annullert, og Iran forpliktet seg til ikke-innblanding i India.

Russlands aggressive ekspansjonistiske politikk mot sør under Katharina Den Store, førte til gjentatte angrep på Iran, i 1796 og 1800-1813. Med freden i Gulistan i 1813, mistet Iran rike områder som Mingrelia, Baku og Jerevan. Russland som den seirende part utnevnte seg også som garantist for Qajar dynastiet. England sørget også gjennom en rekke klausuler for å få innflytelse på iransk indre anliggende (Ansari 2006). Russiske imperialistiske fremstøt, ydmykende fredsavtaler, og en britisk unnnvikende holdning i forhold til å gi støtte mot russerne, gav næring til oppfatningen om at europeiske stormakter ikke var til å stole på. Irans status som stormakt ble kraftig redusert på flere måter. Den ene var tap av betydelige områder i nord, den andre var fremmede makters direkte innblanding i indre forhold med tap

av kontroll på eget territorium. Rollen som regionalstormakt ble erstattet av rollen som en liten brikke i et europeisk stormaktsspill.

Russlands erobringer i Kaukasus og ambisjoner i retning India og sener Sentral Asia var en direkte trussel mot britiske interesser og Iran ble en viktig arena for deres rivalisering.

Britene grunnla *Imperial Bank of Persia*, i 1889, og kort tid etter fulgte russerne opp på samme vis, og opprettet *Banque d'Escompte de Perse*.

En manglende sterk sentralmakt med politisk og økonomisk gjennomslagskraft gjorde Iran til et lett bytte for de konkurrerende stormaktene Storbritannia og Russland. Lokale ledere inngikk avtaler som gav dem økonomisk vinning på kort sikt, men som på lengre sikt var skadelig for fellesskapet. Den Iranske sentralmakten med Nasser al-Din Sjah i spissen, stod for de største salgene til utenlandske investorer. Salget av rettigheter til konstruksjonen av veier, jernbane, gruvedrift og industrianlegg til Julius de Reuter i 1872, vekket protester både hjemme i Iran og i Russland, og avtalen ble kansellert i likhet med tobakkonsesjonen i 1890. Iran måtte betale kompensasjon til britene etter avtalebrudd, og den allerede store utenlandsgjelden ble enda større. Sjahs kortsiktige økonomiske politikk gjorde store uopprettelige skader. Selv om de to største salgene av nasjonale ressurser ble avverget, ble det gitt en mengde mindre konsesjoner både til briter og russere som svekket landet ytterligere. Qajar dynastiet forsøkte å begrense utenlandsk innflytelse uten å lykkes. Hovedgrunnen var økonomi. Staten hadde stor utenlands gjeld og manglet kapital til å iverksette moderniseringsreformer til opprettelsen av de nødvendige institusjonene, som kunne bidra til effektiv beskatning (Abrahmiani 2008). Nye lån ble tatt opp og flere konsesjoner gitt til utenlandske selskaper, som etterhvert kontrollerte alt fra bankevesen og jernbanen til oljeutvinning. Utvikling av infrastrukturen var av liten interesse for Russland og Storbritannia fordi begge fryktet at et velutbygd veinett ville føre til at rivalen lettere ville kunne forflytte sine styrker i tilfelle krig.

Krigen mellom Russland og Japan i 1905 gikk ikke upåaktet hen i Iran. Blant iranske intellektuelle ble den sett på som et bevis på at den europeiske dominansen ikke var ukrenkelig. Den allerede urolige og vanskelige situasjonen i Iran ble forverret av dårlig avling og import av matvarer fra nord og ble forvansket og fordyret av den russiske revolusjonen i 1905. I Iran økte matvareprisene kraftig, hvete med hele 90 % mens skatteinntektene minket. Sjahs gjentatte forsøk på å få nye lån resulterte i et russisk tilbud om 350 000 pund i lån mot at de fikk kommando over alle militære enheter! Siden tilbudet var

uakseptabelt måtte Sjah ty til skatteøkning som gikk hardest utover lokale kjøpmenn. Religiøse ledere ble også direkte økonomisk berørt. Regjeringens finansproblemer gjorde til og med at deres lønninger uteble (Axworthy 2008).

Abrahmiani trekker frem mangelen på en sterk sentral statsmakt som en viktig forklaring på den konstitusjonellrevolusjonenes tilblivelse og undergang (Abrahmiani 2008). Det manglende statsapparatet gjorde regimet hjelpeløst i bekjempelsen av revolusjonen og det samme gjorde det umulig for de revolusjonære å konsolidere makten og å komme videre. Indirekte, bidro vestlig innblanding til at religiøse ledere og kjøpmannsstanden(basarmenn), som en velstående middelklasse, søkte sammen i en felles kamp mot sjah og vestlig innflytelse. I takt med den økende kontakten med vesten, og moderniseringen av utdanningssystemet, fikk vestlige ideer om medbestemmelse og frihet fotfeste blant iranske intellektuelle, ikke så ulikt det som var tilfellet med intelligentsia i Russland,

En endring i stormaktsbalansen i Europa, forårsaket av Tyskland, fikk Storbritannia og Russland til å legge til side rivaliseringen i Asia og komme frem til en status quo avtale for å forhindre tysk innflytelse. Iran ble delt i tre interessesoner i 1907. Den russiske interessesonen i nord inkluderte de fleste storbyene som Teheran, Tabriz og Isfahan. Storbritannia fikk kontroll over den sørøstlige delen som grenset mot britisk India mens den tredje sonen var et nøytralt område mellom disse to. Oppdagelsen av olje i 1908 i den britiske interessesonen, gjorde landet enda mer attraktivt. Iran beholdt sin status som uavhengig stat, men i praksisen var det lite rom for utøvelse av suveren politikk. Det unge konstitusjonelle monarkiets forsøk på å innføre et fungerende demokratisk styre ble forvansket av utenlandskinnblanding. Gjennomføringen av reformer, som kunne ha bedret leveforhold, var vanskelig i en situasjon hvor landet var delt mellom Storbritannia og Russland. Det ble med tiden en utbredt oppfattning at Iran lettere kunne ha stått imot imperialistiske anslag utenfra hvis det hadde hatt en stabil og sterk sentralmakt, i stedet for et svakt demokrati.

Ved utbruddet av 1.verdenskrig ønsket Iran å være nøytral, noe som var umulig tatt i betraktning russisk og britisk kontroll av landets territorium. Den britiske marinen innførte olje i stedet for kull som drivstoff i 1913 og med en verdenskrig ble stabil tilgang til oljeressursene sør i Iran av høyt prioritet. Den nøytrale sonen mellom Russland og Storbritannia ble innlemmet i den britiske sonen mot at russerne fikk kontroll over Istanbul etter krigen. De vestlige delene ble brukt av russerne til å angripe Det ottomanske riket som var alliert med Tyskland. Ufrivillig deltakelse i krigen forverret den allerede vanskelige

situasjonen for Iran. Landet var på randen av total kollaps både økonomisk og politisk. Britisk nærvær fortsatte etter 1.verdenskrig, mens russiske styrker ble trukket tilbake etter revolusjonen i 1917. Under fredskonferansen i Paris la den iranske delegasjonen frem krav om å få tilbake områdene som Russland hadde tatt fra dem i løpet av 1800- tallet og de søkte likeledes en annullering av alle konsesjonene som var gitt til utlendingene. Forsøket var mislykket. Den iranske delegasjon ble totalt oversett. Det var ikke bare den russiske territorielle integriteten som var truet, men også britiske interesser (Lenczowski 1949).

Frem til 1914 utgjorde handelen med Russland 65 % av den totale utenlandshandelen, etter første verdenskrig falt den ned til 5 % (Axworthy 2008). Flere hungersnød som rammet landet, ble satt i sammenheng med de store krigsødeleggelser, som var påført av europeiske imperialistiske stormakter. I flere regioner var det opprør mot både Qajar dynastiet og innblanding utenfra. På den ene siden var det Kuchek Khan og Jangali bevegelsen som samarbeidet med bolsjevikene og på den andre var det de religiøse, nasjonalistiske kreftene som anså islam som den viktigste samlende kraften. Mellom disse var det et uttall av forskjellige grupperinger med progressive, liberale, lokale, sesesjonistiske og sekulære krefter. Felles for alle disse - ikke ulikt situasjonen i tiden rundt 1905 og 1979- var ønsket om endring og misnøye med eget styret som hadde tillatt fremmedmaktene fritt spillerom.

Pahlavi dynastiet

Den kaotiske situasjonen, som oppstod som en følge av forverringen av levestandardene i landet, og endringen i stormaktenes forhold, med en oppblomstring av nasjonalistiske bevegelser, inspirerte til kamp for selvstendighet i flere områder; Gilan, Aserbajdsjan, Kurdistan. Territoriell desintegrasjon som truet fra flere hold, ble stanset av Reza Khans militærkupp i 1921. Khan tok over kontroll ved hjelp av Kosakkbrigaden og fikk støtte fra britisk side, som med dette ønsket å sikre seg en leder som var på deres side. Sentraliseringen av makten gikk på bekostning av klanlederne. Det var en utbredt oppfatning blant folk at klanlederne var ansvarlige for utenlandsk innblanding, og alt det negative det førte med seg. Reza Khan tok navnet Pahlavi og ble kronet i 1926, etter å ha mislyktes med å opprettholde republikken i 1924 (Ansari 2006). Pahlavi dynastiets styre fra 1925 og fram til revolusjonen 1979, kan deles i to perioder. Den første med Reza Shah Pahlavi ved roret og den andre under ledelse av Muhammad Reza Shah Pahlavi 1941-1979.

Konsentrasjonen av makten i sentrum og reduksjon av regional autonomi sikret lov og orden, som i neste omgang var med på å skape de nødvendige forutsetningene for

moderniseringsprosessen og industrialiseringen. Et sterkt militær vesen var avgjørende i opprettholdelsen av ro og orden. Finansiering av både militære og industrialiseringsprosessen innebar i realiteten en mobilisering av finansresurser gjennom effektiv beskatning, og regulering av økonomien, noe som var umulig å gjennomføre uten et velfungerende moderne byråkrati. Økonomisk utvikling ble sett på som nøkkelen til en endring i landets identitet og dets relasjoner til omverden. Den offisielle politikken var sekulær og den islamske identiteten skulle erstattes av nasjonalisme bygget på en pre- islamsk persisk identitet. Reformen i rettsystemet samt innenfor utdanning og helse ble iverksatt. Reza forsøkte å skape en moderne sekulær stat hvor religion ble erstattet med etnisitet, men hvor islam samtidig forble et viktig element i den iranske identiteten (Axworthy 2008).

Sjah hadde som et viktig mål å bygge opp et stort militær vesen og store deler av budsjettet ble bruk på militæret. Amerikaneren Arthur Millspaugh som hadde ansvar for organiseringen av statens finanser fra 1922-27, ble avsatt da han forsøkte å begrense bruken av pengene på det militære. Det ble også satset stort på utbyggingen av infrastrukturen, motorveier, jernbanen og industrialiseringen. Utdanningssystemet ble bygget ut og antall personer som fikk utdanning gikk betydelig opp. Det første universitet ble grunnlagt i Teheran i 1935. Jenteskoler ble åpnet og hodeplagg ble forbudt. Både menn og kvinner skulle kle seg og te seg i henhold til vestlige normer. Denne sentralstyrte moderniseringen av samfunn og kultur minner om Peter den stores reformer i Russland. Språkreformer ble iverksatt, hvor ikke-persiske ord ble erstattet av ord med persisk opphav. Navnet Persia ble erstattet med Iran.

Reza Sjahs utenrikspolitikk handlet i stor grad om å svekke britisk innflytelse ved å utnytte motsetningene mellom Sovjet og Storbritannia til egen fordel. Irans andel av profitten på oljeutvinningen var på 16 %, og det ble gjort flere forsøk på å reforhandle D'Arcy oljekonsesjon, uten hell. De mislykkede forhandlingene endte med at Sjah erklærte konsesjonen for ugyldig i 1932. Britene svarte med å sende flere skip til den Persiske golfen og ved å bringe saken for den internasjonale domstolen i Haag. Dette resulterte i en ny avtale hvor Irans andel av profitten ble økt til 20 % og avtalen skulle være gyldig til 1993.

Regionalt ble bygging av gode relasjoner til Tyrkia prioritert. Utover 30- tallet øker samarbeidet med Tyskland som blir den største og viktigste handelspartneren. I likhet med i den 1.- erklærer Iran seg nøytral under den 2.verdenskrig, og også denne gangen er det ingen stormakter som tar hensyn til det. De allierte invaderer Iran, august 1941, etter at landet nektet å etterkomme deres krav om å utvise noen tyske borgere. Reza Sjah, som ble beskyldt for å ha

sympatier for, og altfor tette bånd til nazi Tyskland, abdiserer til fordel for sin sønn, Mohammad Reza Sjah. Teheran ble okkupert av britiske og sovjetiske styrker og amerikanerne slutter seg til okkupasjon av Iran i 1942. Det ble inngått en avtale om tilbaketrekningen av styrker innen seks måneder etter krigens slutt. Sovjetiske tropper trakk seg ut av Iran først etter press fra USA og Storbritannia i 1946. (nærmere omtalt i neste kapittel)

Det iranske parlamentets, Majles' første utviklingsplan utarbeidet i 1948 hadde som mål å fremme utvikling i jordbruket og industrien ved hjelp av oljeinntektene. Bevisstheten om at konsesjonsavtalen med AIOA (Anglo- Iranian Oil Company) var mye dårligere enn de nyere avtalene i Den persiske golfen, økte og med den kom kravene om nasjonaliseringen. Flere mislykkede forhandlingsrunder hvor iranske representanter forsøkte å få opp profitten til 50 % bidro til at kravene om nasjonaliseringen økte i styrke og omfang. Da britene gikk med på å gi 50 %, var det for sent, det eneste akseptable da var full nasjonalisering (Iran Chamber Society 2011). Loven om nasjonalisering av oljeressurser ble vedtatt i 1951, etter at Mohammad Mossadeq samlet en storkoalisjon, Nasjonal Front. Britenes svar var boikott og blokade av eksport, mens britiske eksperter, som oljeindustrien var avhengig av, forlot landet. Året etter var brudd i all diplomatisk forbindelse et faktum. I stedet for oppblomstring av iransk økonomi hadde nasjonalisering fått motsatt effekt, en forventet økning i oljeinntektene ble til en kraftig reduksjon og økt gjeld. Iranere vendte seg mot USA i håp om å få støtte fra et demokratisk, ikke imperialistisk stormakt. Mossadeqs reiser til USA hvor han forsøkte å få politisk og økonomisk støtte, resulterte kun i uoffisiell moralsk støtte. Atter en gang, ble iranske interesser satt på sidelinjen av verdens stormakter. Mossadeq ble avsatt i et kupp, planlagt og gjennomført ved hjelp av britisk og amerikansk etterretningstjeneste. Sjahs posisjon ble styrket på parlamentets bekostning ved hjelp av USA (Ansari 2006).

En amerikansk æra

Erfaringene fra første og andre verdenskrig med vestlig og russisk okkupasjon til tross for landets nøytrale posisjon, lærte Iran at forsøk på å holde seg utenfor var nytteløse, når dets geostrategiske posisjon var så viktig for stormaktene. På bakgrunnen av dette valgte Sjah å føre en tydelig provestlig politikk, i håp om å få beskyttelse fra sin allierte USA (Zabih 1974). USA hadde ingen imperialistiskbelastet fortid i området og på grunn av den store geografiske avstanden virket faren for territoriell innblanding lite sannsynlig. Alliansen med USA skulle hjelpe mot kommunistisk press fra Sovjet, i tillegg til å minke britisk innflytelse.

Tapet av oljemonopolet var for britene det siste skritt i exiten fra Iran. USA derimot, styrket sitt nærvær, og satset tungt på oppbygging av landet både økonomisk og militært. Irans geostrategiske posisjon ble enda viktigere under den kalde krigen. Sjah spilte bevisst på ”den røde faren fra øst”- kortet og fikk bevilget store summer i lån og hjelp til militært utstyr. Innvesteringer fra USA og økte oljeinntekter sørget for rask utvikling og moderniseringen av de urbane delene av samfunnet, mens de rurale forble lite berørt av utviklingen. En ny urban middelklasse med vestlig levestandard stod i sterk kontrast til landsbyene hvor livet fortsatt var i en preindustriell fase. Det ble iverksatte omfattende jordbruksreformer; - *Den hvite revolusjon*, som ved å fordele jorda fra jordbruksadelen til småbønder, skulle sørge for mer dynamisk jordbruk, bedre utnyttelse av ressurser og høyer fortjeneste. Sjah regnet med å få støtte i de brede lag av befolkningen, men tok ikke med i beregningen at han ville miste støtten fra de tradisjonelt mest rojalistiske samfunnslag, den lokale adelen. De religiøse lærde menn *ulema*, har tradisjonelt hatt en viktig posisjon i Iran. Deres makt var basert på den autoriteten de fikk av å kunne tolke Koran og Profetens liv og lære. Denne kunnskapen var avgjørende i tolkningen og forståelsen av det å leve som en god muslim. Posisjonen som lærere, dommere og veiledere ble truet av moderniseringen, hvor den nye utdannede klassen ikke tok for gitt at det var *ulemaer* som hadde svar på alle spørsmål. Dette religiøse lag av samfunnet som var i ferd med å miste sin moralske og juridiske autoritet, mistet også mye av sin økonomiske makt gjennom jordreformen. Amerikanernes økte nærvær både materielt, og i personell gjorde at de konservative kreftenes motstand mot moderniseringen i stor grad ble rettet mot USA. Misnøyen mot Sjah og amerikanere nådde sin topp da loven om immunitet av alle amerikanske statsansatte ble fremmet. I en rekke religiøse opptøyer i 1963, dukket Ayatollah Ruhollah Khomeini opp som en skarp kritiker av Sjah og regjeringens korrupte og lite rettferdige politikk. Året etter ble han sendt i eksil, og hans makt og status som opposisjonell leder ble styrket.

Med den sterke økonomiske veksten og en velutdannet middelklasse kom også krav om samfunnsendringer. Et stort antall iranske studenter ved vestlige universiteter, 60 000 bare i USA, kom hjem med nye ideer om samfunnsreformer, inspirerte av 68-bevegelsen (Ansari 2006). Sjah på sin side viste liten vilje til politisk endring og strammet grepet. SAVAK, sikkerhetstjenesten, grunnlagt ved hjelp av og trent opp av CIA, overvåket regimekritikere, som deretter ble forfulgt, arrestert og henrettet.

En økonomisk boom forårsaket av doblingen av oljepriser tidlig på 70 tallet førte etter hvert til overoppheting av økonomien og inflasjon med sterk prisvekst. Skylden for dette ble lagt på

basarstanden og SAVAK arresterte et stort antall personer som ble anklaget for å ha drevet med spekulasjoner. Jordreformen, i tillegg til å sikre ca 2 millioner bønder jordeierskap, satte i gang store demografiske endringer. Masser av jordløse flyttet til byene på jakt etter levebrød. I løpet av 70- tallet fikk Sjah mot seg de lag som tradisjonelt hadde vært rojalistiske, som ulemaer og den lokale adelen, mens han verken klarte å vinne over på sin side den nye arbeider eller den urbane middelklassen.

Militær opprustning hadde høy prioritet og store deler av oljeinntektene gikk til anskaffelse av avansert militært utstyr, hovedsakelig fra USA. Fra 1972-76 handlet Iran militært utstyr for 10,4 milliarder dollar. Mye av utstyret var så avansert at amerikanere var tvilende til hvilke nytte kjøperen kunne ha av det (Ansari 2006). Parallelt med dette, var Iran i gang med utviklingen av atomteknologi, som skulle sørge for elektrisitetsforsyning og på denne måten frigjøre mer av oljeressursene til salg. Det ble inngått en rekke avtaler om bygging av atomkraftverk, leveranse av anriket uran og opplæring av iranske eksperter. Mistanken om atomvåpen ambisjoner ble vekket men beskyldningene ble avvist av Sjah. Parallell til dagens situasjon.

I 1976 i anledning av Pahlavi dynastiets 50 års jubileum ble det publisert en pamflett i Paris, skrevet av Abul-Hassani Bani-Sadr ” Femti års forræderi” hvor regimets ugjerninger ble oppsummert, fra kuppet i 1921, raseringen av konstitusjonen 1953, drap og forfølgelse av opposisjonelle spesielt under opptøyene i 1963, undergraving av nasjonalidentitet, vestlig kulturimperialisme, rasisme, fascisme og innføringen av ettpartisystemet.

Amnesty International kom med krav om innsyn i rettspraksisen og fengslene, på grunn av mistanke om fengsling og tortur av politiske motstandere. Den siste dråpen som fikk begeret til å renne over for mange, i et klima av flere års sosial og politisk misnøye, var en artikkel i den regjeringskontrollerte avisen *Ettel’at*, i 1978, som svertet Khomeini. Beskyldningene gikk i alle retningene, alt fra at han var reaksjonær, i ledtog med føydalisme, imperialisme og kommunisme til at han hadde levd et syndig liv med vin og poesi, til at han egentlig ikke var iraner. Opptøyene startet blant religiøse studenter i Qom. Det opprinnelige kravet om en beklagelse fra avisen gikk over til krav om ytringsfrihet, Khomeinis retur fra eksil, uavhengige domstoler, brudd med fremmedmakter, støtte til jordbruken og oppløsning av *Rastakhiz partiet* (Abrahmiani 2008).

Tiden frem til revolusjonen var preget av streiker og voldelige sammenstøt mellom demonstranter og regjeringsstyrker. Den betente stemningen eksploderte etter storbrannen i

arbeiderklasseområdet, hvor flere hundre kvinner og barn omkom. Politimesteren som gav ordre om å skyte mot demonstrantene i Qom, fikk skylden for brannen, og ti- tusenvis av demonstranter tok til gaten med paroler *Brenn Sjah*. Kort tid etter ble unntakstilstand innført, med forbud mot samling på offentlig steder, og en rekke opposisjonelle ledere ble arrestert. En annen viktig og tragisk hendelse som fikk navnet *Blodig fredag*, var regjeringstyrkenes skyting av demonstranter som nektet å fjerne seg fra Jaleh plassen.

Den islamske republikk

Markeringen av Ashura⁴ i desember 1978, gikk over til en fredelig demonstrasjon med rundt 2 millioner deltakere. Sjah forlot landet i midten av januar og to uker senere kom Khomeini tilbake. Han ble mottatt som en helt av flere millioner i gatene. De militære overgav seg raskt, mens store deler av det gamle byråkratiet allerede hadde byttet side. Dette var begynnelsen på *Den islamske revolusjonen* og slutten på Pahlavi styret. Valg av ny vei og styresett etter Sjahs avsettelse bød på nye utfordringer da revolusjonene hadde samlet veldig forskjellige grupper i kampen mot Pahlavi dynastiet, alt fra anarkister, kommunister, religiøse krefter av forskjellige slag, og moderate liberale krefter. Kampen om fremtidig styresett stod mellom to hovedgrupper, islamistene med Khomeini i spissen, som var den tydeligste og mest populære lederskikkelsen under revolusjonen, og den liberale Bazargan som var statsminister for en kort periode. I folkeavstemningen om en islamsk republikk, stemte 99 % ja. Bazargans forslag om å ha en demokratisk islamsk republikk som et tredje alternativ, ble forkastet av Khomeini. Khomeini samlet det meste av makten i sine hender gjennom lokale lag- *revolusjonsvoktere*. Liberale krefter og motstandere av islamsk styret ble skaffet av vei etter sjahs metode, ved fengsling og drap.

Det ble dannet et *Ekspertråd*, hvor de valgte medlemmene var religiøse leder og Khomeinis nære og betrodd. Rådets hovedoppgave var å lage en ny, islamsk konstitusjon. Resultatet ble en blanding av den gamle konstitusjonen og det nye religiøse. Khomeini ble utnevnt til den øverste lederen på livstid. Hans makt var nærmest ubegrenset. Han kunne bestemme hva som var islams interesser, avsette og utpeke presidenten og medlemmer av rådet, peke ut og avskjedige ledere for religiøse institusjoner, domstoler og medier. *Vokterrådet* er det organ med mest makt etter den øverste lederen og består av 12 ikke valgte geislige medlemmer hvorav halvparten utpekes av den øverste lederen og den andre halvparten av parlamentet etter råd fra domstolsvesenet. Kandidater til både presidentvalget, parlamentsvalget og

⁴ Religiøs høytid til minne om Husayns martyrdød, som var sønn av Ali (i følge sjia troen Profetens rettmessige etterfølger)

ekspertforsamlingen må godkjennes av vokterrådet, i likhet med valgresultatene. Presidenten velges gjennom direkte valg og har utøvende makt som er underlagt den øverste lederen. Parlamentet består av 290 folkevalgte, alle lovforslag fremmet der må godkjennes av vokterrådet. *Ekspertrådet* bestående av 86 geistlige utpeker den øverste lederen som også har makt til å avsette den mens *Meklerrådets* hovedoppgave er å mekle mellom parlamentet og vokterrådet (Norway The Official Site in Iran 2011).

Verdensreaksjon på revolusjonen var overraskelse og avventende holdning. Prestestyrets politiske evne var det få som hadde tiltro til og det hele ble sett på som en forbigående protest. Gisseldramaet ved den amerikanske ambassaden som varte i ett år, var et stort sjokk ikke bare for USA. Gisseldramaet og Khomeinis uforsonlige retorikk støtte fra seg også de som i utgangspunktet hadde sympati for revolusjonen. Diplomatiske forbindelser med USA ble brutt og er fremdeles ikke gjenopprettet.

I 1980 gikk Irak til angrep mot Iran og en krig var i gang. Irak fikk støtte fra både Vesten, Russland og den arabiske verdenen. Til tross for store ødeleggelser, materielle og menneskelige tap har det blitt gjennomført en rekke sosiale reformer som har bedret livet til flere millioner. Etter Khomeinis død i 1989, ble Khamenei, som var president da, utpekt til den nye øverste lederen. Rafsanjani ble valgt til ny president. 90-tallet var tiden for etterkrigsrehabilitering, både materielt og i form av en normalisering av forholdet til omverden. Den nye ledelsen satte i gang en rekke liberaliserings- tiltak. Deler av eiendommene som var blitt konfiskert ble gitt tilbake, rasjonalisering ble fjernet og det statlige byråkrati forsøkt slanket. Innstramningen av sanksjoner fra amerikansk side som tillot investeringer i Iran opptil 20 millioner \$, samtidig med fall i oljepriser bidro til forverringen i iransk økonomi. Matvareprisene gikk opp og det gjorde også arbeidsledigheten som kom opp i hele 30 % (Ansari 2006). Rafsanjanis etterfølger Khatemi, kom til makten i 1997 og satt i to perioder. I perioden fra 1997 til 2003 kom reformistene i flertall både i lokale valg og ved parlamentsvalget. En rekke reformer ble iverksatt og mange liberaliserings forslag lagt frem. Ønsket om å begrense presteskapets makt og innflytelse var stekt og viljen til å gjennomføre nødvendige reformer for å få dette til utbredt. Utviklingen ble ikke hilst velkommen av de konservative, og Vokterrådet blokkerte de fleste forslag om endring. Forholdet til verden hadde blitt bedre, IMF gav lån, USA under Clinton løsnet litt på sanksjonene og samarbeid med EU og Russland var styrket. Normalisering av forholdet til omverden, ble avbrutt av blant annet, avsløringene om ukjente atomanlegg.

Ondskapensakse

Georg W. Bushs tale i 2002 hvor Iran ble plassert i ondskapens akse, regnes av mange som et viktig bidrag til de konservatives fremgang ved valg i 2003. Reformistene ble tatt på sengen, mens de konservative benyttet anledningen til å spille USA kortet igjen. Ahmadinejad vant presidentvalget i 2005 og sitter fortsatt ved makten. Han var lite kjent fra før, men under valgkampanjen lovet han sosial rettferdighet, kamp mot korrupsjon og økte lønninger til offentlig ansatte (Abrahmiani 2008). Etter valget i 2009, kom det beskyldninger om valgfusk med store demonstrasjoner. Protestene var rettet mot styresmakten, men også slagord som ”død over Russland” var å høre mange steder. Russland var det landet som var tidligst ute med å gratulere med Ahmadinejad med valgseieren, og dette er noe av bakgrunnen for demonstranternes vrede mot Russland. Hvorvidt det var en glipp, en dårlig totalvurdering av situasjon (det har skjedd tidligere spesielt når det gjelder Midtøsten politikk) eller et bevisst trekk for å demonstrere støtte til nettopp Ahmadinejad, vet vi ikke noe sikkert om, begge deler er like sannsynlig, tidligere erfaringer tatt i betraktning. Det som er sikkert er at regimemotstandere i Iran har lite til overs for Russland, og et eventuelt regimeskifte vil med stor sannsynlighet føre til en mer pro-vestlig og anti-russisk politikk. Parolen *Død over USA* (blant de viktigste under revolusjonen i 1979), har blitt erstattet med *Død over Russland*. Moskva ser ut, til i motsetning til USA, ikke ha noe imot dagens styresett i Iran, tvert imot. Verdens press på Iran i forhold til atomprogrammet, forklares av de iranske styresmaktene som et påskudd for å legge press på, og isolere landet, som i neste omgang vil bidra til å styrke regimet. Denne måten å se det iranske atomprogrammet på er ikke helt fremmed i Russland heller. R.Safarov, direktør ved Senter for Iranstudier, (*Центр изучения современного Ирана*), sier i et intervju at det ikke er utelukket, at Vesten har helt andre mål. Det endelige målet er regimeskiftet fra dagens teokrati til provestlig, etter modell fra Pakistan og India. Veien dit går gjennom svekkelsen av iransk økonomi. Han spør om det er noe grunn til å tro at Iran med atomvåpen er større sikkerhetstrussel for Russland enn India, Pakistan, Israel og Nord Korea? Svaret er nei, et provestlig Iran vil etter hans syn være en større trussel (Супонина 2010).

Selv om denne uttalelsen ikke kommer fra Kreml, sier det noe om hvilke syn og strømninger som er å finne i dagens Russland når det gjelder iranspørsmålet. På den andre siden viser svaret på denne uttalelsen forfattet av Vladimir Sazhin som er professor ved *Senteret for orientalstudier* (*Институт востоковедения РАН*) et annet syn. Det er ingen regimet i Iran Russland trenger å frykte, selv ikke med antatt atomvåpen. Russland er klar for å samarbeide

med hvilket som helst regimet, teokratisk eller sekulært. De valgene det iranske folk har tatt og deres religiøse og kulturelle særegenheter vil bli respektert i Russland på samme måte som internasjonale lover og avtaler (Сажин, Какой Иран выгоден России? 2010).

Hvordan den offisielle politikken blir utformet er avhengig av mange faktorer. Det er et globalt og regionalt spørsmål hvor mange hensyn som spiller inn. Dette vil være hoveddrammen for analysen av Russlands stilling i den iranske atomstriden.

Ahmadinejads retorikk med verbale angrep mot USA og Israel, samt trusler og steil holdning i forhold til kritikken av atomprogrammet, har til tider dominert mediene. Hans uforsonlige retorikk etterfulgt av maktdemonstrasjon i form av militære parader, testing av raketter og sist i mars 2011, krigsskip gjennom Suezkanalen på vei til Syria er noen av ingrediensene i dagens iransk utenrikspolitikk som ikke er direkte tillitskapende. Den pågående maktkampen i Teherans maktkorridorer har blitt åpenlys de siste månedene. Uenigheten mellom presidenten og den øverste lederen Khamenei har blitt gjenstand for spekulasjoner både i inn og utland. Sazhin ser på gjeninnføringen av strengere religiøse og ideologisk regler, som Ahmadinejads bevisste taktikk for styrke sin posisjon. Under khomeinisme- parolen har presidenten gradvis erstattet deler av det gamle presteskapet med yngre betrodd folk fra revolusjonsgarden. Disse endringene sammenlignes med Stalins utrensning på 30 tallet, da den gamle kader ble skaffet av vei, som også ble slutten på oktoberrevolusjonen (Сажин, www.iimes.ru 2010)

Endringer i iransk innenrikspolitikk vil fortsette å være gjenstand for spekulasjoner så lenge landet er så lukket som det er, og det ikke skjer noe drastiske endringer. Hvem styrker sin makt på bekostning av hvem og hva det eventuelt kan føre med seg er høyst usikkert. Revolusjonsgarden har i følge flere vestlige kilder mye makt, og denne har blitt større de siste par årene. Den øverste lederen har formelt mest makt, med myndighet til å avsette og avskaffe alt og alle som han finner å være en trussel for, og ikke i tråd med islam. Khameneis taler inneholder ofte ambisjoner om modernisering av landet med satsing på teknologi og vitenskap. Sadjadpour oppsummerer det slik:

His ideal vision is of an Iran that is scientifically and technologically advanced enough to be self-sufficient, self-sufficient enough to be economically independent, and economically independent enough to be politically independent (Sadjadpour 2009, 11).

Denne politiske visjonen er så godt som identisk med den russiske, som også har som sitt fremste mål politisk uavhengighet basert på økonomisk makt som igjen er basert på moderne teknologi, og ikke eksport av råvarer.

Irans posisjon som regional stormakt, har blitt styrket i stor grad takket være USAs Irak invasjon som fjernet den viktigste rivalen Saddam Hossain. Amerikansk nærvær i Afghanistan og Irak blir i Teheran sett på som en klar sikkerhetspolitisk trussel. Bushs politikk, hvor det ikke bare ble antydnet men også gitt klare uttrykk for ønsket om et snarlig regimeskifte i Iran, har gjort det lettere for regimet å bekjempe opposisjonen. Amerikansk innblanding klinger dårlig i iransk hukommelse. Obamas håndstrekning i 2009 gav ingen resultater, og etter innstrammingen av sanksjonene i 2010 er det lite som peker i retning av en bedring av forholdet.

Det påstås at atomprogrammet har stor oppslutning i befolkningen, fordi det har blitt til et spørsmål om landets selvbestemmelse. Denne konklusjonen er basert på fravær av tydelig motstand mot atomprogrammet. Åpen motstand vil lett kunne bli oppfattet som upatriotisk, og dermed bli oppfattet som vestlig sponset undergraving av den islamske republikken. Khomenei har ved flere anledninger utalt at islam forbyr atomvåpen, og det har gått rykter om det var utstedt fatwa⁵ mot atomvåpen, men så langt er det ikke gjort kjent at det finnes skriftlig.

Iran har betydelig makt i kraft av sin størrelse, 70 millioner innbyggere (halvparten av Russlands), ung, høytutdannet befolkning, og bevissthet om sin rolle som en tidligere tiders stormakt. Med sine store olje og gassressurser har Iran ikke bare stor regional betydning men også global. Gassreservene er de nest største i verden, etter Russland og når det gjelder olje har de den største produksjon i OPEC.

Selv om landet er en islamsk republikk har forholdet til naboland i området, som i hovedsak har muslimsk majoritet ikke vært godt. Noe av grunnen er den strenge sjiaislam, som er forskjellig fra sunni og mange land i Sentral Asia har etter å ha vært en del av Sovjet fått en mer liberal holdning til religion. De siste tre tiårene har vært preget av et dårlig forhold til både arabiske land, Israel og Vesten. Tyrkia og Dubai har vært de viktigste samarbeidspartnere. Irans posisjon som et ensomt land med få allierte og mange fiender gjør at landet er i en utsatt posisjon. Nettopp derfor har all snakk om atomvåpen, som enda ikke har sett dagens lys, styrket maktposisjon til landet. Den historiske erfaringen Iran har med Russland skulle ikke tilsi at de var naturlige samarbeidspartnere, like lite naturlig som USA og Storbritannia skulle bli det. Avtaler inngått på 90-tallet var i stor grad basert på at Russland

⁵ En domsavsigelse i islam, utstedt av en religiøs ekspert

var en svekket stormakt som hadde teknologi som Iran trengte. Russland utgjorde da en liten trussel i seg selv, men var fortsatt fullt brukbar som leverandør av utstyr og våpen, og som en beskytter internasjonalt. Et strategisk godt valg fra iransk side.

Kapittel 3

Russland og Iran- et historisk tilbakeblikk

De første russiske kontaktene med Persia hadde kommersiell karakter, via handelsrute som gikk langs Volga til det Kaspiske hav. Mongolenes invasjon på begge sidene førte til et midlertidig brudd i denne forbindelsen, som i følge arabiske kilder går helt tilbake til 800-tallet. Handelen ble gjenopptatt av Ivan IV samtidig som det ble opprettet diplomatiske forbindelser med Safavidriket. Peter den Stores ekspansjonspolitik berørte også forholdet til Iran. Mellom 1715-18 hadde Russland sin første utsending til Iran, Artemii Volynskii, som skulle fremme russisk handel og etter noen møter med Sjah ble avtalen som gav russerne fri handelsadgang inngått. Den andre viktige oppgaven var å samle informasjon om forhold i Persia, alt fra geografiske opplysninger om antall elver og tilgangen til det Kaspiske hav, til landets forsvarskapasitet og militærstyrke. Rapporten var full av negative karakteristika av Sjah og forhold rundt ham, og konklusjonen var at Russland kunne med stor letthet og med relativt liten militærstyrke innlemme landet inni tsarriket. Russisk seier i Den store nordiske krigen i 1721 gav åpning for ekspansjon mot sør (Kazemzadeh 1991).

Urolighetene som endte med avsettelsen Sjah Sultan Husain, ble utnyttet av russere som invaderte deler av Kaukasus, ved den Kaspiske kysten. Året etter, signerte Sjahs utsendinger i St. Petersburg, avtalen som gav russerne byene Darband og Baku, og provinsene Gilan, Mazanderan og Astarabad. Selv om Sjah nektet å ratifisere avtalen, ble russisk kontroll over disse områdene opprettholdt. Russland anerkjente ottomansk kontroll over de vestlige delene av Iran, store deler av Transkaukasia og Aserbajdsjan. Intern strid, afghansk erobring, og kamp mellom forskjellige klaner, gjorde at Russland var usikker på sin posisjon, og fryktete at iranere skulle alliere seg med tyrkerne, som var den største trusselen for deres interesser i sør. Peters død i 1725, etterfølgerens manglende interesse for Iran og store tap på russisk side på grunn av sykdom, forårsaket av usunne klimatiske forhold, var noen av faktorene som bidro til at russisk side inngikk avtalene om tilbaketrekningen, i Rasht 1732 og Ganjeh 1735 (Andreeva 2007).

Aktiv ekspansjonistisk politikk ble videreført av Katharina den Store. Peters reformer og moderniseringstiltak kombinert med erobringen av stadig nye territorier gav Russland en plass blant stormaktene i Europa. Seieren over Napoleon i 1812 var høydepunktet for Russlands posisjon som europeisk stormakt.

Catherine's interests in Iran was, on the one hand, a consequence of her Turkish policy and, on the other hand, the result of the view long prevalent in Europe that trade with India could make any nation rich. (Kazemzadeh 1991, 325)

Russland anså Astrakhan som et viktig strategisk punkt i forhold til handelsrute til Bukharia og India. En russisk delegasjon ble sendt for å fremme forslag om samarbeid til Agha Muhammad Khan som hadde kontroll over området. Forslaget om å i realiteten overgi kontrollen til Russland, ble avslått og delegasjon utvist. Denne utvisningen ble tatt ille opp av Katharina II, og preget forholdet mellom Iran og Russland under hele hennes regjeringstid, til tross for Agha Muhammads senere forsøk på å bedre forholdet.

Under Erekle II var Georgia en del av Det persiske riket, men hadde en viss grad av selvstendighet. Persia gjorde flere forsøk på å gjeninnføre full kontroll. I et slikt forsøk i 1795, ledet av Agha Khan mot Tbilisi, ble mellom 10 og 15 tusen for det meste barn og unge tatt som slaver til Iran. Selv om Georgia hadde søkt hjelp hos sin kristne russisk nabo og ble erklært russisk protektorat i 1783, var det lite å se til militær hjelp og beskyttelse. Katharina II anså Georgia som en viktig base i russisk Kaukasus politikk. Tilgangen til Røde havet var av stor betydning for russiske fremmarsj videre mot Persia og Det ottomanske riket.

Klimaet mellom Iran og Russland ble noe bedre like etter at Fath Ali Sjah og Tsar Paul kom til makten. Napoleons fremmarsj i Europa og bevegelse mot Egypt, rettet russisk oppmerksomhet mot Midtøsten. Georgias bønn om hjelp mot perserne ble nå hørt av Russland. I 1801 ble Georgia innlemmet i tsarriket. Irans søkte nå å skape en allianse med Europeiske land mot russisk ekspansjon, uten hell. Aleksander I overtok tronen etter drapet på Paul, og erobringene fortsatte videre mot Ganjeh og Jerevan. Flere tusener ble massakrert, hovedmoskeen ble gjort om til kirke og lokal befolkningen flyktet til sentrale deler av Persia. Utviklingen vekket frykt på iransk side. Sjia- Irans fremtid var truet. I 1804 bryter den første russisk-iranske krigen ut. Krigen ble mer langvarig og med større materielle og menneskelige kostnader, enn den russisk siden hadde regnet med. På grunn av krigen mot Napoleon la tsar Aleksander frem et forslag om en fredsavtale med Iran. Forslaget ble avvist av Tsitsianov som var kommanderende for Kaukasus, og mente at iranere måtte straffes fordi de i det hele tatt våget å gjøre motstand (Kazemzadeh 1991). Med britisk hjelp kom de krigene partene til forhandlingsbordet og resultatet ble, freden i Gulistan underskrevet i 1813. Iran måtte gi fra seg det meste av sine områder i Kaukasus, Baku, Darband, Georgia og dessuten retten til å ha fartøy i det Kaspiske hav. Russland var militært overlegen de iranske umoderne, lite organiserte styrkene. Den nyutnevnte sjefsutsending, Ermolov, var alt annet enn en

fredskaper. En ignorant og respektløs holdning til de lokale skikkene og kulturen kombinert med en rekke krav til den iranske side, gav næring til den allerede utbredte antirussiske holdningen.

Den nye tsaren, Nikolai I, viste tegn til vilje når det gjaldt å bedre forholdet til Iran. På den iranske siden hadde misnøyen med vilkårlig russisk maktbruk, brutalitet, og stadige brudd på Irans territorielle integritet fått ulemaer til å mobilisere til kamp mot russerne. En ny, revansjistisk krig under jihadparolen startet i 1826. Selv om iranere hadde modernisert deler av sine militære styrker, hadde de lite å stille opp med mot Russland. Krigen ble avsluttet i 1828 med avtalen i Turkmanchai, hvor Iran ble tvunget til å gi fra seg enda flere områder; Jerevan og Nakhichevan, og til å betale 20 millioner rubler i erstatning.

Aleksander Griboedov var den første russiske ministeren i Teheran, og hadde som sin fremste oppgave å sørge for avtalens gjennomføring. Hans fremgangsmåte var ikke så ulik Ermolovs; imperialistisk arroganse, brudd på etikette, og brutalitet i omgang med både Sjah og resten av befolkningen. Sinnet mot ham vokste og ble fyrt opp under av ulemaer. Rasende mobb gikk til angrep mot den russiske delegasjonen, og ble myrdet. Drapene fikk ingen konsekvenser for forholdet landene imellom, da Russland var i krig med Tyrkia og lite interessert i flere konflikter. St. Petersburg aksepterte Sjahs unnskyldning, og det var en utbredt oppfatning at Griboedov antageligvis hadde fremprovosert angrepet selv. Russland støttet iransk fremstøt mot Afghanistan, noe som ikke ble godt mottatt av britene. Støtten var på oppmuntringsnivå, russisk side hadde ingen planer om å gå inn i en direkte konflikt med Storbritannia (Kazemzadeh 1991).

Fra midten av 1800-tallet svekkes Russlands stormaktsposisjon. Landets økonomi, infrastruktur og militærvesen lå langt bak de andre europeiske stormaktenes, og nederlaget i Krimkrigen var et vendepunkt som fikk Russland til å sette kurs mot Sentral Asia. I løpet av noen få tiår, ble store områder innlemmet i tsarriket. Storbritannia ble den store rivalen i Asia med sin kolonialistiske politikk i India. Rivaliseringen i Iran handlet til å begynne med i stor grad om britisk frykt for russisk fremmarsj mot India, og et russisk ønske om å posisjonere seg i Sentral Asia. Ekspansjon handlet om mye mer enn bare erobring av nye territorier. De nye områdene var ikke fjerne kolonier, *Стремление на восток* handlet også om et veivalg; Å forsette konkurransen med Storbritannia i et europeisk stormakts kappløp østover eller å vende seg mot den skjebnegrutte oppgaven i å redde verden. I noen kretser hersket det en dominerende overbevisning om at Russland skulle beskytte Europa mot det barbariske fra øst,

akkurat som under mongolene. Andre så det imidlertid omvendt, og mente det asiatiske hadde et positivt fortegn (Hauner 1990). Mens det ideologiske ble studert og diskutert, med to hovedleire representert ved de Vestvendte og de Slavofile, var Russlands politikk i Iran ren og skjær europeisk imperialisme.

In Central Asia the Russians made a conscious effort to appear as bearers of a superior Western civilization because they knew the world viewed them as direct challengers to the British colonial venture on Indian subcontinent (Hauner 1990, 40)

Russerne grunnla Kosakkbrigade i 1879 som var den eneste velfungerende militære enhet sjahene kunne regne med helt frem til Pahlavi dynastiet. Faktumet at den mest pålitelige militærenheten var underlagt russisk kontroll sier mye om Sjahs stilling og den russiske posisjonen i Iran.

Den russiske aktiviteten fikk et kraftig oppsving fra 1898 med storsatsing på økonomisk og politisk innflytelse som et ledd i konkurransen med britene om å få konsesjoner. Oppdagelsen av olje, og endringer i den globalpolitiske situasjonen på begynnelsen av 1900-tallet gjorde Iran viktig i seg selv, ikke bare som en bro mellom Europa og Asia. Det store spillet om innflytelse i Iran mellom Russland og Storbritannia, nådde sin topp i 1907, da landet ble delt i interessesfærer. I likhet med Iran, ble også Russland rammet av uro, økonomiske vansker og hjemlige krav om politiske endringer, men den offisielle imperialistiske politikken i Iran forble den samme frem til Oktoberrevolusjonen.

Sovjetunionen

Mellomkrigstiden

Russiske styrker ble trukket ut av Iran i løpet av 1918, og Sovjetunionen tok avstand fra den tsarimperialistiske fortiden. I 1919, tilbød sovjetisk side å slette all iransk gjeld, og å tilbakeføre områder som hadde blitt erobret av Tsar-Russland. Denne positive utviklingen hadde kort varighet. Sovjet ble rammet av borgerkrig, mens Storbritannia utnyttet maktvakuemet som oppstod etter tilbaketrekningen av russiske styrker. Britisk side la frem et forslag kjent under navnet *Anglo-Persian Treaty*, som skulle sikre dem konsesjoner over alle oljefelt, inkludert de tidligere russiske kontrollerte områdene i nord. I Gilanprovinsen var det sterk motstand mot britene, og Jangali bevegelsen fikk støtte av bolsjevikene. Gilan ble okkupert av sovjetiske styrker i 1920. Russlands svar på Irans protester var at det var styrker fra den sovjetiske republikken Aserbajdsjan som russerne ikke hadde kontroll over. Sovjetunionen var i en ekstrem situasjon på grunn av store krigsødeleggelser, en ruinert økonomi, og total isolasjon. Britenes betingelse for handelssamarbeid med Sovjet var at

landet skulle avstå fra å drive med revolusjonær virksomhet i Asia, og trekke seg ut av Iran. Lenin hadde lite valg og gikk med på det (Kazemzadeh 1991).

Sovjetisk politikk de første årene etter revolusjonen gikk ut på å støtte nasjonalistiske anti-imperialistiske bevegelser i Kaukasus, Midtøsten og Sentral Asia. De delene som tidligere hadde vært inkludert i tsar Russland ble litt etter litt innlemmet i den nye staten Sovjetunionen.

Diplomatisk forbindelse mellom Russland og Iran ble gjenopprettet i 1921. Avtalen anerkjente grensen fra 1881, og gav Sovjet rett til å sende sine tropper til Iran hvis de skulle bli angrepet av en tredje part stasjonert i Iran. Russland kunne også kreve fjerning av fiendtlige elementer blant iransk mannskap i Det kaspiske hav. Det nye var at Iran fikk rett til nærvær i det Kaspiske hav, noe de ikke hadde før. Sovjetisk økonomisk politikk hadde som mål, eksport av industrivarer til Iran til lavere priser enn til Vesten, og import av råvarer. Utviklingen av økonomiske forbindelser ble forsinket på grunn av uenigheten rundt sovjetiske krav om immunitet for Sovjets handelsrepresentanter, og krav om lave avgifter på import av deres olje. Embargo på iransk import i 1926 fikk forrang i forhandlingen, da denne hadde katastrofale konsekvenser for iransk jordbruk og fiske i det kaspiske området som var avhengig av handel med Sovjet. Skjevheten i handelsbalansen er godt illustrert i tallene fra 1929, Iran solgte bomull for 52 millioner rijal og kjøpte tekstil produkter fra Russland for 200 millioner. På 30-tallet utgjorde handelen mellom de to respektive landene 30 % av den totale iranske, og 17 % av den sovjetisk (Lenczowski 1949).

Politisk hadde Sovjet direkte innflytelse på Iran gjennom bånd til Tudeh partiet, Irans kommunistiske parti. Det ble grunnlagt skoler og universiteter hvor sovjetiske politiske kadre ble utdannet i orientalsk språk og kultur. Disse ekspertene skulle brukes til å spre det sovjetiske budskap og øke deres innflytelse. I følge Molotov- Ribbentrop avtalen, skulle Iran bli en viktig del av den russiske interessesfæren i sør. Avtalen var lite verdt da Tyskland gikk til angrep på Sovjet.

Andre verdenskrig

Med utbruddet av andre verdens krig kom også en ny mulighet til å utplassere styrker i Iran. De britiske og russiske styrkene okkuperte Iran i 1941, under påskuddet om å sikre forsyningslinjen til Sovjetisk territorium, i kamp mot Tyskland. USAs styrker kom gradvis til etter 1942. Sovjetunionen okkuperte de nordlige delene, mens Storbritannia og USA hadde kontroll i de sørlige. Okkupasjonstiden ble brukt aktivt til å spre sovjetisk propaganda, både

politisk og kulturell. Det russiskkontrollerte området var lukket med reiserestriksjoner for utlendinger. Transport av mat og varer ble kontrollert og brukt som propagandamiddel for å vise at de russiske områdene hadde bedre tilgang. Mot slutten av krigen, ble verbale angrep mot vestmaktene i sør utbredt (Lenczowski 1949). Etter avtalen inngått i 1941, skulle de britiske, amerikanske og sovjetiske styrkene forlate Iran innen seks måneder etter krigens slutt. I løpet av krigen forsøkte både amerikanerne og russerne å skaffe seg oljekonsensjoner i Iran. I 1944, ble en sovjetisk delegasjon sendt til de nordlige delene av Iran, og la frem, for den iranske statsministeren, krav om konsesjoner til oljeutvinning. Presset på Iran var stort. Det var ikke enkelt å avvise kravene til en stormakt, som hadde militær kontroll i store deler av landet. Det iranske parlamentet vedtok en lov som forbød å gi oljekonsensjoner til utlendinger, mens det var fremmede tropper i landet. Denne loven ble brukt av iranske politikere i forhandlingene med Sovjet. Løfter om oljekonsensjoner fra Iran og press fra USA og Storbritannia, fikk sovjetiske styrker ut av landet i 1946 (Limbert 2009). Det var den første alvorlige kampen om innflytelse mellom Vestmaktene og Sovjetunionen, som var starten på den kalde krigen.

Den kalde krigen

Midtøsten ser ut til å ha vært viktig for Sovjetunionen når man tar i betraktning de store investeringene som ble gjort der fra 1945-85. Det er, ifølge Talal Nizameddin, mulig å skille mellom tre faser i Sovjetisk Midtøstenpolitikk. Disse er sammenfallende med lederskiftet. Stalin: 1945-55, Khrustsjov: 1955-67, og Bresjnev: 1967-85 (Nizameddin 1999).

Stalins utenrikspolitikk etter 1945 handlet i stor grad om å danne en buffersone mot Vesten. Derfor var Iran og Tyrkia de landene i Midtøsten som var av betydning, mens resten ble mer eller mindre neglisjert. Avtalen om tilbaketrekning fra Iran innen 6 måneder etter krigens slutt, ble ikke overholdt av Stalin. Kravene om oljekonsensjoner og støtte til separatistiske bevegelser gjorde Sovjetunionen lite populær i Teheran. Manglende støtte i den lokale befolkningen kombinert med press fra USA og Storbritannia, gjorde at sovjettroppene ble tvunget til å trekke seg ut i 1946.

Stalins politikk i området kan kort oppsummeres som lite vellykket. Iran og Tyrkia knyttet tette bånd til Vesten, mye på grunn av den aggressive sovjetpolitikken. Forsøket på å balansere mellom Israel og arabiske land var mislykket, og endte med et dårlig forhold til alle.

Under Khrustsjov ble de utenrikspolitiske målene utvidet til; Sovjet som verdens supermakt kapabel til å konkurrere med USA. Realitetene han møtte var amerikanske militær baser

spredt over store deler av Midtøsten. Iran, Irak, Tyrkia og Pakistan gikk sammen og dannet Baghdadalliansen, med Storbritannia som pådriver. Alliansens hovedhensikt var beskyttelse mot Sovjet. Egypt var negativt innstilt til alliansen, da den kolliderte med deres egne planer om panarabisk sammenslutning, med Egypt som den ledende makten. Dette åpnet døren for sovjetisk involvering. En våpenavtale verdt 250 millioner \$ inngått mellom Tsjekkoslovakia og Egypt, var begynnelsen på sovjetisk investering. Suezkrisen forsterket allerede påbegynte tendenser mot alliansedannelsen mellom Sovjet og de arabiske land, mens britisk og fransk innflytelse ble svekket. Lærdomen fra fortiden om at støtte til både arabiske land og Israel, er nærmest naturlovstridig, ble tatt med i betraktningen. Sovjet beskyldte israelsk politikk for å være et middel for imperialistiske krefter som førte til at den diplomatiske aktiviteten havnet på et minimumnivå og forble der i lang tid. De viktigste allierte i tillegg til Egypt, var Irak og Syria. Sovjet sprøytet inn flere hundretalls millioner dollar i militær hjelp i de respektive land.

Etter Den islamske revolusjonen hadde Bresjnev et håp om at en antivistlig holdning i Iran ville føre landet tetter sammen med Sovjet i kampen mot den vestlige imperialismen. Men dette viste seg å være enda en feilvurdering av situasjonen. Ateistiske Sovjet var *lille satan*, mens USA var *store satan*. Invasjonen av Afghanistan ble sett på som en kommunistisk trussel mot den muslimske verdenen, og alle land unntatt Syria var samlet i sin motstand mot invasjonen.

Iran var den nest største mottaker av økonomisk hjelp fra Sovjet i perioden 1954-85 og mottok 1, 2 milliarder \$, mens Irak var en av de største mottakerne av militær hjelp. Iran-Irak-krigen brakte frem nye dilemmaer for Sovjet. Irak var en gammel alliert i området og på den andre siden var det ønskelig med et godt forhold til en Islamsk republikk. Sovjetiske forsøk på mekling i krigen bar likevel ingen frukter.

Russlands store dilemma gjennom tidene har vært *øst eller vest*, mens parolen i Den islamske republikk Iran var *verken øst eller vest*. Tidligere stormaktsspill på Irans jord, med russisk, britisk og senere amerikansk rivalisering om innflytelse på grunn av landets viktige geostrategiske posisjon og senere olje og gassressurser, var roten til alt vondt i følge de nye makthaverne i Iran. Sovjetisk invasjon i Afghanistan forverret forholdet til Iran ytterligere.

Gorbatsjovtiden

Dilemma rundt hvilken side som skulle få Sovjets støtte i Iran – Irak krigen ble videreført til Gorbatsjov. Sovjetisk svar på iransk fremgang mot Basra og Kuwait i 1986, var støtte til Irak. Samtidig ble forslaget om internasjonal våpenembargo mot Iran, motarbeidet. Flere møter

mellom iranske og sovjetiske representanter fant sted i løpet av 1986 og 87, hvor målet var styrking av et økonomisk samarbeid. En aktiv rolle som mekler passet Irak best for å styrke egen posisjon og opprette gode forbindelser til begge partene. I lys av dette ble Saddam Husseins besøk i Moskva i slutten av 1985, sett på som et ledd i denne strategien og ingen motsetning til den (Nizameddin 1999).

Gorbatsjovs nye politikk, var basert på at politikk skulle ta hensyn til indre forhold først. Tidligere tiders rustningspolitikk og supermaktskappløp skulle erstattes med samarbeid. Endringen ble i stor grad tvunget frem av den dårlige økonomiske situasjonen. Midtøsten-politikken var basert på ideologiske motsetninger mellom Sovjet og USA, og enorme ressurser ble brukt til å forsyne allierte med våpen. Tilbaketrekningen fra Afghanistan var et viktig bidrag til bedringen av forholdet til Iran.

Iran hadde stort behov for gjenoppbyggingen av militære styrker etter den langvarige krigen med Irak. Landets militære utstyr var i hovedsak amerikanskprodusert, da Sjah i sin tid hadde samarbeidet tett med USA. Endringen i forholdet fra nær allierte til fiende, gjorde at USA nektet å selge mer militært utstyr til Teheran. Derfor vendte Teheran seg til Sovjet for å skaffe nødvendig utstyr til det raserte militære. President Rafsanjani avla et besøk til Moskva i juni 1989, hvor det ble inngått avtaler om salg av militære helikoptre, ubåter, tanks og fly. Verdien av avtalene var på 1 milliard \$ i 1991. Det var sårt tiltrengt valuta for den sovjetiske økonomien. USA kom raskt på banen med kritikk av våpensalget. Sovjet på sin side gav uttrykk for forståelse av USAs bekymring, men understreket samtidig at de hadde et vennlig forhold til Iran, og at de først og fremst ville ta hensyn til egne økonomiske interesser (Nogee 2009).

Postsovjettiden

Russlands status tidlig på 90-tallet var: en svekket stormakt i marginalisert posisjon på verdens politiske scene, mens Iran var isolert etter revolusjonen, og betraktelig svekket etter den langvarige krigen med Irak. Outsiderposisjon begge land befant seg i, gjorde det naturlig å søke sammen. Det allerede påbegynte økonomiske samarbeidet fra slutten av sovjettiden ble videreført utover 90-tallet. I den første perioden etter sovjetoppløsning var det hovedsakelig de økonomiske interesser som var pådriveren i samarbeidet med Iran, da dette var en tid med lite samkjørt politisk beslutningstaking, og uten tydelig ansvarsfordeling og målsetting. Forholdet til Iran var heller en respons på iransk initiativ enn et resultat av en egen utformet utenrikspolitikk.

Militær- og atomindustri var, og er fortsatt de viktigste aktørene i samarbeidet med Iran. Militærindustriens tidlige forhåpninger om å gjøre forretninger med USA og NATO, ble raskt borte i møtet med realitetene hvor vestlig industri stilte seg avvisende, og var først og fremst opptatt av sine interesser. I en verden hvor tidligere fiender ikke var det lengre, men viste seg å ikke være samarbeidspartnere heller, var militærindustrien i en paradoksal og vanskelig situasjon. Hvem skal man selge våpen til, og hvorfor skal noen i det hele tatt kjøpe våpen hvis det ikke er noen fiender å forsvare seg mot? Forsvars- og atomindustrien kom inn i en dyp krise på grunn av kraftige kutt i investeringer, handelspartnere og markeder. Å bevare de eksisterende samt å finne nye samarbeidspartnere ble viktig for overleve (Belopolsky 2009).

En generell tendens var at store deler av industrien fikk svekket sine finanser da staten som tidligere eier ble oppløst, og det som var igjen var bankerott. Det vestlige markedet var intet alternativ, da det som russisk industri hadde å tilby ikke var etterspurt der. Mange av de gamle sovjetstatene foretrakk vestlig teknologi fremfor russisk, og den eneste utgangen ble de få dørene som fortsatt var åpne som India, Kina, Iran og deler av Sør Amerika

Departementet for atomenergi, Minatom, led samme skjebne som våpenindustrien. Antall ansatte ble halvert fra 1989 til 2000. Minatom var en pådriver i utviklingen av samarbeid med *utfordrerstatene* og handlet ofte uavhengig av statlige kanaler. I 1995, inngikk Russland og Iran en avtale om ferdigutbyggingen av Bushehr reaktoren. Negative reaksjoner lot ikke vente på seg, og de skarpeste kritikerne var USA og Israel. Kritikken gikk ut på at utbyggingen ville gjøre det lettere for Iran og gå til anskaffelsen av teknologi og ekspertise til produksjon av atomvåpen. Dette var en fortsettelse av den allerede etablerte mistenksomheten mot Irans motiver og mistanken om russisk atomteknologi på avveie etter Sovjetunionens oppløsning. USA tok i bruk både pisk og gulrot for å få slutt på russisk salg av våpen og atomteknologi til Iran. Resultatet ble en hemmelig avtale kjent som Gore.- Chernomyrdin- avtalen, hvor den opprinnelige verdien av Bushehr-avtalen ble halvert, levering av sentrifuger til urananrikning, og opplæring av iranske eksperter ble kansellert, og Russland forpliktet seg til å avstå fra inngåelsen av nye avtaler. Presset fra USA, kombinert med Irans økende likviditetsproblemer, førte til en nedgang i handelen. Irans gjeld til Russland, var på 582 mill \$, i 1995. Året etter kom de frem til en løsning som gikk ut på at Iran skulle betale ned sin gjeld med olje, innen år 2000.

Den oppfatningen russiske politiske aktører hadde tidlig på 90-tallet var at de i stor grad skulle videreføre politikken fra sovjettiden som en stormakt. Økende diskrepans mellom

Russlands selvoppfatning basert på fortidig storhetstid og virkeligheten med minkende økonomisk, politisk og militær makt, tvang frem behov for dannelsen av en ny utenrikspolitisk kurs.

Utnevnelse av Primakov som utenriksminister i 1996 var et skritt mot en annen utenrikspolitisk retning. Tettere kontakt med Kina, India og land i Midtøsten, og samtidig opprettholdelsen av gode forbindelser med Vesten, var viktige mål i Primakovs multivektoriale utenrikspolitikk. En videreutvikling av debatten om russisk identitet, med hovedvekt på landets unike historie og geostrategiske posisjon, har resultert i en pragmatisk holdning, hvor landet ser både øst og vestover. Forholdet til Iran er et godt eksempel på denne typen av politikk, hvor Russland spiller en rolle som mekler, og et bindeledd mellom Vesten og Iran.

I 1997 ble Russland beskyldt for å selge raketteknologi til Iran, noe Primakov benektet. Kort tid etter gjennomførte Iran en vellykket test av Shahab-3 med en rekkevidde på 1200-1500 km. Shahab-3-rakettenes upresise nedslagsfelt, forsterket mistanke om at det finnes planer om atomstridshoder som disse rakettene skulle bære. Hjelp til anskaffelse hadde kommet fra Kina, Pakistan og Nord Korea (Nogee 2009). Selv om russiske myndigheter ikke ville vedkjenne seg salg av atom og raketteknologi, har det kommet motstridende meldinger fra offisielle og kommersielle hold som kan peke i retning av halvoffisielle handelsavtaler, og våpen og teknologi på avveie. Eksistensen av Gore-Chernomyrdin avtalen ble offentlig kjent i 2000, gjennom en lekkasje til amerikanske aviser. Russland ble beskyldt for å ikke holde sin del av avtalen. Med kanselleringen av avtalen markerte den nyvalgte presidenten at Russland hadde valgt å føre en mer selvstendig utenrikspolitikk, ikke bestemt av Vesten, som mange mente var tilfellet på 90-tallet. Andelen av russiskproduserte våpen i den totale iranske importen fra 1995-2005 var på hele 70 %, og Iran var den tredje største kjøperen av russiske våpen. Kina og India var på første og andre plass (Kassianova 2006). Etter annulleringen av Gore-Chernomyrdin avtalen, og Putins maktovertakelse, fikk inngåelsen av bilaterale avtaler mellom Russland og Iran, ny fart. Kursendringen i russisk utenrikspolitikk - vekk fra Atlantistisk politikk, og mot en flersidig satsing, hvor flere av de nye satsingsområdene hadde blitt definert som utfordrerstatene til USA, ble tolket som en ny, anti-amerikansk, for mange synonymt med anti-vestlig, politisk kurs.

Thus, Russian foreign policy-makers defined the directions of Russian policy based on Russia's previous interactions with the international environment.... Certainly, perceptions of Russia abroad had changed. By the mid-1990s, it seemed to numerous Russian policy-makers that Russia was no longer being treated as an equal. Increasingly, Russia rejected the 'junior partner' role to which it felt itself being relegated. Consequently, it came

to demand treatment as a great power .Russia increasingly came to use its relations with China, Iran, and Iraq in the light of challenges to its status (Belopolsky 2009, 15).

Endringen i utenrikspolitisk kurs fra *Westernist* til *Statist* skjedde samtidig med økt samarbeid med Iran. Analysen i neste kapitelet har nettopp som mål å se om tolkningen ovenfor er dekkende for Russlands iranpolitikk.

Sikkerhetspolitikk

Den ustabile situasjonen i Sentral Asia og Kaukasus med mange latente konfliktområder, var og er en felles bekymring Russland og Iran deler. Russisk side anser islamistiske grupperinger som den største sikkerhetstrusselen, og samarbeid med Iran så ikke ut som det mest sannsynlige scenario, tatt i betraktning den lenge kjente iranske finansieringen av islamistiske grupper, som Hizbollah og Hamas. Under Kozyrevs besøk i Teheran 1993, ble det diskutert en inngåelse av et strategisk partnerskap for å sikre stabilitet i Sentral Asia og Kaukasus. Sikkerhetssamarbeidet viste seg å være fruktbart i håndteringen av konflikten i Tadsjikistan hvor en felles innsats førte til en fredelig løsning.

Primakovs besøk til Teheran 1996, kort tid etter at han ble utnevnt til utenriksminister, var en av rekke tiltak rettet mot en aktiv politikk i forhold til Midtøsten. Bekjempelsen av Taliban var enda et felles mål de samarbeidet om. Russisk krigføring i Tsjetsjenia vekket overraskende lite protester fra iransk side. Forsvar av muslimske brødre med eventuell direkte innblanding i form av våpen og personell hjelp, har uteblitt. At Iran snur det døve øret til Tsjetsjenia har blitt tolket som en del av samarbeidet med Russland, som forsyner landet med våpen og teknologi de vil ha vansker med å få tak i andre steder (Freedman, Russian-Iranian Relations in the 1990s 2000).

De ivrigste tilhengerne av samarbeidet med Iran var de russiske nasjonalistene som så på det som en måte å demonstrere russisk uavhengighet fra Vesten på. Men også mer moderate krefter med multipolarisme som utgangspunkt, så verdien av et strategisk samarbeid med Iran både ut ifra sikkerhetspolitiske hensyn, og likeledes geostrategisk, ved å danne en motpol til NATOs utvidelse østover. Freedman refererer til en artikkel i avisen *I dag (Сегодня)* fra 1995 som oppsummerer det slik:

Cooperation with Iran is more than just a question of money and orders for the Russian atomic industry. Today a hostile Tehran could cause a great deal of unpleasantness for Russia in the North Caucasus and in Tajikistan if it were really to set its mind to supporting the Muslim insurgents with weapons, money, and volunteers. On the other hand, a friendly Iran could become an important strategic ally in the future. NATO's expansion eastward is making Russia look around hurriedly for at least some kind of strategic allies. In this situation, the anti-Western and anti-American regime in Iran would be a natural and very important partner (Freedman, Russia, Iran and the Nuclear Question, The Putin Record 2006, 8).

Generelle tendenser i russisk utenrikspolitikk

Overgangen fra et kommunistisk imperium til et land styrt etter vestlige prinsipper førte til en periode med kaos, da de nødvendige institusjonene manglet, både for å få på plass en velfungerende økonomi, et velfungerende sivilt samfunn og en velfungerende politikk. Jeltsins svekkede makt og oligarkenes økte innflytelse bidro til utformingen av en politikk som var uforutsigbar og som først og fremst tok hensyn til de enkelte maktpersonenes interesser og ikke fellesskapets. Russlands utenrikspolitikk på 90-tallet var i den samme kaotiske tilstanden som resten av det post-sovjetiske Russland. De første årene under Jeltsin med et nesten euforisk positivt syn på alt som var vestlig, ble etter bare noen få år avløst av mer skepsis. Skepsis til Vesten har lang tradisjon i Russland, med røtter i tsartiden, og ble videreført i rendyrket form av det kommunistiske regimet i 70 år. Hovedårsaken til den raske endringen var Russlands store, og til dels urealistiske forventninger til vestlig engasjement og økonomisk støtte. Allerede i 1993 ble det klart for både regjeringen og opposisjonen at de lovede 23 milliarder dollar i vestlig bistand ikke ble noe av (Nizameddin 1999). De mest radikale reformistene mistet mye av sin innflytelse, mens de mer konservative, nasjonalistiske kreftene fikk større plass i russisk politikk. Utenrikspolitikken fikk et mer pragmatisk preg. Nasjonale interesser ble førsteprioritet i utformingen av politikken. Den offisielle, udelt positive holdningen til Vesten fikk flere kritikere, og oppfatningen av at denne politikken gikk på bekostningen av russiske interesser ble i stor grad en allmennoppfatning på tvers av grensene i det politiske landskapet.

Utviklingsforløpet i utenrikspolitikken under Jeltsin og Putin har visse likhetstrekk. I begynnelsen av begge maktperioder henholdsvis tidlig på 90 og 2000-tallet, førte begge to, en provestlig politikk med tette bånd til USA, mens deres andre periode preges av økende kritikk mot USAs politikk. Forskjellen mellom deres styremåte, ser ut til å være størst når det gjelder evnen til å gjennomføre politikken, ikke nødvendigvis politikken selv.

Gjennom konstitusjonene i 1993 ble mye av makten flyttet til presidenten. Frem til 1993, hadde Dumaen rett til å legge frem forslag til presidenten om utarbeidelsen og gjennomføring av utenrikspolitikken. Parlamentets egenrådighet og uavhengighet både fra Kreml og Utenriksdepartementet, fikk Jeltsin til å utgi et dekret som styrket Utenriksdepartement og tildelte det funksjonen som koordinator og overvåker av andre ministerier, departement og komiteer som hadde med utenlandssamarbeid å gjøre (Nizameddin 1999). Ledere for sikkerhetstjenester og etterretning ble utnevnt av, og direkte underlagt presidenten. Også

forsvarsministeren og utenriksministeren skulle rapportere direkte til presidenten som medlemmer av presidentens sikkerhetsråd. Grunnlaget for sentraliseringen av makten ble lagt under Jeltsin, og deretter videreført og gjennomført av Putin.

Mens Sovjetpolitikken i stor grad var styrt av ideologi og konkurransen med USA om innflytelse, ble det under Jeltsin lagt vekt på geostrategi og økonomi. Russlands selvilde endret seg ikke i takt med de reelle politiske endringene. Til tross for store økonomiske vansker og landets avhengighet av vestlig bistand, levde forventningene om å bli behandlet som stormakt i beste velgående. Disse urealistiske forventningene ble til skuffelser da Russland gang på gang ble tilsidesatt og overkjørt i viktige spørsmål som utvidelsen av NATO og konfliktene på Balkan. Avhengigheten av vesten for å holde hjulene i gang gjorde det vanskelig å trekke et skille mellom innenriks- og utenrikspolitikk. Vesten, den tidligere rivalen som skulle bli utenrikspolitisk partner, ble en viktig aktør også i innenrikspolitikk.

Etter den økonomiske kollapsen i 1998, og Putins maktovertakelse, kom landet inn i en positiv økonomisk situasjon med vekst. Putin fikk bred politisk støtte, og etter hvert full kontroll. Under slike forutsetninger ble det mulig å legge om til en ny utenrikspolitisk kurs hvor økonomiske hensyn fikk forrang fremfor de politiske.

Begynnelsen av 90-tallet var preget av en president som var pådriver av en proamerikansk utenrikspolitikk i konflikt med en Duma som var kommunistdominert og alt annet enn proamerikansk, *Westernistene* mot *Statistene*. Disse ideologiske motsetningene umuliggjorde konsensus til og med om spørsmål som det ikke var noe uenighet om, som ratifiseringen av START 2. Konsekvensen ble blokkeringen av avtaler, uforutsigbarhet og inngåelse av halvoffisielle avtaler som enkelte aktører anså som gunstige. Dumaens makt ble redusert i 1993 og under Putin;

the Duma has become a mouthpiece for views which Putin would like the outside world to ponder, but which he would prefer not to express himself (Lo 2003, 40).

Forsvarsdepartement hadde en viktig, og til dels, selvstendig rolle i utenrikspolitikken på 90-tallet og handlet ikke så rent sjeldent uten konsultasjon med, og heller stikk i strid med det som var Utenriksdepartements offisielle holdning. I løpet av 2000-tallet, fikk Forsvarsdepartementet en viktig rolle på grunn av den tekniske ekspertisen det innehar i forhold til strategisk nedrusting, mens dets kommeriselle interesser ble underlagt presidentens kontroll.

Den direkte koblingen mellom utenrikspolitikk og økonomi i Jeltsins første periode, hvor vestlig bistand, både finansiell, og i form av råd og strategi, hadde skapt en oppfatning av det kun var eliten rundt presidenten som hadde fordeler av sånn politikk, mens effekten på resten av det russiske samfunn var katastrofal. De økonomiske og sosiale forhold ble heller ikke bedret i Jeltsins andre periode, tvert imot. Dette til tross for at utenrikspolitikken hadde fått en ny vending, mer i retning av geopolitisk tenkning. Putins maktovertakelse var sammenfallende med økte oljepriser på verdensmarkedet. Det gunstige sammentreffet gjorde det mulig å innta en mer selvstendig posisjon i økonomiske spørsmål (Lo 2003). Med økt levestandard og økonomisk kraft, økte også selvtiliten og kravet om en plass som en likeverdig partner på det globale markedet.

Fra 2003-04, begynner en ny fase i russisk utenrikspolitikk. Den tidligere linjen med forsøk på å bli en integrert del av Vesten blir forlatt, til fordel for styrking av sin egen stormaktsposisjon. Oppmerksomheten ble vendt mot Asia, Afrika og Sør Amerika. Shanghai Cooperation Organisation og BRIKS, er noen av organisasjoner som ble vurdert som viktig i den nye utenrikspolitiske retningen, samt bilateral samarbeid med viktige aktører i Asia, som Kina og India. Statusen som energisupermakt, ble utnyttet som politisk våpen. Til tross for den økonomiske fremgangen, ble det mer tydelig at Russland befant seg i periferien av verdensøkonomi, og at dets politiske betydning og innflytelse var nedadgående. Krigen i Georgia og verdensøkonomisk krise, var slutten på denne fasen. Forverring i økonomi som følge av den globale krisen, fall i oljepriser, kombinert med fall på de fleste verdens rangeringslister, gjorde det naturlig å vurdere kursendring. (Тренин, Внешнеполитические перспективы России 2011).

En ny moderniserings kurs ble lansert av president Medvedev i 2009. Den annonserte moderniseringsprosessen la vekt på økning av høyteknologiens andel i økonomien, poengtert av Trenin som ” penger pluss ingeniører”. Det politiske systemet med utstrakt korrupsjon ble ikke gjenstand for modernisering. Korrupsjon blir behandlet som ” et virus”, ingen systemfeil. Mens russisk selvhevdelse tidligere hadde blitt praktisert gjennom utenrikspolitikk, har den nye fasen med modernisering, endret utenrikspolitikken til å bli et instrument i en russisk jakt på utenlandsk kapital til modernisering. Hvis målet er teknologisk modernisering og middelet er utenrikspolitikk, da vil i følge Trenin, logisk slutning være tetter samarbeid med utviklede land, USA og EU. Normalisering av forholdet mellom USA og Russland i 2009 taler for det. Det er i forlengelsen av dette at Russlands posisjon i Iran ble endret i 2010. Obama gikk inn for å løse de spørsmålene som var mest problematiske i

forholdet USA-Russland. Disse var Ukrainas og Georgias NATO medlemskap og politisk og militærstøtte til president Sakhashvili og utplassering av rakett skjold i Polen og Tsjekkia. Russlands bidrag var nye sanksjoner mot Iran og kansellering av s-300 salget. Ny START avtale ble undertegnet og ratifisert i Washington og Moskva. (Тренин, Внешнеполитические перспективы России 2011). Den usikre verdensøkonomiske situasjon, med hardt rammet Europa og forestående presidentvalg i både USA og Russland, samt endringer i den arabiske verden, gjør Trenins analyse som er treffende nå, høyst usikker om ett år.

Kapittel 4

Russland har vært et konkurrerende imperium, koloniasator og ugudelig-stat fiende i forholdet til Iran (Д. Т. Малащенко 2010, 8). Forholdet de siste 10-15 årene har derimot vært preget av samarbeid, hvor Russland har spilt en viktig rolle i atomprogrammer og som beskytter i forhold til eventuelle militære angrep og økonomiske sanksjoner. Russisk syn på det iranske atomprogrammet vil bli farget av det synet Russland har på Iran ellers, basert på felles historisk erfaring og geografisk nærhet, kombinert med den gjeldende utenrikspolitiske retningen Moskva har velger. Gjennomgangen av den praktiske delen av russisk deltakelse i atomprogrammet som følger, vil danne en basis for videre analyse av russisk stilling i iranspørsmålet, sett i et globalt og regionalt perspektiv.

Russlands rolle i atomprogrammet

Den aktive deltakelsen i det iranske atomprogrammet startet som tidligere nevnt allerede på 90-tallet, med byggingen av Bushehr anlegget. Lenge var det det eneste kjente atomprogrammet, og dermed det som fikk mest kritikk. USAs fordømmelse av avtalen mellom Russland og Iran, med periodevis sterkt press på de involverte partene varte frem til ferdigstillelsen i 2010. Russland har på sin side brukt deltakelsen i utbyggingen av Bushehr som pressmiddel for å få Iran med på dialog med EU-3 og IAEA. Selv om disse holdes fra hverandre nå, har Bushehr utbyggingen blitt møtt med de samme beskyldningene og mistankene som det senere oppdagede hemmelige atomprogrammet. Hovedargumentene mot et iransk atomprogram var og er mistanke om at det bare er et skalkeskjul for anskaffelsen av atomvåpen.

Russlands stilling i konflikten om atomprogrammet, har gått gjennom forskjellige faser, betinget av endringene i forholdene rundt. Utbyggingen av Bushehr, begrunnet med Irans rett til å anvende atomenergi til sivile formål, og motstanden mot militærintervensjonen, har vært de faste punktene Moskva har stått ved hele tiden, mens kritikken mot manglende samarbeid og innsyn har variert. Fra 2006 har de vært med på 4 runder med FN sanksjoner i 2006, 2007, 2008 og 2010.

Bushehr reaktoren

Byggingen av Busher anlegget startet på 70-tallet, av tyske utbyggere og skulle bestå av to reaktorer. Konstruksjonen ble stanset etter revolusjonen i 1979, da var ca 80 % av den første reaktoren ferdig, mens den andre var 50-70 % utbygd. Reaktorene fikk store skader i krigen

med Irak. Fra slutten av 80-tallet, gjorde Iran flere forsøk på å finne en utbygger, uten større hell, da USA la press på de aktuelle land for at de ikke skulle bidra. Russiske eksperter fra Minatom, tok på seg oppdraget, og gav 3 mulige løsningsalternativer for AEOI(Atomic Energi Organisation Iran). Den første var bygging av to reaktorer, basert på russisk teknologi, hvor de eksisterende tyske komponentene ble utnyttet, den andre var å fjerne det eksisterende anlegget og begynne på nytt og den tredje var å begynne på nytt, et helt annet sted. Iran valgte det første alternativet, siden de allerede hadde gjort store investeringer der på ca. 1,4 milliarder \$ (Lutkova, Center for Energy and Security Studies 2010). Avtalen om ferdigstillingen ble underskrevet mellom ministeren for russisk atomenergi, Mikhailov, og den iranske lederen for atomenergi, Amrollahi. Verdien av avtalen var på 800 mill \$, og omfattet utbyggingen av den første lettvannsreaktoren. Det ble også skrevet en hemmelig protokoll. Ifølge den skulle Russland gi opplæring til iranske forskere ved de russiske forskningssentrene, og forsyne landet med gassentrifuger til urananrikning og hjelpe dem med utvinnig av uran fra naturen. Detaljene i denne hemmelige protokollen, ble kjent for USA, noe som la press på Russland og en annen hemmelig avtale (Gore-Chernomyrdin) førte til brudd på den første. Det som ble igjen av den opprinnelige avtalen var utbyggingen av reaktoren med russiske eksperter. Tyske eksperter takket nei til russisk invitasjon til samarbeid om prosjektet. En tiårskontrakt om uranbrenneselforsyningen av reaktoren, ble undertegnet i 1995. Rosatom annonserte i 2002 at reaktoren skulle stå ferdig i 2003. Siden har det kommet stadig nye frister og utsettelse. Samtaler om flere lignende prosjekter har blitt holdt med jevne mellomrom, og iransk side har gitt oppmuntrende signaler til Russland, men det har blitt med det ene prosjektet. Reaktoren ble offisielt erklært åpen i august 2010, med russiske og iranske eksperter til stede som demonstrerte mating med uranbrensel og lovet fullskala aktivitet innen en måned. Vestens skepsis og protester har fulgt hele utbyggingen. En ny 10 års avtale, inngått i 2005, skulle sikre at Russland forsynte reaktoren med brensel og tok imot det brukte, som i følge eksperter kunne gi 150 kg plutonium i løpet av ett år, som de fryktet kunne brukes i fremstillingen av våpen. Iran gikk tilbake på den, men en ny avtale ble undertegnet i 2007 (James Martin Center for Nonproliferation Studies 2010). Protestene døde sakte ut ettersom utbyggingen nærmet seg slutten. Tidligere protester hadde i beste fall ført frem til forsinkelse og utsettelse, men ikke til kansellering. Oppmerksomheten rundt brenselforsyning og håndtering av avfall ved Bushehr ble stor og mer legitim etter avsløringene i 2002. Russisk side har tatt dette til etterretning, og uranbrensel ble fraktet til anlegget først et halvt år før ferdigstillingen. Bushehr skal drives under IAEAs oppsyn. Det har gått ett år fra den offisielle åpningen og anlegget har vært rammet av forskjellige

problemer. Spekulasjoner om forsinkelsen går i flere retninger. Den ene er at skylden ligger hos russerne, russisk teknologi som ikke holder mål, den russiske siden har dementert dette. En annen mulig forklaring har vært dataviruset Stuxnet, som hadde angrepet deler av atomprogrammet, men i følge iranske kilder har heller ikke det noe med forsinkelsen å gjøre. Flere representanter i Majles, har kommet med anklager om at forsinkelsene er en del av en russisk- amerikansk avtale. 4.september annonserte Iran at produksjon av elektrisitet ved Bushehr var i gang. De fleste eksperter ser ut til å vurdere anleggets potensial i retning av et ikke-fredelig atomprogram, som ubetydelig. Etter avtalen er det russiske eksperter som skal sørge for driften av anlegget de første par tre årene.

Det hemmelige atomprogrammet

Avsløringer av de hemmeligholdte atomanlegg i 2002, var en endelig bekreftelse for motstandere av Bushehr utbyggingen om at Irans atomprogram har en helt annen agenda enn produksjon av energi til sivilt formål. Russland på sin side, som utbyggeren av Bushehr og forsvareren av programmet gjennom mange år, kom i en vanskelig situasjon. De skulle både forsvare å kritisere, delta i og fordømme et og samme lands atomprogram. De nye avsløringene fjernet til en viss grad den etablerte mistanken om at Russland ikke var helt pålitelig når det gjaldt spredning av atomteknologi. Det var andre land som forsynte Iran med det, mens Russland hadde et åpent, legalt samarbeid om utbygging av en atomreaktor for energiproduksjon. Til tross for det, fortsatte kritikken mot det russiske samarbeidet med Iran. USA kom raskt på banen med krav om stans i utbyggingen av Bushehr. Da dette ikke ble etterkommet, kom det krav om at det ikke skulle leveres brensel til anlegget før Iran hadde gått med på å returnere det brukte brenselet tilbake til Russland, for slik å forhindre at dette blir brukt til høyanrikning ved andre anlegg. Neste krav var at Russland skulle holde igjen all brensel til Iran hadde underskrevet Tilleggsprotokollen. Aktiviteten ved Bushehr fortsatte, men Minatom gjorde det kjent i 2003 at den planlagte ferdigstillingen ble forsinket i ett år, fra 2004 til 2005. Dette var den første utsettelsen i en lang rekke. Forsinkelsene har blitt begrunnet med tekniske problemer, som ikke er urimelig, tatt i betraktningen at russerne skulle bygge opp et anlegg Tyskland hadde påbegynt på 70-tallet, uten noen tegninger eller tysk samarbeid. Det har også kommet påstander om at disse forsinkelsene var planlagt for å sakke farten på hele programmet, og for å vise Russlands godvilje til USA.

IAEA kom raskt på bane etter avsløringene, og stilte en rekke krav til Iran. De ønsket fullt innsyn i de nyoppdagede anleggene. Iran skulle stanse anrikningen av uran inntil de har klart å gi tilfredsstillende svar på en del utestående spørsmål. Det tok noen måneder før iransk side

responderte, og tillot IAEAs representanter å komme inn. Besøkene gav flere spørsmål enn svar, og krav om stans av anrikningen inntil svarene var på plass, ble gjentatt. EU-3, bestående av Frankrike, Storbritannia og Tyskland var initiativtakere og pådrivere i forhandlingene med Iran. Det Europeiske initiativ var basert på løfter om økt samarbeid og økonomisk støtte mot at Iran stanset urananrikningen. Russland støttet det europeiske forhandlingsforsøket, mens USA forfektet en tøffere linje, med et ultimatum om stans av all aktivitet og bruk av sanksjonsmidler, om nødvendig makt, hvis disse ikke ble etterkommet. Iransk side godtok forslagene fremmet av EU-3, og dette ble offisielt annonsert av Rowhani, lederen for det iranske sikkerhetsrådet, mens han var på besøk i Moskva. Gjennombruddet i forhandlingene med Teheran i slutten av 2003, ble hilst velkommen i Moskva, og mulighetene for å utvide samarbeidet til å gjelde flere reaktorer, og annen teknologi, som rakettsystemer og satellitter, ble drøftet.

Oppdagelsen av P-2 sentrifuger, som ikke hadde blitt rapportert, og Irans annonsering av gjenopptakelsen av aktiviteten ved Isfahan-anlegget, gjorde at det iranske atomprogrammet ble et hett tema igjen. Trusler om innrapportering til FNs Sikkerhetsråd, ble lagt frem, og Russland truet med å stanse utbyggingen av Bushehr på grunn av manglende samarbeid med IAEA. Mens EUs kritikk ble skarpere, skjedde det motsatte med den russiske, Moskva kom med nøkterne oppfordringer til Iran om å være med videre i forhandlingene. Russland kjempet videre mot rapporteringen til Sikkerhetsrådet. Parallelt med uenigheten om atomprogrammet, inngikk Russland nye avtaler om våpensalg. I løpet av 2004 blir diskusjoner om atomprogrammet mer polarisert, Vesten med sine krav på den ene siden og Iran på den andre. Russland som var midt imellom, og støttet europeiske krav, forble midt imellom. EUs diplomatiske forsøk, som så ut til å være fruktbare, viste seg å være lite verdt da iransk side brøt store deler av avtalen omtrent like fort som de ble inngått. I lys av det ble den europeiske tonen skarpere, og EU nærmet seg mer USAs linje. Valg av Ahmadinejad til president forverret forholdet til Vesten ytterligere. Diplomatiske forsøk ble effektivt knust av hans retorikk, som ikke inviterte til samarbeid, men var full av hatske angrep både mot øst og vest, dog mest mot vest. Til tross for russiske forsøk på å forhindre det, ble Iran rapportert inn til Sikkerhetsrådet. Med Ahmadinejads retorikk og total fravær av samarbeidsvilje kom også Russlands forhandlere med deres løsningsforslag til kort. Et forslag om at Iran kunne anrike sitt uran i Russland, som skulle starte verdens senter for anrikningen, ble avvist (Freedman, Russia, Iran and the Nuclear Question, The Putin Record 2006).

Sanksjoner

FN resolusjon 1696 ble vedtatt i juli 2006, og var et resultat av forhandlinger mellom Frankrike, Storbritannia og USA på den ene siden og Kina med Russland på den andre. Iran fikk frist frem til slutten av august til å stanse all anrikning av uran, og produksjon av plutonium. En ny resolusjon, ble vedtatt i desember samme år, som reaksjon på manglende respons fra Irans side. Denne gangen ble det vedtatt å innføre sanksjoner. Sanksjoner ble rettet mot personer og organisasjoner som handlet med utstyr og teknologi som kunne bidra til iransk urananrikning, plutonium produksjon og våpen som kunne anvendes som komponenter i atomvåpen. Russland støttet sanksjoner mot at deres lettvannsreaktor i Bushehr, og lavanriket uran ble unntatt disse.

Andre runde med sanksjoner ble innført i mars 2007. Sanksjonene ble utvidet til å gjelde flere organisasjoner/personer, i tillegg til å fryse en del midler som kunne brukes av det iranske regimet. Stater og organisasjoner ble oppfordret til å avstå fra å gi lån eller inngå økonomisk samarbeid med Iran, annet enn til humanitæreprosjekter og utviklingsprosjekter (Sabatini 2010). IAEAs rapporter om manglende iransk samarbeid og oppdagelsen av større og mer avanserte anrikningsanlegg, etterfulgt av nye resolusjoner og sanksjoner i FN's sikkerhetsråd, har vært realiteten siden 2006. Sanksjonene hindret ikke Russland i å fortsette våpensalg til Iran. Avtalen om salg av S-300, som ble kjent i 2008-9, skal ha blitt inngått i 2007.

Atomprogrammet ble ikke stanset selv etter flere innstramminger av sanksjoner, men sanksjonene har gjort det vanskelig for Iran å skaffe nødvendig utstyr, og også antageligvis flyttet mye av aktiviteten til det ulovlige markedet. Sanksjoner har også forverret den økonomiske situasjonen, selv om de iranske styresmaktene sier noe annet. Hovedhensikten med sanksjonene, er nettopp å gjøre satsingen på programmet vanskelig økonomisk, og med det bidra til stans eller i hvert fall forsinkelse. Russlands forsikringer om at heller ikke de ønsker et Iran med atomvåpen er det ingen grunn til å betvile. Siden Teheran har gått bort fra avtaler inngått med EU-3, har FN sanksjoner og bruk av militærmakt vært de svaralternativene Vesten har kunnet ta i bruk. Russlands motstand mot sanksjoner har til en viss grad handlet om å beskytte sine interesser i Iran, både Bushers utbyggingen og salg av annet teknologisk utstyr og våpen, og samtidig vise Teheran sin godvilje.

Under sitt besøk i Teheran som var vertskapet for Kaspisk Forum i oktober 2007, advarte Putin USA mot å bruke makt i Iran. Han møtte også Khamenei, noe som er uvanlig, siden den øverste lederen i Iran ikke har for vane å møte andre lands ledere. Selv om den russiske

retorikken fikk en mer iran-beskyttende tone, ble en tredje runde med utvidelse av sanksjoner vedtatt i mars 2008, mens forslaget om ytterligere innskjerping i september samme år, ble blokkert av Russland.

Oppdagelsen av et nytt anlegg ved Qom i september 2009, vakte stor oppmerksomhet og bekymring igjen. Forslaget om å sende 1200 kg lavanriktet uran fra Iran til Russland for videre anrikning til 20 %, som skulle brukes i forskningsreaktoren i Teheran, ble avvist. Målet med forslaget var å fjerne store deler av iransk uranbeholdning fra landet.

Russlands statsminister Putin advarte mot forhastede sanksjoner mot Iran, mens Medvedev og Lavrov kom med flere kritiske bemerkninger om Iran mot slutten av 2009. Russisk kritikk økte på utover 2010, og kullminerte med innføring av nye sanksjoner 9.juni. Endring i retorikken fra ufarliggjøring av iransk atomprogram, til å definere manglende åpenhet og samarbeid fra Teheran som en trussel, dannet en viktig plattform for endring i praksis. Innføring av nye sanksjoner mens det gis inntrykk av at den russisk siden ikke tror på påstander om snarlig atomvåpen i iranske hender, ville kunne blitt tolket som at Moskva gir etter for amerikansk press. Samsvaret mellom retorikk og praktisk politikk er viktig for troverdighet, både på hjemmebane og internasjonalt. Putins anmodning om å ikke forhaste seg, gir signal til Iran om at Russland ikke har endret sin posisjon, men tar spørsmålet på alvor.

Mens presset utenfra økte, inntok iransk side, som så mange ganger før, en mer uforsonlig og provokativ stilling. Et forhandlingsforsøk i siste liten mellom Iran, Tyrkia og Brasil, klarte ikke å avverge nye sanksjoner. Det ble oppnådd enighet om å sende lavanriktet uran til Tyrkia, og deretter få tilbake 20 % anriktet uran til medisinsk bruk i forskningsreaktoren i Teheran, så godt som identisk med FNs forslag, men med andre aktører. EU og USA innførte tilleggssanksjoner i slutten av juli som Russland tok avstand fra. Fra Moskva ble det understreket at de var imot ensidige sanksjoner, og at disse som var rettet mot energisektoren, ville ramme deler av samfunnet som ikke har noe med atomprogrammet å gjøre.

Så langt er det ikke mye som tyder på at innføring av sanksjoner har hatt noe positiv effekt på løsningen av *iranproblemet*. Iran driver fortsatt med anrikning av uran, uten at innføringen av nye sanksjoner har bidratt til stans eller mer samarbeidsvilje, og tilleggsprotokollen har ikke trådd i kraft enda. Den russiske holdningen har nettopp vært at sanksjoner eller bruk av militærmakt ikke var veien å gå, men de har allikevel gitt sitt ja til det fire ganger.

FNs resolusjoner har etter Orlovs syn hatt en større terapeutisk verdi for dem som står bak dem, enn for stans av urananrikning. Iran har lært å anrike uran, anriker den og vil forsette med det (Орлов 2009).

Det paradoksale i den offisielle russiske politikken er at det hevdes stadig vekk at Irans atomprogram ikke representerer noe trussel, det vil si at det ikke foreligger noe bevis på at Iran er i ferd med å utvikle atomvåpen, mens det samtidig settes i verk tiltak, som sanksjoner for å hindre Iran i å gjøre det Moskva sier de ikke gjør!! Fra ikke-politisk hold har det derimot kommet en mer ærlig og nøktern vurdering av situasjonen. Ja, Iran har utviklet teknologi og ekspertise de siste årene som gjør dem i stand til å kunne eventuelt utvikle atomvåpen hvis lederskapet beslutter å gå inn for det. Hvorvidt en slik beslutning er tatt eller ei, er foreløpig et åpent spørsmål. Vladimir Orlov trekker frem Iraks kjemiske angrep på Iran, samt det å bli plassert på ondskapens akse, og å bli utsatt for trusler om luftangrep som viktige momenter som kunne ha tvunget et hvilket som helst land til å tenke på hvordan det skal forsvare seg. Irans aktivitet på det illegale atommarkedet på 80-tallet peker etter hans mening i retning av en seriøs vurdering av anskaffelse av atomvåpen. Løsningen på utfordringen er dialog med Teheran, noe som krever både oppfinnsomhet og utholdenhet. Det er Russland plikt å hjelpe USA med det (Орлов 2009).

Insisteringen på dialog har vært de russiske politikernes mantra, selv i perioder med en skjerpet tone, hvor et ultimatum til Teheran har erstattet dialogen. Bruk av militærmakt vil i praksis bety at Russland stilles helt på sidelinjen. Det har man sett i Jugoslavia, Irak, Afghanistan og nå Libya. Dialog derimot, vil sikre Russland en plass innefor.

Utenriksministerens forslag om løsning - også kjent som *Lavrovs plan* (План Лаврова), eller *Step by step* planen, lansert sommeren 2011, og som vil bli nærmere omtalt senere, er nettopp en *dialogisk* tilnærming til problemet, med Moskva som mekler.

S-300

President Medvedev kansellerte salget av s-300, 22.september 2010, under påskuddet av de nye forpliktelsene Russland hadde i tråd med 1929 resolusjonen. Selv om rakettsystemet ikke faller under FNs definisjon av konvensjonelle våpen fordi det er et forsvarssystem og heller ikke nevnes eksplisitt i resolusjonen Medvedev viser til, valgte Russland å avvike avtalen. Iransk reaksjon var som ventet, negativ. Faktumet at det var israelsk og amerikansk press som lå bak, gjorde ikke det hele bedre. Flere russiske ansatte ble utvist fra Iran, og det kom trusler om rettslig forfølgelse av kontraktbruddet. Noe som også kom, dog ett år senere og som

resulterte i at Russland gjorde opp for seg innen en måned. Noen måneder senere meldte Iran at de var i stand til å bygge et slikt system på egen hånd, og at de også har utbedret en del svakheter som det russiske systemet hadde. Budskapet fra Iran var klart og tydelig; vi klarer oss fint uten deres utstyr.

Diplomatisk kontakt på lavere nivå ble gjenopprettet i oktober. Nye samtaler mellom Iran og P5+1, fant sted i Genève i desember og i Istanbul i januar 2011, uten at partene kom nærmere hverandre. Telefonsamtalen mellom Medvedev og Ahmadinejad i januar, noen dager før Istanbul-møtet, er tegn på normaliseringen av forholdet og økt russisk aktivitet som mekler. Siden har det vært flere møter på både utenriksministernivå, og samtaler mellom presidentene. Russland vendte raskt tilbake til den gamle retorikken, hvor de understreker at det ikke foreligger noe bevis på at det iranske programmet har fremstilling av atomvåpen som mål, og at ytterligere sanksjoner ville virke kontraproduktivt.

Lavrovs step by step plan

Den arabiske våren med opprør og maktskifte i flere land, Libya krigen og den usikre globale økonomiske situasjonen skjøv iransspørsmålet vekk fra sentrum av den verdenspolitiske dagsordenen. Under sitt besøk i Washington i juni i år, la Lavrov frem et forslag om hvordan den fastlåste atomstriden kunne løses. Lavrovs plan, kjent som the *step-by-step plan*, går ut på en gradvis tilnærming hvor FN fjerner deler av sanksjonene for hvert bidrag Iran gir ved å svare på de utestående spørsmålene.

Planen har så langt ikke båret noe frukter, og både USA og Iran har vært reserverte til forslaget. Flere høytstående iranske politikere har beskrevet det russiske forslaget som repeterende, og dermed uinteressant. Etter møtet mellom Salehi og Lavrov i august, har de kommet med en uttalelse som har en generell positiv holdning til samtaler og en fredelig løsning. Ikke noe mer konkret enn det (Министерство иностранных дел Российской Федерации 2011). Signalene som har blitt sendt fra Teheran til Moskva i september 2011, var lite oppmuntrende. Iran hadde tenkt å gjøre alvor av truslene om å bringe s-300 salget for retten, mens Gazprom har blitt stengt ute av oljeprosjektet ved Azar. Med dette har Iran gjort det klart for Moskva at de ikke vil finne seg i vilkårlig behandling, og at russisk side ikke bør ta samarbeidet med Teheran for gitt.

Uenigheten rundt atomprogrammet har vært den samme, og kravene fra Vesten har ikke endret seg. Iransk side har også holdt fast ved sin linje fra 2005, etter at urananrikningen ble tatt opp igjen. Russlands posisjon midt i mellom, har derimot vært mer varierende. I noen

perioder har posisjonen som Irans beskytter vært dominerende, mens de i andre perioder har inntatt et felles ståsted sammen med vesten mot de som utgjør en trussel mot ikke-spredingsavtalen. Motstanden mot militærintervensjon har holdt seg, mens holdningen til FNs sanksjoner har vært mer skiftende. Måten man forstår russisk politikk i forhold til Irans atomprogram vil i stor grad være avhengig av om utgangspunktet kun er stormaktspolitikk eller om regionale interesser er med i bildet. Stormaktspolitikk med imperialistiske innslag har en tendens til å være hovedforklaringen på russisk utenrikspolitisk praksis, og noe som ikke er ubegrunnet, men derimot basert på historisk erfaring. Dette har preget og preger fortsatt Russlands politikk, men også hvordan den blir forstått i verden.

Global perspektiv

Russlands forhold til Irans atomprogram sett i et globalt perspektiv vil i stor grad dreie seg om forholdet til USA og EU, som de viktigste globale maktfaktorene. Kinas fremvekst som viktig økonomisk makt er heller ikke uten betydning for forholdet. Kinas rolle vil ikke bli behandlet her fordi den kinesiske holdningen ikke har avviket fra den russiske. Irans atomprogram er et problem først og fremst fordi USA vurderer den som det og forventer at andre land skal gjøre det samme. Ikke-spredning av atomvåpen har vært en viktig fellesoppgave for de fem faste medlemmene av FNs Sikkerhetsrådet. Israel, India og Pakistan er de nye atommaktene som ikke er forpliktet av NPT. Iran på sin side har undertegnet NPT, og har dermed forpliktet seg til ikke å anskaffe atomvåpen. Den samme avtalen gir landet rett til å skaffe seg teknologi til fredelig formål, og det har Iran holdt fast ved. Muligheten til å trekke seg ut av avtalen er til stedet, slik Nord Korea gjorde. Pakistans besittelse av atomvåpen, tatt i betraktning den urolige politiske situasjonen, burde vekke minst like mye protester og bekymring som det antatte iranske atomvåpenprogrammet. At den andre viktige og sterkeste kritikeren av atomprogrammet er Israel, har ikke bidratt til å overbevise Iran om rimeligheten og rettferdigheten av kravene de blir stilt overfor. Israel, landet som har utviklet atomvåpen i skjul, og har holdt seg unna alle forpliktelsene som atommakter har, har vært den fremste pådriveren av bruk av makt mot Irans atomprogram. Kozyrev vurderer farene ved Irans atomprogram som USA-skapte, ikke reelle, og argumenterer for det ved å vise til at planleggingen og iverksettelsen er ikke den islamske republikkens verk, som de er lett å få inntrykk av i dag, men Sjahs, med amerikansk støtte og velsignelse. Hvis det ikke var et sikkerhets problem da, men er i dag, betyr det at USA bruker atomprogrammet som et påskudd i kampen mot regimet i Teheran (Козырев 2010).

Innføring av sanksjoner har i stor grad kommet etter amerikansk press. USA har hatt sanksjoner mot Iran siden revolusjonen og noe videre innskjerping av ensidige sanksjoner, ville hatt liten effekt, siden kontakten med Iran er på et minimum nivå fra før av. Forholdet mellom USA og Iran har blitt beskrevet som verdens mest paranoide forhold. Russisk-amerikanske relasjoner har heller ikke vært spart for paranoia i det siste århundre. Bedring har funnet sted etter Sovjetunionens oppløsning, men mye av den kalde krigens mistillit lever fortsatt i begge leire. En felles plattform i trekant forholdet USA-Iran-Russland er maktposisjonering og mistillit. Forholdet mellom USA og Russland har gått opp og ned, de har også forholdet mellom Russland og Iran, mens det amerikansk-iranske forholdet har vært stabilt dårlig i 30 år, med unntak av ett par glimt med antydning til mulig bedring. USA vurderer Iran til å være den største sikkerhetstrusselen, der er både atomprogrammet og terrorvirksomhet er inkludert. Russland på sin side ser på USA som en større trussel enn spredning av masseødelegglesesvåpen og Iran. I den nye russiske militære doktrinen fra 2010, kommer NATO på første plass på listen over trusler (Президент России 2010).

Selv om forholdet mellom Russland og USA er bedre enn i 2007-08, etter at *reset* knappen ble funnet frem av den amerikanske visepresidenten Biden, så viser flere av uttalelsen fra nettopp Biden at noe vennskapelig tillitsforhold er det vanskelig å snakke om.

Despite Russia's economic and geopolitical difficulties, Mr. Biden said, Moscow could become more belligerent in the short term unless the U.S. continues to treat Russia as a major player on the international stage. He said Russian leaders are gradually beginning to grasp their diminished global role, but that the U.S. should be cautious not to overplay its advantage (Spiegel 2009).

Uttalelser til media, programmer og vedtak er ment for et publikum, noen ganger bare hjemmepublikum, andre ganger både hjemme og ute. Bidens uttalelser har til tider virket å ikke være i tråd med president Obamas syn. Det samme har man fått inntrykk av i Russland i uttalelsene til president Medvedev og statsminister Putin. Når det gjelder Russland ble dette gjenstand for spekulasjoner om uenighet mellom disse to. Medvedev og Obama har blitt sett på som unge dynamiske ledere med et felles ønske om et nært samarbeid, mens Putin og Biden representerer det gamle synet. Begge to ser ut til å ha en viktig posisjon i de respektive land. Hvor mye den ene eller den andre er eksponert sier noe om hva landet ønsker å kommunisere utad, i tilfellet her samarbeid eller konkurranse.

Russland og USA ser på hverandre som trusler, men USA vurderer ikke Russland som den stormakten Russland selv ønsker å være. Iran derimot blir vurdert som mektig av USA, noe Iran ønsker å være også, mens Russland vurderer Iran som mindre viktig enn det Teheran

liker. Kontraktbrudd om S-300 salg er et godt eksempel. Moskvas samarbeid med Iran har gjort Russland til en viktig partner i spillet her.

USA- dominans

Iranspørsmålet har siden 1995 vært et prisme som amerikanske styresmakter har vurdert alle sider ved russisk-amerikansk forhold, først og fremst høyteknologisk samarbeid (Хлопков 2001 r). Valget Russland tok i 95, da de inngikk kontrakten om bygging av Bushehr var et valg i strid med amerikanske ønsker. Russland var det eneste landet som åpent hadde sagt ja til kjernefysisk aktivitet i Iran og aktivt bidratt til den, mens de samtidig er blant dem som jobber aktivt mot spredning av atomvåpen. Med det som utgangspunkt har den russiske siden ingen annen mulighet enn å være en meklende part som balansere mellom de to forpliktelsene.

Sikkerhetspolitikk i Sovjetunionen, hadde som utgangspunkt, den bipolare verdenen, hvor USA som konkurrerende makt, var fiende nummer 1. Våpenkappløp og etablering av interessesfærer var blant de viktigste midlene i nullsumspill politikken. Oppløsningen av Sovjetunionen, var slutten på supermaktsstatusen. De tidligere republikkene som ble selvstendige stater hadde hatt en viktig funksjon som buffer mot Vesten. De første par årene etter oppløsningen, fikk ikke disse noe nevneverdig oppmerksomhet i Russland. Ideen om muligheter for russisk medlemskap i NATO, som ble fremmet fra russisk side, viser hvordan fokuset på sikkerhetspolitikk fra den kalde krigen hadde endret seg. Ideen forble en ide fra en forvirrende tid.

Vestens omfavelse var verken så stor eller varm som den russiske siden hadde håpet på. Virkeligheten innhentet Russland raskt. Den forventede bedringen i levestandard uteble, og i stedet for at alt skulle bli bedre skjedde det motsatte. De store omveltningene skjedde så raskt at det ikke ble tid til å korrigere selvbildet i takt med endringer i virkeligheten. Landet kollapset økonomisk i 1998, men forventningene om å bli tatt med og hørt på i internasjonal politikk var like sterke.

Primakovs multipolar politikk var et resultat av denne utviklingen. Hvordan vinne tilbake plassen som en viktig stormakt til tross for de problemene landet slet med? Flere andre land enn Russland var imot amerikansk hegemoni, og Primakovs multipolare løsning gikk ut på å alliere seg med disse landene, eller rettere sagt være leder for disse i kampen mot amerikansk dominans. Målet var å danne en bred allianse, og de aktuelle land var; Kina, Iran, Irak, Syria, Serbia, de fleste av SUS landene, Tyskland og Frankrike. Det var ikke noe ønske om

polarisering som under den kalde krigen, men "to create a situation in which Washington would have to seek Moscow's advice and consent before it could act" (Katz, Primakov Redux? Putin's Pursuit of "Multipolarism" in Asia 2006, 146).

USA som den eneste gjenværende supermakten tok lite hensyn til russiske ønsker og interesser. Til forskjell fra Jeltsin, valgte Putin å ikke kjempe kriger det var umulig å vinne. Stormakts retorikk hadde lite for seg uten nok tyngde bak. Fokuset ble flyttet vekk fra geopolitikken og mot geøkonomien (Lo 2003).

Etter terrorangrepet mot USA 11. september 2001, var Putin raskt ute med å gi sin støtte til kampen mot terror. Forholdet til USA ble bedre og samarbeidet tettere enn på flere år. Krigen mot Taliban i Afghanistan hadde bred støtte i Russland, som så på dem som en stor trussel selv. Etterretningsinformasjon som russisk side satt på om Taliban, ble tilbudt til amerikanere. I så måte var det et helt nytt samarbeid som man ikke hadde sett verken før eller siden.

Amerikansk krig mot Irak møtte motstand i store deler av Europa. Tyskland og Frankrike var blant de fremste kritikerne. Russland sluttet seg til kritikken og fra flere hold ble det nevnt en mulig dannelse av en ny maktakse Moskva-Berlin-Paris. Kritikken av den amerikanske krigen mot Irak tok utgangspunktet i russisk motstand mot ensidig aksjon, uten FNs godkjenning. Russland har vist sin motstand mot NATO ledede operasjoner i forbindelse med bombingene av Jugoslavia. Også denne gangen var målet et land de hadde et nært forhold til. Det økonomiske aspektet var heller ikke ubetydelig, Irak hadde stor gjeld til Russland og flere gunstige avtaler i oljesektorren var innefor rekkevidden. Selv om Moskva var sterk motstander av amerikansk politikk i Irak, var ikke retorikken anti-amerikansk. Putin fremstod som en moderat stemme i uenigheten mellom Europa og USA.

Avsløring av det hemmelige iranske atomprogrammet kom i et klima av økt skepsis mot amerikansk utenrikspolitikk. Europas svar på den harde amerikanske linjen, var dialog med Teheran, støttet av Russland. De europeiske ledede forhandlingene, gav ingen langsiktige resultater. Iran stanset anrikningen av uran for en stund, og i ettertid ser det mest ut som det var for å vinne tid og unngå militærangrep, som ikke så usannsynlig ut, like etter den *vellykkede* invasjonen av Irak. Irak invasjonen viste seg å verken være så enkel eller vellykket slik det så ut i starten. Irans regional maktposisjon ble styrket, Saddam var borte og USAs posisjon ble endret fra en vinnende supermakt, til en supermakt som slet med kriger den ikke kommer seg ut av; Irak og Afghanistan.

Natoutvidelsen og amerikansk tropper i Sentral Asia

NATO utvidelsen østover har vært et sårt punkt i forholdet mellom Russland og USA. Det har aldri blitt inngått noen formelle avtaler om det, men den russiske siden hadde gitt klart uttrykk for at utvidelsen som omfatter de tidligere sovjetiske republikkene er en ”rød linje” som ikke burde overskrides (Примаков 2010). Grensen ble overskredet uten at Russland hadde noen pressmidler som kunne stoppe det. De baltiske land ble tatt inn som NATO medlemmer i 2004. Forverring i forholdet mellom Russland og USA skjedde samtidig med at det iranske atomprogrammet ble et internasjonalt problem som krevde en felles løsning. Det som for en kort stund så ut som en vellykket europeisk løsning, en motpol til den amerikanske dominansen, var bare et blaff. Sett med Primakovs multipolare briller, var russisk europisk samarbeid en utvikling i riktig retning. Noe felles front mot USA ble det ikke, slik noen krefter i Russland håpet på. EUs uenighet med USA ble overkommet, interessen for en allianse med Russland mot amerikanere var ikke så stor. Innlemmelse av flere Øst Europeiske land i EU, endret forholdet til Russland. Mange av de nye medlemmene var kritiske til Russland, kritikken var som oftest basert på den dårlige historiske erfaringen de baltiske land, Polen, Tsjekkia og Ungarn hadde med Sovjet. Ønsket om medlemskap i NATO og EU ble begrunnet med behov for beskyttelse og garanti for respekt av deres lands suverenitet, beskyttelse mot en mulig russisk innblanding.

Krigen mot terror førte med seg utplasseringen av amerikanske styrker i Sentral Asia og etablering av militære baser i områder som tradisjonelt har vært russisk dominerte.

Kasakhstan, Usbekistan og Kirgisistan er de områdene hvor USA har fått etablert sine baser og innflytelse. Denne utviklingen vekker ikke bare bekymring i Russland, men også i Iran, hvor amerikanske styrker i nabolaget er ikke noe ønskescenario. En side av bekymringen er sikkerhetspolitisk, og en annen er geostrategisk. Både Russland, Iran og Tyrkia ønsker å styrke sin maktposisjon i regionen. Sentral Asia har igjen blitt et viktig sted for stormaktene. Den positive siden er den økonomiske med store naturressurser og fremveksten av Asia som det nye økonomiske sentrum. Den negative er den sikkerhetspolitiske med mange uløste konflikter, og verdens viktigste rute for ulovlige våpen, narkotika og terrorvirksomhet..

Mackinders tese om Sentral Asia som Russlands kjerneområdet, *Heartland* som ble lansert i 1904 gikk i korte trekk ut på at den som kontrollerte disse områdene ville få kontroll over verden.

Who rules East Europe commands the Heartland; who rules the Heartland commands the World Island (i.e., Eurasia plus Africa) ; who rules the World Island commands the World (Hauner 1990, 141).

Mackinder reviderte kartet to ganger etter 1904, og utvidet muligheten for at eventuelt Tyskland, Kina eller Japan kunne erstatte Russland. Tesen ble til i en tid da europeisk imperialisme var på topp. Dagens verdensbilde ser annerledes ut, men Sentral Asias betydning ser ut til å ha fått en ny renessanse.

Russlands viktige økonomiske interesser er knyttet til Sentral Asia, som igjen er en av de viktigste forutsetningene for utenrikspolitisk makt. For Iran er amerikansk posisjonering der hvor Russland har hatt en bufferfunksjon en klar sikkerhetstrussel.

Rakettskjold i Europa

USAs tilbaketrekning fra ABM avtalen (*Anti-Ballistic Missile Treaty*) ble varslet i 2001 og var en realitet et halvt år senere. Avtalen ble inngått i 1972, og forbød utplasseringen av landsdekkende antirakettforsvarssystemer mot interkontinentale ballistiske raketter. Den manglede forsvarsmuligheten hadde en avskrekkende effekt mot eventuelle angrep, fordi motpartens svar ville kunne bli like ødeleggende. USAs begrunnelse var at avtalen var utdatert tatt i betraktningen de moderne utfordringene. ABM avtale forbød bygging av nasjonale antirakettforsvarssystemer og radarer for tidlig varsling av raketangrep utenfor USA og Russland. Med kansellering av ABM fjernet USA hindringen til utbyggingen av nasjonal antirakettsystem (Osen 2001). Det var et trekk fra amerikansk side i en lang rekke som pekte i retning av unilateral supermaktspolitikk. Den offisielle russiske holdningen var å beskrive avgjørelsen som feil, men likevel ingen trussel for russiske interesser.

Putin has indicated that he was wary of U.S. policies and intentions and he acted in ways that coincided with Primakov's Statist philosophy of multipolarity and Great Power Balancing. Yet Putin soon revealed his principal differences from his predecessor. For him, the most important national interest lay in Russia's modernization and economic growth, not balancing American influences in the World (A. P. Tsygankov, Russia's Foreign Policy, Change and Continuity in National Identity 2010, 133).

Handelssamarbeide mellom USA og Russland utgjør 4 % av den totale russiske, mens den er på 40 % med EU (Nestmann 2009). Om den amerikanske geoøkonomiske betydningen aldri ble stor, så økte den geostrategiske utover 2000-tallet. Amerikanske rakettskjoldplaner i Europa var en klar demonstrasjon av dette.

Integrated Ballistic Missile Defense System, var et forsvarsprosjekt påbegynt under president Regan på 80-tallet, som ble tatt opp igjen av Bush administrasjon. I 2002 ble det gitt signal om å starte med arbeidet fra år 2004 (Rønne 2007). Rakettskjoldet skulle forsvare mot de nye *røverstatene* Nord Korea og Iran. USA annonsert sine planer om utplassering av raketter i Polen, og avansert radarsystem i Tsjekkia i januar 2007. Forsikringene om at disse på ingen måte var rettet mot Russland eller utgjorde noe fare for russisk sikkerhet, gikk ikke hjem i

Moskva. Derifra kom det svar om at systemet ikke hadde noe for seg i forhold til forsvar mot Nord Korea, og at det i forsvar mot Iran, som ikke en gang har langdistanseraketter, uansett ville være mer rimelig med utplassering i Irak, Afghanistan eller Tyrkia (Riqiang 2008). Putin kom med et klart angrep mot planene og amerikansk unilateral politikk i sin tale i München, en måned senere. München talen var et oppgjør med, og et angrep på amerikanske politikk, og ble av mange sett som startskuddet for en ny kaldkrig. Putin trakk frem FN som den eneste institusjonen med myndighet til å utøve makt i det internasjonale samfunn. Russisk frustrasjon bygget opp under flere år hadde nådd sin topp. Det var et eksplisitt krav om plass som en viktig makt i det internasjonale samfunn. Russlands atomvåpen og fastplass i sikkerhetsrådet sammen med en tusenårig historie med uavhengig utenrikspolitikk var noe av momentene Putin trakk frem for å vise hvilken plass Russland forventet seg i verden (В.Путин 2007). Motstanden mot rakett skjold utgjør en annen samlende kraft i forholdet Teheran-Moskva mot USA.

Forverring i forholdet mellom USA og Russland fortsatte frem til midten av 2009.

Høydepunktene i *den nye kalde krigen*, var avtalen om salg av S-300 rakettforsvarssystemet til Iran, og Georgia krigen. Amerikanske planer om rakett skjold i Tsjekkia og Polen ble offisielt kansellert i september 2009. To år senere er det klart at rakett skjoldet skal utplasseres på flere steder. Deler av radarsystemet skal utplasseres på skip i Middelhavet, etter avtale med Spania. Andre enheter skal settes opp i Bulgaria og Tyrkia. Russland oppfatter også disse planene som en trussel mot egen nasjonalsikkerhet og har kommet med krav til USA om skriftlige juridisk bindende garantier. Washington har sagt seg villig til å gi skriftlig forsikring til Moskva, men ikke som er juridisk bindende (Евгеньев 2011). De siste ukene har det kommet meldinger om at forhandlingene mellom USA og Russland har kjørt seg fast. I et intervju 1. november sier Lavrov at hvis NATO og USA fortsetter å ignorere Russlands posisjon vil Moskva bli tvunget til å vurdere bruk av andre metoder for å garantere sin sikkerhet, noe som ikke utelukker militær-tekniske løsninger (Газета 2011).

Irans motstand har rettet mest mot planer om utplassering i Tyrkia. Tyrkia har på sin side forsøkt å forsikre Iran at rakett skjoldet ikke er rettet mot Iran! Iranske medier skriver om at rakett skjoldet er rettet mot dem og Russland, og at disse to har hatt samtaler om et felles mot-rakett skjold (FARS 2011). Påstander har blitt avvist av Dmitry Rogozin som la vekt på at Iran er en viktig nabo og samarbeidspartner på mange områder, men ikke som militæralliansepartner. (Юрченко 2011).

Irans forsøk på å bruke dette til å enten skape en allianse med Moskva eller å skape inntrykk av det, har så langt ikke gitt noen resultater. Selv om begge landene ser på rakettskjoldet som en trussel mot nasjonalsikkerhet, så ser det ikke ut som Russland har tenkt å begi seg ut på noe militærsamarbeid med Iran. Dette kan forstås som at Moskvas samarbeid med Teheran ikke er basert på ideen om en antivistlig allianse, men har en mer kommersiell karakter og et regionalt perspektiv. En annen mulig tolkning er at Russland ikke ønsker å se militærsterk Iran, både av sikkerhetspolitiskgrunner, men også fordi Russland ikke ønsker å bli plassert i samme kategori som Vestens fiende nr.1. Ja, til samarbeid, men nei til allianse.

Vestlig kritikk

Parallelt med å bli overkjørt og forbigått i viktige internasjonale spørsmål, er Russland også blitt kritisert i Vesten for sine brudd på menneskerettighetene og for sin manglende demokratiske praksis. Kritikken mot manglende demokrati ble mer tydelig fra 2004, og drapene på Politkovskaja og Litvineko i 2006, som begge var kjente regimekritikere, fikk flere til å rette kritikken mot Moskva. Russland i likhet med Iran har svart på denne typen beskyldninger med at Vestens kritikk er dobbel moralsk. Også på dette området kunne Iran og Russland finne hverandre i motstanden mot den urettferdige, ekspansjonistiske dobbel moralske vesten.

Russlands posisjon på sidelinjen i stormaktsplanet på den internasjonale politiske scenen, var ikke noe nytt. Dette hadde vært realiteten gjennom hele 90-tallet. Det nye var at landet ikke lenger var på knærne økonomisk. Økt økonomisk makt, gav økt selvtilitt og økte ambisjoner. Utviklingen i det nære utland med fargerevolusjoner i Ukraina og Georgia hvor provestlige krefter kom til makten, med åpen støtte utenfra, ble ikke godt mottatt i Russland, men det var lite Moskva kunne gjøre. Den vestlige innflytelse i områder som var i russisk interessesfære var et faktum. Støtten til amerikansk krig mot terror og samarbeid om det, fikk det til å se ut som om Primakovs multipolare doktrinen hadde blitt forlatt. Samarbeidet ble ikke belønnet slik Russland hadde sett for seg. Russland fikk ikke den likeverdipartner posisjon det ønsket. Tapet av terrenget i Europa fikk Russland til å vende seg østover i retning Asia atter en gang.

Unlike his predecessor, Putin was not a committed Eurasianist and not seem to have much trust in the East. In some ways, his thinking about Russia's Asian neighbors was similar to that of Westernizers and was marked by fear and defensiveness (A. P. Tsygankov, Russia's Foreign Policy, Change and Continuity in National Identity 2010, 146).

Irans samarbeidsvilje om atomprogrammet ble dårligere, og i løpet av 2005 gikk de tilbake på det meste som ble avtalt med EU-3. Talsmenn for en hardere linje, fikk større rom etter at den myke hadde vist seg uvirksom. Kravene om å rapportere Iran inn til Sikkerhetsrådet, ble

sterkere, og dette ble det endelige utfallet til tross for iherdige russiske forsøk på å forhindre det. Iran ble rapportert inn og året etter ble første runde med sanksjoner innført.

Våpensalg og atomsamarbeid påbegynt på 90-tallet ble en viktig fellesplattform som Russland kunne bygge forholdet til Iran videre på. USAs vurdering av Iran som en viktig trussel for verdensfreden, ble ikke nedgradert med økt våpenhandel mellom Russland og Iran. Bushs` press på Putin for å stoppe atomsamarbeidet i 2003, var resultatløs, Russland var i en annen økonomisk situasjon, sammenlignet med tiden da Gore-Chernomyrdin avtalen ble inngått. USAs supermaktsstatus hadde også fått en knekk, med to pågående invasjoner i Irak og Afghanistan, som ingen så noe snarlig løsning på.

Safranchuk vurderte samarbeidet med Iran, som en god mulighet for Russland å komme inn på et viktig marked og utnytte den manglende konkurransen på det iranske markedet. Samarbeidet måtte også vurderes ut ifra sikkerhetspolitisk perspektiv. Viktige momenter som kan påvirke russisk sikkerhet er, at Iran er det mektigste landet i Sentral Asia. Det store menneskelige potensialet er av større betydning enn det militære. Iran som base for islamsk terrorisme kan være en annen sikkerhetstrussel. I tillegg til sikkerhetspolitiske hensyn er det også de økonomiske av stor betydning. Iran som konkurrent på verdens olje og gass markedet. Disse viktige berøringspunkt mellom Russland og Iran kan føre til både samarbeid og konflikt (Сафранчук 1998). Vurderingen er fra 1998, da russisk-iransk samarbeid var i sin begynnende fase. Irans regionalmaktposisjon har blitt styrket i mellomtiden, mens globalt sett har Iran blitt mer isolert.

Atom og våpensamarbeid påbegynt på 90-tallet handlet i stor grad om å gripe de sjansene som bød seg, mens den økte aktiviteten på midten av 2000 bærer mer preg av bevisst politikk. Resultatene er de samme men motivene er forskjellige.

Samarbeid med Iran har blitt og blir fortsatt beskrevet og forstått i stor grad som en antivistlig linje i russisk politikk. Utviklingen av forholdet mellom Iran og Russland fra 2006-7 til 2011, har flere trekk som kan være med på å underbygge slike påstander. Høy diplomatisk aktivitet, Putins besøk til Teheran i oktober 2007, møtet med den øverste ledelsen, som ellers i verden blir behandlet som en spedalsk. Inngåelse av våpenkontrakter, hvor av salg av s-300 er det mest kjente og omtalte. I den samme perioden var forholdet til Vesten dårlig. Tiden etter München talen og året etter var preget av mer russisk aktivitet i Iran og generelt i Asia. 2006 har flere likhetstrekk med 2011 så langt, da Russland var veldig aktiv i sin rolle som mekler mellom Iran og Vesten.

Proiransk og/eller antivestlig

Fra München talen til *reset* med USA i 2009, har det russisk – amerikanske forholdet vært på sitt kjøligste siden den kalde krigen. Begge så på hverandre som stor trusselen. Russland valgte å vise sin styrke og evnen til selvstendig utenrikspolitikk ved å blant annet knytte tettere bånd til Iran, stenge gassforsyningen til Ukraina og til å intervensjoner i Georgia sommeren 2008. Fra Vestens side kom det bekymrede meldinger om den nye russiske imperialismen.

En gjennomgang av aktivitet i det offisielle Russland fra 2007-2010, med utgangspunktet i Utenriksdepartementets og Kremles nettsider viser en klar tendens til høy diplomatisk aktivitet mot ikke-vestlige land i årene 2007, 2008 og deler av 2009. Siste delen av 2009 og frem til slutten av 2010 ser man det motsatte. 2011 har så langt vist mye aktivitet mot Iran.

Putins besøk til Iran i forbindelse med Kaspisk forum, 2007, er viktig på flere måter. Presidenten velger å reise til tross for at det kom meldinger om oppdagede planer om terroraksjon. Han reiser med ”livet som innsats”, og på den måten viser han hvor viktig besøket er! Møtet med Khamenei var et vink til USA om en mulig allianse med deres hovedfiende. Senere ble det kjent at en avtale om salg av S-300 systemet hadde blitt inngått samme år. Rakettforsvarssystem S-300, er et effektivt forsvar mot eventuelle angrep på iranske atomfasiliteter. Russland har hele tiden vært en sterk motstander av militærintervensjon, og ved å selge et våpensystem som kan hjelpe Iran mot det, har de inntatt en mer aktiv rolle enn å bare være imot. På den andre siden ville ikke S-300 i seg selv gjøre Iran til en større fare for noen, det er et forsvarssystem. 2007 er det året da det russiske forhold til Vesten er dårligst og forholdet til Iran er på sitt beste. Isolert sett betyr det at ja, Russlands dårlige forhold til Vesten betyr et godt forhold til Iran, men det er en forenkling av forholdene, og forholdet mellom Russland og Iran og Russland -Vesten er alt annet enn enkelt.

Sanksjoner har blitt vedtatt og innført fire ganger med russisk samtykke. Russlands tilslutning til sanksjoner har høstet kritikk fra Iran, men har også blitt kritisert i Vesten, spesielt i USA for å motarbeide strenge sanksjoner og for å ha bidratt til at det endelige resultatet blir langt mildere enn det opprinnelige. Ved å samarbeide med FN i forhold til Irans atomprogram, har Russland vist at de er en ansvarlig stormakt som tar på alvor spørsmål om spredning av atomteknologi på alvor. Blokkering av sanksjoner fra russisk side kunne ha forhindret FN sanksjoner, men ikke EUs, USAs og andre lands. Et veto ville bidratt til å undergrave FN som Russland ser på som den eneste institusjonen med legitimitet til å løse internasjonale

problemer. Det er nettopp gjennom sin plass som en av de fem faste medlemmene av Sikkerhetsrådet at Russland fortsatt kan hevde seg som en stormakt.

Atomsamarbeidet er i sin avsluttende fase, Bushehr startet produksjon av strøm 4.september. Neste års drift av anlegget skal russiske eksperter sørge for. Iran melder at de har oppnådd store fremskritt i de andre anleggene, det kan bety at de snart vil ha nok ekspertise selv og ikke lenger være avhengige av den russiske. Trusler om å anmelde Russland til internasjonaldomstol i forbindelse med kansellering av s-300 kontrakten, får ikke store rettslige konsekvenser for Russland, tatt i betraktning at det ikke finnes noen pådrivere for iransk rett til å eie s-300 i det internasjonale samfunnet. Men dette er en klar advarsel til Russland om at Iran ikke vil finne seg i hva som helst. Russland har ikke vært en helt pålitelig samarbeidspartner for Iran. Noe utviklingen fra den andre delen av 2009 til begynnelsen av 2011 peker mer i retning av:

Therefore, Putin's policies outside the West, as active as they were, are best understood as serving the purpose of modernizing Russia, rather than developing strategic diplomatic alliances or deep cultural affinities (A. P. Tsygankov, Russia's Foreign Policy, Change and Continuity in National Identity 2010, 146).

Provestlig

Maktskifte i USA førte til at Bushs neokonservative administrasjons` konfronterende politikk ble erstattet med Obamas invitt til dialog, og sistnevnte gikk straks i gang med forsøk på å bedre forholdet til Iran og Russland samtidig.

Bushs utenrikspolitikk, med misjonerende spredning av demokrati og frihet til andre land, ble i forhold til Iran uttrykt som et klart ønske om et snarlig regimeskifte. Den nye administrasjonen i USA valgte en ganske annen tilnærming; striden rundt atomprogrammet skulle løses ved dialog, ikke regimeskifte. Håndtrekningen fra Obama til Teheran i anledning persisk nyttår forble imidlertid ubesvart. Beskyldningene om valgfusk mot Ahmadinejad noen måneder senere, ble i Washington betraktet som Iransindre anliggende; ingen fordømmelse av regimet, og heller ingen åpenbar støtte til opposisjonen ble vist fra amerikansk side. En løsning på uenigheten om atomprogrammet var det viktige målet for den nye amerikanske administrasjonen, ikke innføring av demokrati og menneskerettigheter.

Forholdet mellom USA og Russland ble på samme tid ”nullstilt” etter initiativ fra den nye amerikanske presidenten. Moskva til forskjell fra Teheran, besvarte Washingtons initiativ til samarbeid. Det planlagte rakettskjoldet i Europa ble et forhandlingstema mellom Washington og Moskva. I mars 2009, kom det tilbud fra Washington til Moskva om at de ville utvikle det planlagte rakettssystemet i Polen og Tsjekkia, mot russisk hjelp i arbeidet mot iransk

anskaffelse av langdistanseraketter (Baker 2009). Presset mot Russland om å endre sin Iran-politikk ble fremmet fra flere hold. Under Netanyahus besøk i Moskva i februar 2010, var det et viktig tema. Dagen etter møtet, kom det en kunngjøring fra Moskva om at leveringen av S-300 bakke-luft forsvarssystemet ble forsinket på grunn av tekniske problemer (Yusuf 2010). Russlands forhold til Iran ble slik proporsjonelt dårlig med bedringen i forholdet til Vesten. Irans manglende samarbeid med IAEA, var Russlands begrunnelse for en strengere linje. Dettesselv om Irans samarbeidsvilje hadde vært nokså uendret de siste årene. Teheran avviste forslaget om å anrike uran i Russland, og forsøkte heller å få til en avtale om det samme med Tyrkia og Brasil. Selv om IAEAs krav da ville blitt oppfylt, ble nye sanksjoner innført, med Russlands støtte. Ble Iran straffet fordi de prøvde å omgå Russland som en viktig aktør?

De nye sanksjonene mot Iran gav Russland mulighet til å forhandle bort rakettskjoldet som var tenkt å ligge truende nært den russiske grensen, Samtidig kunne Russland sammen med Kina bidra til at de endelige sanksjonene mot Iran ikke ble så strenge som opprinnelig foreslått. (H.M.Мамедова 2011, 127).

Ukrainas og Georgias NATomedlemskap var et annet vanskelig spørsmål mellom Russland og USA.

Back Georgia and Ukraine for Nato membership and you'll see the S-300 to Iran. It is a very powerful bargaining chip and a major deterrent to US actions in the region. Moscow is playing very strategically on America's obsession with Iran (Lowther 2008).

En annen mulig forklaring på endringen til provestlig og antiiransk politikk er at det dårlige forholdet mellom Iran og USA har vært en vinn – vinn situasjon for Russland. Landet har styrket sin posisjon i kraft av å være mekler, og også økonomisk på grunn av den ikkeeksisterende vestlige konkurransen i Iran. Irans fravær på det europeiske energimarkedet er samtidig med på å gjøre Russland til den viktigste eksportøren. En bedring av forholdet mellom Iran og vesten ville derfor ikke være positive for Moskva.

To the suspicious Kremlin mindset, it seems that Washington is asking Moscow to worsen its relations with Tehran in order for Washington to slip past it and improve U.S. relations with the Islamic Republic (Katz, Obama's Approach to Russia and Iran 2009, 3).

Gjennom å bedre forholdet til USA har Russland tatt et aktivt steg i retning av å bevare sin posisjon. En endring i retning provestlig politikk krever en mer irankritisk holdning. Nye sanksjoner bidro til vedlikehold av det dårlige klima mellom Iran og Vesten, men også til forverring av forholdet mellom Teheran og Moskva. Et raskt skifte i retorikken viser Moskvas

anstrengelser for å gjøre det godt igjen. Både Medvedev og Lavrov gjentok tidligere påstander om mangel på bevis på at atomprogrammet utgjør en sikkerhetstrussel. Bushehr prosjektet som ikke var fullført, kan ha bidratt til at samarbeidet ble raskt gjenopptatt.

Engasjementet i Iran har gitt Russland muligheten til å delta som en stormakt i et globalt sikkerhetspolitisk spørsmål som er av stor betydning for USA. Beskyldningene rettet mot Russland om at det kun var økonomiske interesser de hadde i sikte da avtalene med Iran ble inngått, er det lite hold i. Ved å samarbeide med Iran fikk de en plass som mekler i konflikten i en tid hvor de fleste av verdens spørsmål kunne løses uten Russland. Det samme ser man tendensen til i dag med Midtøsten - i Libyakrigen. selv om USA har en mer moderat linje nå enn under Bush. Russland er ikke så viktig, og Lavrovs forsøk på sette Iran på dagsorden har blitt tolket som et forsøk på å styrke Russlands betydning i regionen. oppsummerer den russiske politikken sFrykten for å bli spilt ut på sidelinjen, at USA og Iran finner ut av det med hverandre, har vært til stedet i russisk tenkning siden samarbeidet med IRAN? startet på 90-tallet (Сафранчук 1998). Russland ville ikke bare miste sin posisjon i det økonomisk samarbeide med Iran, men også fått svekket sin makt og posisjon som en viktig aktør i løsningen av store globale spørsmål. Sentralasiatisk olje og gass vil kunne fraktes til Europa via Iran, og Russlands rolle som energisupermakt i Europa vil bli truet.

Iranvennlig

Fra begynnelsen av 2011 er det en merkbar endring i retorikken, tilbake til det gamle.

Medvedev understreker igjen at det ikke finnes noe bevis på at Iran er i ferd med å utvikle atomvåpen, mens Lavrov gjør det klart at Russland ikke kan være med på flere sanksjoner og at det er på tide å begynne og tenke på oppmykning av de som nå er gjeldene.

Oppfatningen om at innføringen av sanksjoner mot Iran har regimeskifte som sitt hovedmål, og ikke det å hindre Iran i anskaffelsen av atomvåpen, ser ut til å være utbredt ikke bare i Iran, men også i Russland. For dette taler det faktumet at Russland så langt ikke har bidratt til noen løsning på atomspørsmålet. Regimeskiftet i Libya, godt hjulpet av NATO, har ikke bidratt til å avkrefte mistanken om at formålet med sanksjonene mot Irak er et regimeskifte også der. Hvordan da forstå russisk tilslutning til sanksjonene, da alt taler for at et regimeskifte med stor sannsynlighet ville føre til bedring av forholdet til Vesten, noe som igjen antageligvis ville gå utover samarbeidet med Russland? Hovedforklaringen i både Vesten, Russland og Iran, har vært at dette var en ren byttehandel hvor USA gikk vekk fra utplasseringen av rakettskjoldet i Øst Europa, og frøs Ukrainsk og Georgisk søknad om NATO-medlemskap,

mens Russland sluttet opp ominnstrammingen av sanksjoner mot Iran og kansellerte salg av S-300 til Iran. Med andre ord Iran som trumfkort i stormaktsplanet. Lavrovs forslag til en løsning gjennom en etappevis tilnærming hvor iransk samarbeid belønnes med fjerning av sanksjoner, kan ses på som et russisk forsøk på - ikke bare å ta tilbake plassen som mekler, men også på å bidra til at sanksjonene blir lettet. Harde økonomiske sanksjoner som rammer millioner av unge iranere, og inspirasjon fra opprør i Midtøsten og Nord Afrika øker sjansene for en ny iransk revolusjon og regimeskifte betraktelig.

Militærmakt

Russlands militærmakt ble gradvis svekket mot slutten av Sovjettiden. Manglende investeringer på 90-tallet førte til ytterligere svekkelse av et militærvæsen som var både dårlig utstyrt og dårlig organisert. Den svekkede militærmakten, kombinert med økonomisk ruin, gjorde at Russland mistet posisjonen som en av to supermaktene. Den andre supermakten, USA, fikk modernisert sine våpen og utvidet sitt nærvær og sin innflytelse like til Russlands grenser.

Våpen var en viktig eksportartikkel i Sovjettiden. Våpenhandel med Iran ble viktig for Russland i form av valuta som kom inn i en økonomisk tørketid på 90-tallet. Enda viktigere var det at deler av militærindustrien faktisk overlevde takket være disse kontraktene. Økonomien har endret seg til det bedre, og med det også mulighetene til investering i det militære. Likevel gjør flere tiårs etterslep moderniseringen til en omfattende og kostbar affære.

Amerikanske planer om bygging av rakettskjold ble sett på som stor trussel i Moskva. Avtalen om reduksjon av atomvåpen har fått enda større betydning etter at russiske muligheter for å modernisere sine våpen var på et minimum nivå, mens amerikanske bevilgninger økte. På den andre siden har den svekkede militæreposisjonen gjort atomvåpen desto viktigere. Den nye sikkerhetsdoktrinen fra 2010, åpner for bruk av atomvåpen i tilfelle angrep med konvensjonelle våpen, hvis landets eksistens er truet, mens slik bruk tidligere bare har vært tillatt som svar på atomangrep (Ознобицев 2010). Hva som truer landets eksistens er ikke definert, så det vil i praksis bety at det gis rom for forskjellige tolkninger, og at grensene for når atomvåpen kan anvendes har blitt utvidet.

Putins kansellering av Gore-Chernomyrdin avtalen var et signal til USA om at Russland nå var på vei mot en selvstendig politikk. Kosovo-krisen hadde etterlatt seg en utbredt misnøye med USA og Russlands egne impotente posisjon i verdenspolitikken. Putin tok over makten

under et klima med ønske om ro og orden og en sterk leder som kunne gjenreise landet. 11. september og Putins raske støtte til USAs kamp mot terror var en god anledning til å markere både sin posisjon som en klar og tydelig leder, og vise at Russland er en nyttig og viktig partner. Russlands oppfatning av å bli satt på sidelinjen, og ikke å bli behandlet som en likeverdig partner kom klart til uttrykk i München 2007. Dreiningen østover, hvor Iran er blant de viktigste aktørene ser ut som en dreining vekk fra en vestlig proeuropeisk kurs mot en mer eurasiatisk politikk. Hvis det er tilfellet, hvorfor gir Russland etter for israelsk og amerikansk press når det gjelder S-300? Den europeiske tilnærmingen til Iran har vært noe mer moderat, og flere land har også vist interesse for fremtidig økonomisk samarbeid. I dag er det Frankrike som har den mest proamerikanske linjen, med en veldig aktiv rolle i Libya-krigen og en skjerpet tone i forhold til Iran. Presidenten Sarkozy advarte mot atomprogram og militære ambisjoner kunne føre til forebyggende angrep fra vestmaktene, samtidig som han foreslo innføring av nye sanksjoner mot Iran (Balmasov 2011).

Dagens Europa blir ikke betraktet som noe rivaliserende makt. Det er USA som for Russland er rivalen fra den kalde krigen. Europa er en nabo og samarbeidspartner. Det er ingen tydelig stormakt i Europa i dag som kan oppfattes som en trussel for Russland på samme måte som USA. Europa var kritisk til amerikansk krig mot Irak, der stod Tyskland, Frankrike og Russland sammen. De siste årene har EUs politikk i Iran vært lik den amerikanske. I Moskva ses det amerikanske rakettskjoldet i Europa på som en mangel på europeisk selvstendighet. Moskva ser på flere europeiske land som mulige konkurrenter i Iran, og iransk side har også gitt uttrykk for å være positivt innstilt til mer samarbeid. Europa er ingen global trussel for Russland, men en mulig regional konkurrent i Iran. Slik forholdene er i dag er det ingen tingsom tyder på at det europeisk-iranske forholdet vil bli bedre før atomprogramstriden er løst - det vil si før USA erklærer problemet som løst. Noe som i praksis ville bety en bedring av forholdet USA-Iran. Sarkozy og Merkel, har ført en linje mot bedring av forholdet til USA. Under NATO møtet våren 2008, motsatte Tyskland og Frankrike seg Ukrainisk og Georgisk medlemskap i alliansen. Dette er mer i tråd med Russlands ønske, mens USA derimot har vært pådriver for disse postsovjetske landenes medlemskap.

Økonomisk perspektiv

Det er lite økonomisk samarbeid mellom USA og Russland. Europa derimot er den viktigste partneren. Selv om det ikke er noen direkte økonomisk link mellom Russland og USA, så har den økonomiske krisen vist at i dagens globaliserte verden så kommer man ikke utenom

verdens største økonomi, USA. Russland er i besittelse av store naturressurser, hvis utvinnig og distribuering krever store investeringer. Behovet for investeringer har økt, samtidig som det stadig kommer meldinger om at klimaet for innvesteringer (i Russland?) har forverret seg.

Russiske mål om å satse på modernisering og utvikling innenfor andre områder av industrien og innenfor teknologi for å begrense landets avhengighet av eksport av råmaterialer i fremtiden, er tett forbundet med nettopp olje- og gassektoren. Det er bare med inntektene fra disse at det er mulig å satse på andre fremtidige inntektskilder. Den antatte økningen i etterspørselen av gass i Europa, og det faktum at verdens største kjente gassreserver er plassert i Russland, betyr at Russland har mye å vinne på å bygge et godt samarbeid med EU. Planene om modernisering av landet, og ambisjonene om å beherske produksjon og anvendelse av høyteknologi er et like store i Teheran som i Moskva. Iran har benyttet seg av teknologi fra Russland og Kina, både når det gjelder atom/rakett og atomteknologi. Men ambisjonene går i retning av selvforsyning, utdanning av egne eksperter og satsing på utbygging av forskningssentre. Urananrikningsprosessen ser ut til å inngå i denne planen. Det å få anriket uran i Russland, betyr ikke bare at Iran aldri kan være sikre på hvor lenge det vil vare. S-300 avtalen er nåtidens påminnelse for Teheran om russisk upålitelighet. Å frata Iran retten til Urananrikning ses på som om landet fratas muligheten til å bli en moderne teknologisk utviklet stat. Sett med iranske øyne er det liten grunn til å takke ja til det.

Russlands forhold til Irans atomprogram er i stor grad betinget av Vestens forhold til dette og russisk forhold til Vesten. USAs iranpolitikk har siden den islamske revolusjonen vært uforsonlig, med antydning til oppmyking i noe kortere tidsperioder. Obamas fremstøt i 2009 med invitasjon til dialog og tilbakeholdenhet med å gi støtte til opposisjon under opptøyene etter valget i 2009, har vist seg å være lite fruktbare, og har så langt ikke bedret forholdet mellom landene. USAs krav til Iran i forhold til atomprogrammet er absolutt stans i urananrikning. Dette kravet har så langt ikke blitt etterkommet, og det er ingen ting som tyder på at det vil bli det. Med andre ord har både USA og Iran kjørt seg fast i et hjørne som det er vanskelig å komme seg ut av uten å miste ansikt. Russland har visst å bruke denne situasjonen for å styrke sin posisjon som en viktig stormakt og mekler. Et direkte engasjement som samarbeidspartner i Bushehr, statusen som atommakt og en fast plass i Sikkerhetsrådet, har sikret Russland denne posisjonen.

Påstander om at problemene rundt det iranske atomprogrammet er USAkonstruerte er basert på supermaktstenkning -USA som en supermakt som setter dagsordenen og bestemmer hvem som er fiende.

The incentives the United States can offer Russia in exchange for support for strong sanctions against Iran remain limited by geopolitics. The United States, separated from Iran by half the globe and 30 years of diplomatic isolation, is far more willing to contemplate painful sanctions on Iran than is Russia, for whom Iran is a neighbor. Russia must balance its desire to prevent Iran from acquiring nuclear weapons with its desire to contain U.S. influence in the Middle East and cooperate with Tehran in other spheres. Foreign Minister Sergei Lavrov, Ekho Moskvy on February 19, 2010 (Sabatini 2010)

Russlands samarbeid om sanksjoner mot Iran er i tråd med Putins politikk om å ikke kjempe kamper det er umulig å vinne. Et eventuelt russisk veto i Sikkerhetsrådet kunne ha hindret innføringen av FN sanksjoner, men tidligere erfaringer har vist at USA og NATO er i stand til, og har viljen til å handle utenom FN. Ved å velge samarbeid med FN har Russland valgt å være en aktiv aktør i konflikten om Irans atomprogram.

Regional perspektiv

But Iran is for us, unlike the U.S., a close neighbor, a country with which we have a very long, historically based connection. It is a country with which we cooperate in the economic, humanitarian, and military-technical fields. And in particular, it is a country which is our partner in the Caspian Sea, along with three other Caspian littoral states. Therefore, we are not indifferent to what happens in Iran and around it. This applies to our economic interests and in the security sphere. And this applies... to the task of the early settlement of the legal status of the Caspian Sea...in the approaches to which the Iranian and Russian positions are fairly close (Sabatini 2010).

Irans betydning for Moskva i en regional perspektiv, ble oppsummert på denne måten av utenriksminister Lavrov.

Naturressurser

Et viktig område hvor Russland og Iran enten kommer til å samarbeide eller konkurrere er energisektoren. Begge land har store olje og gassressurser. Irans store reserver har langt fra blitt fullt utnyttet. Det er stort behov for investeringer i teknologi både for utvinning og distribusjon, noe som Russland har vist interesse for. Det kaspiske havs status har ikke blitt avklart enda 20 år etter Sovjetunionens oppløsning. Verdens største naturgassreserver ligger i Russland, og de nest største ligger i Iran. Et samarbeid på det feltet ville kunne ha gitt dem mye makt på markedet. Partene har i flere år vært enige om at målet er å utvikle et strategisk samarbeid innefor energifeltet, uten å komme til enighet om noe konkret samarbeid.

Russlands posisjon som den viktigste gassleverandøren for store deler av Europa, behøver ikke å være et evighetsscenario, tatt i betraktning at også Iran sitter på store gassreserver. Det er mer i Russlands interesse å ha Iran som samarbeidspartner, enn konkurrent. I så måte angår

fremtidige investeringer i Iran Russland på flere måter. Den går på å selv få tilgang til Iranske ressurser og tjene på det, den andre er å hindre konkurranse mot egen industri. Det meste av energisektoren er statlig styrt både i Iran og Russland, og det å ha et godt forhold statene i mellom vil være avgjørende for mulig russisk innpass på det iranske markedet. Behovet for investering er stort i begge land, og i dagens situasjon er Kina den største investoren.

Moderne russisk økonomi er i hovedsak basert på, og avhengig av, olje- og gasseksport. Mål og ønsker om endring på det planet har vært der hele tiden, og ble mer uttalt etter den verdensomfattende økonomiske krisen og nedgangen på oljeprisene i kjølvannet av den.. Eksport av råvarer er fortsatt den viktigste kilden til inntekt i den russiske statskassa, og denne sektoren vil være den viktigste i lang tid fremover. Irans økonomi er også i hovedsak basert på det samme, og det har gjort at begge landenes inntekter svinger i samme takt. Dette legger klare begrensninger på deres økonomiske samarbeid (Tishehyar 2011).

Irans geografiske beliggenhet gjør at landet er et naturlig alternativ for en transportrute for olje og gass fra Sentral Asia. Iran har vist interesse for en slik trasse fra midten av 90-tallet. Noe større ideutvikling og investering har det ikke blitt foreløpig, hovedsakelig på grunn av striden om atomprogrammet med påfølgende sanksjoner og forverring av forholdet til Vesten siste årene. Irans deltakelse i energiforsyningen som både produsent og transittland for sentralasiatisk energi ville bety slutten på russisk hegemoni. For Europa ville dette være positivt. Ønsket er mindre avhengighet av russisk energi, og forskjellige alternativer har blitt vurdert. Konflikten mellom Russland og Ukraina rundt gassforsyningen som Russland valgte å stenge i en kuldeperiode, var en vekker for Europa. Hvem som hadde skylden og hvem hadde rett er uvesentlig, det viktige for Europa er at Russland gikk til det skrittet at de brukte sin posisjon som energisupermakt politisk.

Det kaspiske hav

Det Kaspiske hav er verdens største innsjø, og har vært delt mellom Sovjetunionen og Iran gjennom en traktat fra 1920 og 1941. Etter Sovjetunionens oppløsning har antall involverte land økt til 5; Aserbajdsjan, Kasakhstan, Turkmenistan, Russland og Iran. 20 år etter er innsjøens statusen enda ikke avklart. Til tross for flere møter på toppnivå, sist i november 2010 i Baku, har partene ikke klart å bli enige. En mulig måte å foreta deling på er å gjøre det etter MML, *modified median line*. Det betyr at delelinjen blir trukket med utgangspunktet i landgrensene, fra kysten og ut. I tråd med denne måten å dele på, vil Russland og Aserbajdsjan få rundt 20 % hver, Kasakhstan 30, Turkmenistan 17 og Iran 13 %. Iran ønsker

ikke en slik deling som de mener Russland har presset de andre statene til å godta.

Turkmenistan er uenig med Aserbajdsjan om delelinjen, og har derfor ikke godtatt avtalen.

Grunnen til at Irans nei er tilsynelatende opplagt er at de vil få den minste andelen. Det som imidlertid er viktigere for Iran i følge Diba som har internasjonal havrett som sitt fagområde, er at farvannet vil være felles, og det betyr russisk dominans siden det er Russland som har den største flåten.

Although the USSR is dead and the Russian Federation is not a super power as it was once, the Russian leaders are always dreaming of restoring the Russian hegemony in the area that once used to be the Russian domain. As far as the Caspian Sea is concerned, they want to use the whole Caspian Sea for their military and civilian fleet (Diba 2009).

Den overlegne posisjonen Russland har i Kaspiahavet har gjort det mulig for Moskva å tvinge Sentralasiatiske stater til å eksportere sin olje og gass gjennom russisk territorium, og dermed hindre utbygging av ledninger gjennom havet. Moskvas hovedargument mot utbyggingen av olje og gassledninger under Kaspiahavet har vært miljøhensyn, noe Diba ser på som lite troverdig ettersom Russland står for 90 % av forurensingen i dag. Forsøk på å presse Iran til å akseptere en slik deling setter Iran i en vanskelig posisjon :

The nuclear issue of Iran, along with other policies of Iran, has left Iran in a weak situation in front of the Russians. Iran needs the Russians for stopping the adoption and implementation of the UN sanctions. This makes the maneuverability of the already weak policy of Iran more limited (Diba 2009).

Dibas råd er at det er i Irans interesse å ikke inngå noe bindende avtale i den svake posisjon landet er i nå. Forhandlingsposisjon som et isolert land er ikke det beste utgangspunktet for å få sine krav igjennom. Derfor er en avventende holdning den beste strategien. Iran har mer enn nok olje og gass andre steder, så det er ingenting som taler for at Iran har noe å vinne på en snarlig avklaring av Kaspiahavets status. Denne analysen viser at Lavrovs påstand om at Iran og Russland har en ganske lik posisjon i Det kaspiske hav, kanskje er en sannhet med modifikasjoner. Irans regime har hatt sammenfallende interesser med Moskva når det gjelder forbud mot andre lands fartøy i de kaspiske farvann, men det betyr ikke at Iran er fornøyd med Russisk dominans. Det globale taler for at Teheran er best tjent med å alliere seg med Russland, men det regionale gjør det ikke - da er Russland den store rivalen.

Planer om Nabuccogassledningen ble lansert i EU, og har som mål om å frakte gass fra Sentral Asia gjennom Det kaspiske hav, til Tyrkia og derifra til resten av Europa. På prosjektets nettsider begrunnes planene med gassmangel i nær fremtid. Denne ruten vil sikre Europa gassleveranse som er uavhengig av Russland. Iran har sagt seg villig til å delta, men USA har vært helt avvisende til å la Iran være en del av prosjektet. Russland har naturlig nok

sett med ublide øyne på dette, og forsøkt å svare med mottiltak, som planlegging av South Stream, Южный поток, som et alternativt ledningsnett som går gjennom Svartehavet via Bulgaria over Balkan til Italia, Østerrike og Frankrike. Så lenge den legale statusen i Kaspiahavet er uavklart er det vanskelig å se for seg en gassledningen der, så Nabucco-prosjektets fremtid er langt fra avklart. Vestlig involvering utgjør klar konkurranse og er en trussel mot russiske interesser som i stor grad går ut på å ha energimonopol. EUs samtaler med Aserbajdsjan og Turkmenistan om en gassledning gjennom Kaspiahavet som skal frakte gass fra Turkmenistan direkte til Europa, i september i år, har ført til protester fra Moskva. Russisk side hevder at det ikke kan inngås noe avtaler uten at alle de fem landene er enige. I forbindelse med dette har den iranske ambassadøren uttrykt følgende::

The two countries [Iran and Russia] oppose this decision, which runs against ecological interests and the authority of each of the five states in solving issues concerning the Caspian Sea (RIA novosti 2011).

Ett år tidligere hadde Ahmadinejad uttalt at han ikke ser landets atomprogram som noen hindring for gassamarbeid med EU (RIA novosti 2010). Hindringen for et Iran-EU samarbeid ligger i USA.

Russlands bruk av gassleveranser som pressmiddel i forholdet til noen av de tidligere Sovjetstatene, har blitt kritisert fra flere hold, og kritikken har blitt ledsaget av krav om ikkepolitisering av energisektoren. Olje- og gasspriser har i høyeste grad blitt styrt og påvirket av politiske begivenheter både lokalt, i forhold til ressursene, men også globalt. Tilgang til, distribusjon av og eierskap av energiresurser, har stor betydning for lands økonomi og nasjonalsikkerhet. Med et tatt i betraktning, bærer kravene om ikkepolitisk energipolitikk, preg av idealisme, med lite forankring i virkeligheten.

Moreover, for energy exporters and important energy transit states, energy supply policy is as much a part of the policy arsenal as other economic tools, military power, and diplomatic tactic. States are no more likely to refrain from using energy to promote their policy goals than to ignore economic or military means of doing so. (Shaffer 2009)

Russland er verdens største produsent og verdens nest største eksportør av olje, og verdens største produsent og innehaver av gass. Iran kommer på andre plass når det gjelder naturgassreserver. Siden 70-tallet har bruken av gass økt jevnt, og det anslås at gass snart vil erstatte kull som energikilde nummer 2 på verdensbasis. Utbygging av gassledninger er kostbart, og profitabiliteten kommer først 15-20 år etter investering., Disse økonomiske rammene har gjort at gassforsyning som regel har få eller ingen alternativer, mens en differensiering i forsyningen er blitt mer vanlig med olje. Felles mål for både energiproduserende eksportland og energikjøperland er stabilitet og forutsigbarhet hva angår

tilgang og pris. Infrastrukturbygging i forhold til energiforsyning ser ikke ut til å skape fred og gode relasjoner mellom eksport, transitt og mottakerland, men ser heller mer ut til å reflektere de allerede eksisterende relasjoner. Eksportland satser på å bygge ut ledningsnett gjennom vennligsinnede land, heller enn å ta den korteste og billigste ruten (Shaffer 2009). Energisikkerhet er en viktig del av alle lands nasjonale sikkerhet, og som oftest en integrert del av utenrikspolitikken. Dette vil i stor grad gjelde land som Russland og Iran som er blant verdens største energieksporterende land, og som dermed også er naturlige konkurrenter på verdensmarkedet.

Status quo er for øyeblikket det mest gunstige for Moskva. De spiller en viktig rolle som meglere mellom Vesten og Iran, og drar samtidig fordeler av at Iran ikke har utnyttet energiressursene sine optimalt. Europa er avhengig av Russlands olje og gass, mens Iran er avhengig av russisk teknologi og beskyttelse.

Regionale makter som Tyrkia og Egypt har et relativt godt forhold til Iran, men endringen i situasjonen etter den arabiske våren og tegn på maktforskyving i Tyrkia gjør det hele litt usikkert. Tyrkia var ett av to land som stemte imot innføring av sanksjoner mot Iran sommeren 2010. De nyeste planene om deler av rakettskjold utplassert i Tyrkia, har ført til protester fra Ahmadinejad, mens kommentarer fra Iransk ikkepolitisk hold har vært mindre kritiske. Et mulig scenario er at de regionale maktene får større plass, og en viktigere funksjon som meglere på bekostning av Russland. Hvordan situasjonen utvikler seg i Tyrkia er absolutt av betydning. Fra å ha vært styrt som en sekulær stat med sterkt militært innslag, med tette bånd til USA og NATO, til den siste tidens utvikling som peker i retning av styrking av islamistiske bevegelser på bekostning av de militæres, som tidligere har vært garantister for det sekulære regimet.

Samarbeidet mellom Kina og Iran har først og fremst en kommersiell karakter. Fravær av konkurrerende regionale interesser og Kinas faste plass i FNs Sikkerhetsråd, kan bidra til at Kina får en større politisk rolle i Iran på bekostning av Russland.

Økonomisk samarbeid

Handelen med Iran utgjør 0,4 % av den totale russiske handelen med utlandet. Varehandelen gikk ned med 17 % i 2009, hvorav eksporten gikk ned med 13 %, mens importen med nesten 50 %. Kvalitativt er det lite endring siden 2000. Russland selger mest metall og treprodukter til Iran, og kjøper jordbruksprodukter fra dem. (Карпич 2010). Tallene viser at handelssamarbeidet er lite utviklet, og at det eksisterende potensialene ikke har blitt utnyttet.

Den viktigste eksportvaren i både Russland og Iran er olje og gass, og i så måte er de potensielle konkurrenter. Isolasjon av Iran har stengt landet ut av energimarkedet i Europa, noe Russland har dratt gode fordeler av.

Iran har vært en viktig kjøper av teknologi som Russland ikke selger så mange andre steder, som fly, båter, atomteknologi. Kontaktene med Iran har for noen virksomheter betydd muligheten for overlevelse og utvikling av teknologisk ekspertise. Satsing på moderne teknologi og vitenskap har en viktig plass i strategien for utvikling, og har blitt gjentatt gjennom hele 2000. Russlands ambisjoner går langt utover det å være et olje- og gasseksporterende land. Arven fra sovjettiden er en relativt velutviklet industri og teknologi rettet mot militærsektoren. Derfor er det naturlig å satse på det man allerede har en viss basis i. Satsing på modernisering innen avansert teknologi krever store innvestringer og et marked for de produktene som det eventuelt skulle satses på. De allerede etablerte produsentene har nesten monopol på verdensmarkedet, Japan har sine avanserte høykvalitets varer og Kina høy kvantitet til lavpris. Deljagin trekker frem gammel teknologi og byråkrati som de viktigste hindringene for russisk moderniseringen. Iran mangler begge disse tingene, og er på den måten en godt egnet partner, hvor Russland vil kunne selge sine nye høyteknologiske vinninger. Iran er et stort marked, og på grunn av sanksjoner er utviklede land lite representerte der. Dette gir Russland et spillerom de vanskelig vil finne andre steder. Salg av fly TU-154 er et slikt samarbeid. Det iranske marked ville også kunne fungere som et utstillingsvindu og reklameplass (Делягин 2010). Samarbeidet i kjernekraftverkutbyggingen har vært langvarig og smertefull, og selv om russisk side har vist interesse for flere slike prosjekter, har det så langt blitt med bare Bushehr. Den lange tiden det tok å fullføre det, og alle vanskene underveis frister kanskje ikke til gjentakelse i Teheran. Samtidig kommer det meldinger om økt samarbeid mellom Kina og Iran. I mai 2009, inngikk Kina og Iran en avtale om bygging av 20 lette atomreaktorer, noe Kina har fått sterk kritikk for fra Vesten. Kina har også investert store summer i utbyggingen av olje og gassektoren i Iran (Shenna 2010).

Gazprom fikk ikke kontrakten om utvinnig av olje i Azar som de hadde søkt om. Iran begrunnet sin ”utkastelse” med gjentatte forsinkelse og ikke å oppfyllelse av tidligere inngåtte avtaler (Payvand News 2011).

Mens både Russland og Iran snakker om modernisering og satsing på teknologisk utvikling, er Kina i full gang med å gjøre nettopp det. Kinesisk teknologi og penger, kombinert med iransk energiressurser samt intet ondt blod mellom de to partene, tegner til et utstrakt

samarbeid i fremtiden. Russland kan ha godt glipp av de mulighetene de hadde, deres produkter taper i kampen om kvalitet med Vesten og Japan og om pris mot Kina.

Regionalsikkerhet

Siste års utvikling av forholdet mellom Russland og Iran, er basert i følge Mamedova på deres felles geopolitiske interesser, som er stabilitet i Sentral Asia og kampen mot separatistiske bevegelser (H. M. Мамедова 2010). Etnisk og kulturell mangfold i Kaukasus og fortid hvor imperier Russland, Det ottomanske riket og Det persiske har kjempet om territorier, har gjort at de fleste statene i dag, har befolkningsgrupper som ikke er enig i den eksisterende grensedragningen. Uløste konflikter i Sør Ossetia og Abkhasia, Nagorno-Karabakh er noen av eksempler. I tillegg til de gamle konkurrentene, Russland, Tyrkia og Iran, har også USA fått befestet sin posisjon i området. Uroligheten i Nord Kaukasus og terroraksjoner utført av islamistiske separatistisk grupper fra disse områdene er en sikkerhets utfordring for russiske myndigheter. Det er kjent at Teheran har i mange år gitt sin støtte til lignende grupper i Midtøsten. Muligheten for at det samme kan skje i Kaukasus er til stedet om Russland skulle velge en fiendtlig linje overfor Teheran. Et stabilt og vennlig Iran er i Russiske interesser. Så langt har samarbeidet i Kaukasus og Sentral Asia gått bra, selv om begge land har som mål å øke sin innflytelse. Hovedgrunnen er den gjensidige avhengigheten, Iran trenger Russland i atomspørsmål, mens Russland trenger Iran på sin side i forhold til sikkerhet. Samarbeid med Moskva i Kaukasus, sett fra Iran går på bekostning av iranske interesser i Kaukasus.

Iran's cultural and economic interests in Caucasus are at odds with Turkey while it is also at loggerheads with Russia in terms of economic and strategic interests. At present, Tehran is playing an insignificant role compared to its potential capabilities....Russia is covertly and overtly competing with Iran over energy and strategic issues. Russia claims that it will not tolerate a nuclear Iran in its southern neighborhood to gain points at G-8. Without using Iran's trump, Russia would have not been able to gain that status....As long as Iran insists on working with Russia in Caucasus its regional presence will become even weaker. Russia is a player that is undermining Iran's position in Caucasus (Ahmadian 2011).

Hvilke konkrete midler har Russland til å påvirke Irans atomprogram? De har bidratt til ferdigstillingen av Bushehr, og de har kontakt med den iranske atomekspertisen.. Denne kontakten kunne være med på å skape fortrolighet, tillitt og dermed gi økt innflytelse noe som ville gi Russland en enestående posisjon som megler. Endringen i russisk politikk i 2010, har etterlatt inntrykk av uforutsigbarhet og mistro i Iran. Moskvass plass som mekler vil etter de siste hendelsene, heller handle om at de har et annet syn på programmet enn USA, enn tillit hos Iran. Fast plass i FNs Sikkerhetsråd, har gjort landet viktig for både USA som vil ha Moskva til å samarbeide om sanksjoner, og for Iran som ønsker å bruke den samme plassen til

det motsatte. NATO og Vesten kunne ha gått til angrep mot Iran ved å omgå FN slik det ble gjort i tilfellet Irak/Afghanistan og Kosovo. Dette har neppe gått Russland hus forbi. Derfor har det vært viktig å holde dialogen varm, og ikke legge ned veto i Sikkerhetsrådet, for på den måten å løse situasjonen. Russland - Iran forholdet er komplekst. To stater som mener å ha rett på mer makt og innflytelse. Begge med fortid som stormakter, med også en felles fortid hvor Russland bidro til å redusere Irans status. Forholdet er farget av en grunnleggende mistillit basert på maktspill fra fortiden.

Kultursamarbeid

Den mest kjente siden av forholdet mellom Russland og Iran, og Iran ellers er atomprogrammet. Irans isolasjon fra det internasjonale samfunnet, gjør forholdet desto viktigere. Selv om utgangspunktet var ”venner i nød” og er politisk og kommersielt styrt, så har den kontakten gjennom 15 år, etterlat andre spor også. Den har vekket til livet interesser i Russland om å forstå flere sider av Iran. Senter for studie av moderne Iran er et godt eksempel på det. Utgivelse av tidsskriftet *Sovremenii Iran* har som viktig oppgave å bidra til økt kunnskap om Iran. Det første nummeret kom ut i slutten av 2010, med lovnader om utgivelse hvert kvartal. Så langt har det blitt gitt ut ett nummer til. I det første nummeret er det overvekt av artikler om praktiske, tekniske team som handelssamarbeid mellom Russland og Iran, økonomi og militær – politiske spørsmål. Det andre nummeret har fokus på kulturen. Prestestyret ses i et åndelig, filosofisk lys, og reportasjer fra Iran under religiøs høytid, gir oss innblikk i den delen av kulturen. Vi får også vite om religiøs samarbeid mellom Russland og Iran gjennom Russisk-Iransk komisjon for interreligiøs dialog (*Российско-иранская комиссия по межрелигиозному диалогу «Ислам – Православие»*) grunnlagt i 1997, som har hatt møter annen hvert år siden. Disse artiklene viser at det jobbes aktivt for økt forståelse og samarbeid på andre arenaer enn Kreml. Iranske stemmer slipper til og fokuset er på det positive i Iran, motsatsen til det *demoniserte* Iran man får kjennskap til gjennom vestlige medier. Intensjoner er gode. Verdens bilde av Iran er i stor grad basert på det negative, atomprogram, dødsstraff og undertrykkende regime av gamle skjeggete menn, som er det motsatte av demokrati og frihet. Et blikk utenfra som ser på andre ting er en sjeldenhet. I noen av artiklene er fokuset på det positive så stort at man ender opp med total fravær av nøktern og kritisk blikk som er påfallende. Det som skal bidra til spredning av kunnskap om Iran, får et preg av propaganda og ideologisk blindhet, skjønning av virkeligheten etter kommunistisk oppskrift fra sovjettiden. Я — твой воин, Ахмадинежад! (Jeg er din soldat, Ahmadinejad), skriver Aleksandr Prohanov (Проханов 2011). Rjurikovs analyse av

teokratistyret er formulert i mer moderate ordlag. De positive sidene ved presteskapet mener han var at de har vist seg å være i stand til å lede landet i krigen mot Irak, ja lede mot seieren til tross for at hele verden var på irakisk side. Teokratiet er i følge ham både pragmatisk og ambisiøst og jobber med å utvikle landet både materielt og åndelig. Det iranske ser han på motkraften til vestlige antisivilisatorisk materialisme og forbrukerkulturen. En antikkultur som angriper åndelige verdier daglig (Рюриков 2011).

Dugin, den mest kjente neo-urasianist, skriver i sitt bidrag til Sovremeni Iran at aksene Moskva-Teheran bør bli en viktig allianse i kampen mot amerikansk hegemoni. Irans regime passer ikke i amerikansk paradigme verken ideologisk, økonomisk eller geostrategisk, på den måten er det perfekt samarbeidspartner i kampen for en multipolar verdensorden. Ideen om Russland som *Heartland*, kan bli til en realitet hvis Moskva satser på en alliansedannelse med Teheran (Дугин 2011). Eurasianistene har så langt ikke hatt mye politisk makt i Russland, men noen av ideene har fått innpass hos den styrende eliten.

However, the impact of Neo-Eurasianism has little to do with political parties, their electoral representation, or their sociological profile, and much more with ideological "entryism" into state bodies and intellectual life (Laruelle 2008, 6).

Til forskjell fra USA som har som mål å få Iran til å stanse sitt atomprogram, har Russland valgt å forholde seg til det som en realitet hvor krav om å gi opp programmet ikke vil føre frem. Selv om Teheran velger å skrinlegge atomprogrammet, vil ikke USAs press stoppe der, da vil det komme nye beskyldningene og krav fra Washington som stans av støtte til Hamas og Hisbolah, etterfulgt av krav om mer frihet og menneskerettigheter og slik vil det forsette til det islamske regime har kapitulert (Головков 2010). Ut i fra denne analysen kan ikke det iranske regime gi etter fordi det ville bety dets død. En fremtidig løsning vil kreve russisk samarbeid eller i det minste neutralitet i saken. (Головков 2010)

Indre forhold.

Det er både ytre og indre forhold som er med på å bestemme Russlands iranpolitikk. Av ytre forhold er det de globale og regionale sikkerhetspolitiske og økonomiske som er av betydning. Indre forhold er ingen uavhengig størrelse og vil naturlig nok i stor grad være farget av de ytre. Den til tider uforutsigbare russiske politikken i Iran blir av Pankratenko forklart med utgangspunktet i kampen mellom to hovedleir i den russiske eliten *Государственники* og *Западники*. Det er en kamp mellom representanter av russisk nasjonalkapital som Vladimir Putin er den fremste talsmann for, og vestligorientert kosmopolitisk kapital uttrykt gjennom Medvedev. Gruppene forskjellige mål og verdier

kommer til uttrykk i utenrikspolitikken og bidrar til en selvmotsigende og inkonsekvent utenrikspolitisk kurs. Prioriteringer og mål bestemmes av vilkårlige valg tatt av en liten gruppe mennesker som avløser hverandre ved makten, ikke av hva som er best for landet (Панкратенко 2011).

Den første gruppen, har som mål å føre en selvstendig utenrikspolitikk og styrke landets posisjon spesielt på det tidligere sovjetterritorium. Oppfatningen om at russiske firmaer ikke vil få noe plass på det vestlige markedet, er utbredt i denne gruppen. I tillegg til den ”kabinett teoretiske ” delen har også representanter for den praktiske grenen en viss innflytelse, som representerer interesser til atom og forsvarsindustrien, samt metall og landbrukssektoren. Erfaring fra 90-tallet har vist at disse gruppene har til tider handlet som selvstendige utenrikspolitiske aktører. Med unntak av olje og gasseksport, har ikke Russlands posisjon på verdensmarkedet endret seg noe nevneverdi siste 20-årene. Olje og gass er tilnærmet de eneste eksportvarene til Vesten, mens eksport av andre varer har gått til de samme land i dag som for 20 år siden, asiatiske land.

Den andre gruppen består av finans og tjenestesektor, lojal mot USA, hvor målet er å profitere på et samarbeid med Vesten og skape en virkelighet *двух мирах* (Панкратенко 2011). Forholdet til Iran sett fra denne gruppens ståsted vil være i tråd med USAs politikk, som vi har sett tendens til i 2010. Selv om disse to gruppene har forskjellig utgangspunkt er det ikke uovervinnelig kløft mellom disse når det gjelder *iranpolitikken*. Den avgjørende forutsetningen for å kunne føre en selvstendig utenrikspolitikk er utvilsomt økonomisk makt. Russlands økonomi er avhengig av samarbeid med Vesten, det er realiteten den russiske eliten må forholde seg til uavhengig av hvilken leir de befinner seg i. Selv i disse dager med store økonomiske vansker i Vesten, er det inntektene av olje og gassalget til denne delen av verden Russland baserer sin økonomi på. Sett i kortperspektiv, så kan ikke Russland tillate seg en anti-vestli politikk, det betyr at en alliansedannelse med Iran er lite sannsynlig. På den andre siden så har Medvedevs proamerikansk politikk i *iranspørsmålet* vært mindre lønnsom enn ventet. Det planlagte rakettskjoldet, er ikke kansellert, men forholdet til Iran har blitt verre. Vesten er i ferd med å posisjonere seg i Midtøsten og Nord Afrika, mens Russland er i ferd med å miste det lille de hadde av innflytelse. Europeiske anstrengelser om å gjøre seg uavhengig av russisk olje og gass fortsetter.

Putins tale i Duma april 2011, hadde et klart budskap om stormaktsambisjoner. Russland kunne oppnå plass blant de ledende økonomiske land, men under forutsetning av en stø kurs

neste ti år, uten eksperimentering under påskudd av liberalisme eller sosial demagogi.
(Путин, Отчёт о деятельности Правительства Российской Федерации за 2010 год 2011).

Begrepet *Евразийский союз*- Eurasiatisk union, ble lansert av Putin i avisen *Izvestia* i anledningen den forestående starten på handelssamarbeid med Hvite Russland og Kasakhstan fra 2012 (Путин, <http://www.izvestia.ru/news/502761> 2011). Begge utspillene ble tolket som valgkampanjeretorikk, etter at Putins kandidatur til forestående oresidentvalget ble kjent. Sannsynligheten for at Putin inntar presidentstolen, fra neste år, anses for å være veldig stor. Taler om stø kurs, og eurasiatisk union peker i retning mer aktivitet i Eurasia.

Eurasianism was born in the context of a crisis, in an atmosphere of eschatological expectations: Its proponents had the feeling of standing at the turning point in the human history (Laruelle 2008, 19).

Selv om Laruelle beskriver tiden bevegelsen ble til i, mellomkrigstiden, så er denne beskrivelsen passende for dagens verdenssituasjon.

Russland har stilt seg avventende til hendelsene i Midtøsten og Nord Afrika. Den offisielle politikken har vært ”vent og se”, det motsatte av reaksjonen etter valget i Iran 2009. Den sene reaksjonen i Libya har kostet Russland dyrt både i innflytelse og penger. Irans svake posisjon i dag, skyldes i stor grad av isolasjon etter revolusjonen. Denne ble forverret de siste årene på grunn av atomprogrammet. Med regimeskifte i Teheran ville landets posisjon endre seg rask. Opphør av internasjonal isolasjon og landets store potensialer både når det gjelder naturressurser og menneskelige, med ung, høytutdannet befolkning, ville kunne gjøre Iran til en stormakt på kort tid. Med dagens regime i Iran og Putins ambisjoner og satsing østover er det all grunn til å tro på en fortsettelse av dagens samarbeid mellom Teheran og Moskva.

Kapittel 5

Konklusjon

Uavhengig av om det er fra et globalt eller regionalt perspektiv man vurderer Russisk forhold til Iran, så har Moskva lite å vinne på å ha dårlig relasjon til Iran. Atomprogrammet er en essensiell del av dette forholdet. Den fastlåste stillingen har vært gunstig for russiske energiinteresser og også med hensyn til å vinne tilbake posisjon som viktig stormakt og pålitelig spiller. Russland kan ikke, selv om det vil, ta en like konfronterende stilling som USA. Det innebærer en balansekunst fra russisk side. Med mål om å styrke sin posisjon i området og samtidig bevare god kontakt med Iran, men ikke komme i konflikt med andre viktige stater. Være beskyttende i atomstriden, og jobbe for ikke-spredning av masseødeleggelsesvåpen. Ha et godt forhold til Teheran, uten at Iran blir styrket altfor mye. Et for sterk Iran ville kunne vende ryggen til Russland og bli en seriøs utfordrer. Dagens regime er i stor grad pro-russisk, og det er i hovedsak betinget av at det er antivestlig og trenger Russland, men hvor lenge? Det har ikke blitt inngått noe nye avtaler om bygging av flere atomreaktorer, selv om det har kommet gjentatte antydninger fra iransk hold at det vil komme mange flere bestillinger.

Russland politikk og interesser for Asia, kan ses på fra forskjellige vinkler. På den ene siden er den marginaliserte posisjon i den globale sammenheng, hvor Russland ikke lengre en av to supermakter, heller ikke en integrert del av EU, men en samarbeidspartner. På den andre siden er Asias voksende makt og betydning globalt. De til dels motstridende meldingene, som har kommet fra russisk side angående iransk atomprogram, ser ikke ut til å være tegn på Russlands skiftene politikk, men en viktig del av pragmatisk holdning landet har hatt fra 2000. Endring i politikk ville ha ført til en mer stadig linje over lenge tidsperiode, og ikke slik det er tilfelle her, noen måneder med kjølig forhold, som avløses av stor diplomatis aktivitet og samarbeidskontakt. De forskjellige interessegrupper, som atomsektor, energisektor, militære, handelsinteresser, har ikke alltid sammenfallende interesser, men det virker som at trådene trekkes sentralt fra høyeste hold nå og at det ikke er rom for solospill, slik tilfellet var på 90-tallet. Politikken er et balansespill som tar hensyn til mange faktorer og fremstår derfor som noe forvirrende. Forholdene inne i Russland påvirker landets utenrikspolitikk. På samme måte vil Irans indre forhold påvirket det.

Iran har blitt sett på som en viktig arena for Russlands markering av sin motstand mot vestlig, hovedsakelig amerikansk dominans. Analysen viser at det er mange ting som peker i denne retningen. I begynnelsen av arbeidet med oppgaven har undertegnende sett på det som den mest sannsynlige forklaringen. Underveis, med økt kunnskap om emnet, studie av russiske reaksjoner og holdninger, samt nærmere analyse av de konkrete hendelsene, har ført til mer usikkerhet og til tide forvirring. Det har også tilkommet nye momenter i selve forholdet mellom Iran og Russland. En forverring, med kortvarig brudd, etter at s-300 leveransen ble kansellert. Russisk anstrengelse i å få en viktig plass som forhandler kom kort tide etter at samarbeidet med Iran var på bunnen. Russisk støtte til Iran som så ut til å være en kursendring i retning Asia, med iranvennlig politikk, fikk en ny vending med Obama som president i USA. Bedring i forholdet mellom USA og Russland var sammenfallende med presidentskifte i begge land, og verdens økonomiske krise. Det er liten tvil om at endringen i retorikken i Washington, har virket positivt inn. Med økonomisk krise og påfølgende fall i oljepriser, fikk russisk økonomi et alvorlig slag. Behovet for investeringer er stort og et godt forhold til Vesten var et steg i riktig retning. Allerede i den spede begynnelsen av samarbeidet mellom Russland og Iran i 1998, før det andre atomprogrammet ble kjent, trakk Safrantsjuk frem sikkerhet og økonomi som de to viktigste faktorene. Iran har potensialet til å bli både viktig samarbeidspartner, men også mulig konkurrent. (Сафранчук 1998). De samme betraktningen gjelder også i dag.

Putins tale i Duma april i år, tegnet et bilde av statsminister med stormaktsambisjoner for landet sitt. Stormaktstatusen skulle oppnås ved at Russland ble blant de 5 fremste økonomiske maktene i verden. Vektlegging av geoøkonomi, er ikke ny, det har vært Putins mantra gjennom hele 2000-tallet. Den globale økonomiske krisen har bekreftet at verden er i endring og at nye stormakter er i ferd med å stige frem, i kraft av sin økonomiske makt. Det er økonomisk styrke som vil avgjøre stormaktstatusen i fremtiden. Hvis russisk utenrikspolitikk har blitt et middel i moderniseringspolitikken slik Trenin hevder så er satsing på Eurasia mer sannsynlig, både uti fra Putins retorikk og de økonomiske endringene i verden.

Iranpolitikk kan ses på, på to forskjellige måter, den ene er, hvor Iran vurderes som viktig selv, en regional stormakt. Sikkerhetspolitisk regning i Kaukasus og Sentral Asia kan ikke gjøres opp uten Iran. Økonomiske bånd mellom Russland og Iran er ikke så tette, det er mer ord enn handling. Tallene viser en nedgang i 2009. og i løpet av de siste 10 årene har det beskjedne samarbeidet holdt seg stabilt, med andre ord ingen satsing på fra verken den ene

eller den andre siden. Energisektor kan bli viktig samarbeidsområdet, men også kilden til konflikt.

Den russiske politikken i Iran, har til nå hatt større innslag av geostrategi enn geoøkonomi. I et geoøkonomisk perspektiv ser samarbeidet lite lovende ut i fremtiden. Iran med eller uten atomvåpen er en konkurrent i Kaukasus, Asia og muligvis på det europeiske energimarkedet. En enighet om deling av ressurser og innflytelse vil være det beste, men;

The rivalry between Iran and Russia in Caucasus is similar to a futile fight between two children over a walnut they have found. The more experienced politicians in Turkey and Europe have divided that walnut by half between Iran and Russia (Ahmadian 2011).

Når det gjelder den kulturelle siden av russisk orientering, så er det lite som tyder på at ideen om Eurasia har fått noe innflytelse av betydning. Russlands avtagende betydning globalt, har bidratt til vektleggingen av det regionale. Russland er en regional makt i Europa, mest på grunn sin posisjon som den viktigste leverandøren av gass. Det er lite konkurrerende interesser mellom (Vest) Europa og Russland. Regionalmaktstatusen i Asia er mer sammensatt. Her er det både økonomiske og sikkerhetspolitiske utfordringer. Størrelsen på disse utfordringene og ressursene gjør at de lett får en global dimensjon. Ved å styrke seg regionalt her får Russland også en større global betydning.

I et globalt perspektiv har Iran størst betydning for Russland som viktig kort i stormaktsspillet med Vesten/USA. Noe iransk side er bevisst selv.

Spørsmålet om hvorvidt et godt vennlig forhold til Iran er målet i seg selv, eller om det er bare ett middel i stormaktspolitikken, kan besvares med at begge deler er riktig. Iran har ikke samme betydning for Russland som for USA. Derfor er Iran viktig i seg selv som regional maktfaktor i Sentral Asia og i takt med regionenes økte betydning, kan det også få globale konsekvenser. Iran har blitt brukt som viktig middel fra russisk side, til å beholde sin plass som uunnværlig stormakt, med meklerpotensialet. Den amerikanske paranoia i forhold til både Iran og Russland har kanskje tillagt Moskva større påvirkningskraft overfor Teheran enn det er tilfellet. Iran har i hver fall vist siste året at Russlands oppførsel som den, høsten 2010, vil bli besvart av Irans mottiltak. Ideen om multipolarisme har blitt en del av realpolitikken i Iran. USAs innflytelse i Sør Amerika har blitt svekket siste 10 årene og det har åpnet for samarbeid mellom Iran og flere Latinamerikanske land. Kinas overlegne økonomiske posisjon har også ført til at det inngås mange samarbeidsavtaler på en rekke områder. Tyrkia har også vist tendens til mer USA uavhengig handling og har fått økt kontakt med Iran. Med andre ord,

mer multilateral verden har gjort at Iran har flere partnere å velge mellom, og med det kan Russisk betydning i Iran bli svekket.

At økonomisk makt er tett forbundet med politisk er intet nytt ved. Russlands fortidige stormaktsposisjon har vært basert på militærmakt, størrelse, kommunistisk regimet og mindre på økonomi. Etter sovjetoppløsningen, har det blitt tydelig, at økonomisk svak Russland ikke har troverdighet som stormakt. Flere århundrer med stormaktsselvilde er vanskelig å viske ut av nasjonalhukommelse og spesielt fra den politiske elitens. Styrking av Russlands økonomi og modernisering som vil heve landet på et nivå som er over de andre olje og gass eksporterende land, ser ut til å være middel til å løfte opp Russland på et maktnivå som er over dagens. Samme ambisjoner ser man i Iran, ønske om modernisering, selvforsyning, status som moderne høyteknologisk samfunn.

Stasingen på samarbeid med USA tidlig på 2000-tallet, ble som kjent ingen varig suksess. Russland fikk ikke den behandlingen de mente fortjente som likeverdig partner, til tross for styrket økonomi og plassen som viktig energileverandør. En ny opptur i forholdet mellom USA og Russland, kom i 2009 med *reset*, men heller ikke det ser ut til å ha langvarig perspektiv. Visestatsminister Biden har nå flere ganger vært viktig talerør for den delen av amerikansk politikk som er kritisk til russisk innenrikspolitikk med manglende demokrati. Biden går så langt, som om si at et mulig opprør a`la den arabiske våren ville kunne skje i Russland også. Den russiske politikken i det nære utland har også blitt kritisert. Denne typen kritikk faller sjeldent i god jord hos en forhenværende supermakt, spesielt ikke hvis den kommer fra hovedrivalen. Slike meldinger har tidligere bidratt til at russisk side har vendt seg mot ikke-vest.

Russland rolle i verdenspolitikken, ledet av USA som den eneste stormakten, er ikke så stor som russerne selv synes å fortjene. Økonomisk samarbeid gjennom BRIKS, Shangai cooperation, og plassen som en viktig forhandler, mekler i forhold til Irans atomprogram, er viktige områder som Moskva kan øke landets status på.

Sentral Asia har igjen fått viktig plass i verdenspolitikken. I slutten av 1800-tallet kjempet europeiske stormaktene om innflytelse i området, som ble en del av sovjetisk territorium. Tidlig i postsovjettiden ble området vurdert av russiske eksperter som økonomisk ulønnsomt (Михайлов 2011). Det har vist seg å stemme dårlig. Russland har kastet bort mange av mulighetene på det området, som de har forsøkt å ta igjen. Russlands posisjon i konflikten rundt Irans atomprogram har innslag av stormaktspolitikk, hvor Moskva er viktig mekler.

Siste års samarbeid med Iran, uansett hvor beskjeden på mange områder, har gjort forholdet tettere og kunnskapen om hverandre større. Det gjør Moskvas syn på Iran mer nyanser enn amerikansk og politikken må jo bli deretter, mer sammensatt.

Bibliografi

Президент России. «Военная доктрина Российской Федерации.» 5. februar 2010.

http://news.kremlin.ru/ref_notes/461 (funnet september 13, 2011).

(ed.), Celesta A. Wallender. *The Sources of Russian Foreign Policy After the Cold War*. Colorado: Westview, 1996.

(ed.), Elana Wilson Rowe & Stina Torjesen. *The Multilateral Dimension in Russian Foreign Policy*. London & New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2009.

(ed.), Lawrence G. Potter & Gary G. Sick. *Security in the Persian Gulf, Origins, Obstacles, and the Search for Consensus*. New York: Palgrave , 2002.

(ed.), Nadia Aleksandrova Arbatova. *Inside the Russian Enigma*. Oslo: Europa-programmet, 1998.

(ed.), Raz Zimmt. *The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center*. 11.-18. august 2011. http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/English/eng_n/pdf/iran_e128.pdf (funnet august 22., 2011).

Abrahmiani, Ervand. *A History of Modern Iran*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Ahmadian, Bahram Amir. «Iran's Opportunities and Challenges in Caucasus.» 6 juli 2011.

http://www.iranreview.org/content/Documents/Iran%E2%80%99s_Opportunities_and_Challenges_in_Caucasus.htm (funnet september 23, 2011).

Amb M.K, Bhadrakuma. «Global Research.» *Pipeline Geopolitics: Major Turnaround. Ruissia, China, Iran Redraw Energy Map*. 12 januar 2010.

<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=16932> (funnet september 2, 2011).

Andreeva, Elena. *Russia and Iran in the Great Game, Travelogues and Orientalism*. New York: Routledge , 2007.

Ansari, Ali M. *Confronting Iran, The Failure of American Foreign Policy and the Next Great Crisis in the Middle East* . New York: Basic Books, 2006.

Axworthy, Michael. *Empire of the Mind, A History of Iran*. New York: Basic Books, 2008.

B.Neumann, Iver. *Russia and the Idea of Europe*. London & New York: Routledge, 1996.

Baker, Peter. «The New York Times.» 2 mars 2009.

http://www.nytimes.com/2009/03/03/washington/03prexy.html?_r=1&hp (funnet mars 12, 2010).

Balmasov, Sergei. «Sarkozy, the new Napoleon, wants to attack Iran.» 2 september 2011.

http://english.pravda.ru/hotspots/conflicts/02-09-2011/118943-sarkozy_france-0/ (funnet oktober 2, 2011).

Belopolsky, Helene. *Russia and the Challengers, Russian Alignment with China, Iran and Iraq in the Unipolar Era*. London: Palgrave Macmillan, 2009.

Diba, Bahman Aghai. «National Interests of Iran in the Caspian Sea.» 9 oktober 2009.
<http://www.payvand.com/news/09/sep/1102.html> (funnet oktober 23, 2011).

Dvorkin, Vladimir. *The Russian Debate on the Nonproliferation of Weapons of Mass Destruction and Delivery Vehicles*. Harvard University: Belfer Center of Science and International Affairs(BCSIA), 2004.

Farrar-Wellman, Ariel. «Caspian Sea States-Iran Foreign Relations.» 8 april 2010.
<http://www.irantracker.org/foreign-relations/caspian-sea-states-iran-foreign-relations> (funnet oktober 11, 2011).

—. «www.irantracker.org/foreign-relations/russia-iran-foreign-relations.» *Russia- Iran Foreign Relations. Reaction to June 2009 Iranian Presidential Elections*. 2 august 2010.
<http://www.irantracker.org/foreign-relations/russia-iran-foreign-relations> (funnet juni 10, 2011).

FARS. «General Sees NATO Missile Shield in Turkey Endangering Iran's Interests.» 13 oktober 2011.
<http://english.farsnews.com/newstext.php?nn=9007160746> (funnet november 2., 2011).

Freedman, Robert O. «Russian-Iranian Relations in the 1990s.» *Middle East Review of International Affairs*, June, vol 4, nr 2 2000.

Freedman, Robert O. *Russia, Iran and the Nuclear Question, The Putin Record*. Strategic Studies Institute, november 2006.

Hauner, Milan. *What is Asia to Us?: Russia's Asian Heartland Yesterday and Today*. New York: Routledge, 1990.

Iran Chamber Society. *History of Iran, Constitutional Revolution*. oktober 2011.
http://www.iranchamber.com/history/constitutional_revolution/constitutional_revolution.php (funnet oktober 28., 2011).

—. www.iranchamber.com/history/oil_nationalization/oil_nationalization.php. 2011.
http://www.iranchamber.com/history/oil_nationalization/oil_nationalization.php (funnet april 15, 2011).

Isakova, Irina. *Russian Governance in the Twenty-First-Century, Geo-strategy, geopolitics and governance*. New York : Frank Cass, 2005.

James Martin Center for Nonproliferation Studies. *NTI, Russia: Nuclear Exports to Iran: Reactors*. 2010. <http://www.nti.org/db/nisprofs/russia/exports/rusiran/react.htm> (funnet august 14 , 2011).

Kassianova, Alla. «PONARIS Policy Memo No.427.» *Russian Weapons Sales to Iran, Why They Are Unlikely to Stop*. desember 2006. http://www.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/ponars/pm_0427.pdf (funnet august 20., 2011).

Katz, Mark N. «Obama's Approach to Russia and Iran.» 14. desember 2009.
http://blogs.law.harvard.edu/mesh/files/2009/12/russia_iran_obama_katz.pdf (funnet juni 22, 2011).

Katz, Mark N. «Primakov Redux? Putin's Pursuit of "Multipolarism" in Asia.» *Demokratizatsiya. Research Library Core*, 2006: 144-152.

- Katz, Mark N. *Russisan-Iranian Relations in the Obama era*. The Free Library, 22 junj 2010.
- Kazemzadeh, F. «Iranian Relations with Russia and the Soviet Union, to 1921.» I *The Cambridge History of Iran, From Nadir Shah to the Islamic Republic*, av William Bayne Fisher, Gavin Hambly, Charles Melville (ed) Peter Avery. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Kippe, Halvor. *Irans kjernefysiskeprogram for kraftproduksjon eller kjernevåpen?* Oslo: FFI, 2009.
- Laruelle, Marlene. *Russian Euroasianism, An Ideology of Empire*. Washington: Woodrow Wilson Center Press, 2008.
- Lenczowski, George. *Russia and the West in Iran, 1918-1948*. New York: Cornell University Press, 1949.
- Limbert, John W. *Negotiating with Iran, Wrestling the Ghosts of History*. Washington: US Institut og Peace, 2009.
- Lo, Bobo. *Putin and Evolution of Russian Foreign Policy*. London: Blackwel Publishing, 2003.
- Lowther, Philip Sherwell & William. «The Telegraph.» *Russia threatens to supply Iran with top new missile system as "cold war" escalates*. august 2008.
<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/2651516/Russia-threatens-to-supply-Iran-with-top-new-missile-system-as-cold-war-escalates.html> (funnet mars 11, 2011).
- Lutkova, Anton Khlopkov & Anna. «Center for Energy and Security Studies.» *The Bushehr NPP: Why did it take so long?* 21 august 2010. <http://www.ceness-russia.org> (funnet april 10, 2011).
- . «The Bushehr NPP:Why Did It Take So Long?» *Center for Energy and Security Studies*. 21 august 2010. www.ceness-russia.org (funnet april 10, 2011).
- Mankoff, Jeffrey. *Russian Foreign Policy. The Return of Great Power Politics*. Lanham: Rowman& Littlefield Publishing Group, 2009.
- Mizin, Victor. «The Russia-Iranian Nuclear Connection and US Policy Options.» *MERIA, Middle East Review of International Affairs*, Volume 4, No 1 March 2004.
- Nestmann, Thorsten. «US-Russia Economic Relations.» 29 juli 2009.
http://www.consensuseconomics.com/News_and_Articles/US_Russia_Economic_Relations411.htm (funnet november 1, 2011).
- Neumann, Iver B. *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Oslo: Fagbokforlaget, 2001.
- . *Russia and the Idea of Europe*. London & New York: Routledge, 1996.
- Nizameddin, Talal. *Russia and the Middle East, Towards a New Foreign Policy*. London: C. Hurst& Co, 1999.
- Nogee, Robert H. Donaldson & Joseph L. *The foreign policy of Russia: changing systems, enduring interests*. New York: M. E. Sharpe Inc., 2009.

Norway The Official Site in Iran. www.norway-iran.org/Norsk/Iran/fakta/politikk/. august 2011.
<http://www.norway-iran.org/Norsk/Iran/fakta/politikk/> (funnet august 10, 2011).

Orlov, Vladimir A. *Iran's Nuclear Program Implications for the Dialogue Among Russia, United States, and Europe*. PIR Center: PONARS Policy Memo 358, november 2004.

Osen, Morten Bremer Mærli & Kirsten. «www.legermotatomvapen.no/upload/downloads/abm-avtalen2.pdf.» juni 2001. <http://www.legermotatomvapen.no/upload/downloads/abm-avtalen2.pdf> (funnet august 2, 2011).

P.Tsygankov, Andrei. *Whose World Order? Russia's Perception of American Ideas after the Cold War*. Indiana: University of Notre Dame Press, 2004.

Payvand News. «Iran Fires Gazprom from Azar Oil Field due to delays.» 10 september 2011.
<http://www.payvand.com/news/11/oct/1094.html> (funnet september 20, 2011).

Perkovich, George. «Iran's Nuclear Program after the 2005 Elections.» I *Iran's Nuclear Program: Realities and Repercussions*, av The Emirate Center for Strategic Studies and Research, 37-67. Abu Dhabi: The Emirate Center for Strategic Studies and Research, 2006.

Ramazani, Rouhollah K. *The Persian Gulf, Iran's role*. Virginia: University Press of Virginia, 1972.

RIA novosti. «Iran "opposes" EU plans to support caspian pipeline.» 16 september 2011.
<http://en.rian.ru/world/20110916/166888970.html>.

—. «Iran's nuclear program no bar to gas cooperation with EU-Ahmadinejad.» 18 november 2010.
<http://en.rian.ru/world/20101118/161391027.html> (funnet november 2011).

Riqiang, Wu. «Who is the Target of the US Anti- missile System Deployed in Eastern Europe?» *The Chinese Journal of International Politics*, vol 2 2008: 39-71.

Rønne, Jahn. «FAFO.» 25 mai 2007.
http://www.fofo.no/N%C3%A5+kommer+rakettskjoldet.b7C_wZvK0N.ips (funnet mai 3, 2011).

Sabatini, Cole Harvey & Richard. «James Martin Center for Nonproliferation Studies.» *Russia's Lukewarm Support for International Sanctions against Iran: History and Motivations*. 15 april 2010.
http://www.nti.org/e_research/e3_russia_lukewarm_sanctions_against_iran.html (funnet juli 15, 2011).

Sadjadpour, Karim. *Reading Khamenei: The World Views of Iran's Most Powerful Leader*. Carnegie Endowment for International Peace, 2009.

Shaffer, Brenda. *Energy Politics*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009.

Shenna, John C. «The Case Against the Case Against Iran: Regionalism as the West's Last Frontier.» *The Middle East Journal*, summer, vol 64 nr 3 2010.

Spiegel, Peter. «Biden Says Weakened Russia Will Bend to U.S.» 25. juli 2009.
<http://online.wsj.com/article/SB124848246032580581.html> (funnet september 23, 2011).

Starr, Jason. <http://iranprimer.usip.org/resource/un-resolutions>.

- Tishehyar, Mandana. «Iran Review.» *Iran- Russia Energy Relations*. 5. juni 2011.
http://www.iranreview.org/content/Documents/Iran_Russia_Energy_Relations.htm (funnet august 20., 2011).
- Trenin, Dimitri. *Russias Nuclear Policy in the 21st Century Environment*. www.ifri.org: Security Studies Department, 2005.
- . *The end of Euroasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization*. Washington D.C: Carnegie Endowment for International Peace, 2002.
- Tsygankov, Andei P. *Russia's foreign policy, Change and Contiunity in National Identity*. Maryland: Rowman& Littelfield Publishers Inc, 2010.
- Tsygankov, Andrei P. *New Challenges for Putin's Foreign policy*. vinter 2006.
- . *Russia's Foreign Policy, Change and Contiunity in National Identity*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishing Group Inc, 2010.
- . *Whose World Order? Russia's Perception of American Ideas after the Cold War*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2004.
- Vinnikov, Vladimir A.Orlov & Aleksander. «The Great Guessing Game: Russia and the Iranian Nuclear Issue.» *The Washington Quarterly*, spring 2005: 49-66.
- Yomhour-e-Eslami. *Memri Iranian Media Blog*. 24 juli 2011.
http://www.thememriblog.org/iran/blog_personal/en/39607.htm (funnet august 22, 2011).
- Yusuf, Huma. «[hwww.csmonitor.com/World/terrorism-security/2010/0217/Russia-suspends-Iran-arms-sale-following-Israeli-PM-s-visit-to-Moscow](http://www.csmonitor.com/World/terrorism-security/2010/0217/Russia-suspends-Iran-arms-sale-following-Israeli-PM-s-visit-to-Moscow).» 17 februar 2010.
<http://www.csmonitor.com/World/terrorism-security/2010/0217/Russia-suspends-Iran-arms-sale-following-Israeli-PM-s-visit-to-Moscow> (funnet august 15, 2011).
- Zabih, Sharam Chubin & Sepehr. *The Foreign Relations of Iran, A Developing State in a Zone of Great-Power Conflict*. Berkley: University of California Press, 1974.
- В.Путин. «Выступление на Мюнхенской конференции.»
<http://www.youtube.com/watch?v=XFMhLo0yp7s>, februar 2007.
- Газета, Российская. «Лавров: Россия не исключает возможности принятия ответных мер по вопросу ПРО.» 1 november 2011. <http://www.rg.ru/2011/11/01/pro-lavrov-anons.html> (funnet november 3, 2011).
- Головков, Александр. «Политический Журналь.» *Игольное ушко возможного О дружбе Российско Федераций с Империи Добра*. 08 ноября 2010 г.
<http://www.politjournal.ru/index.php?action=Articles&issue=231&tek=8802&dirid=40&searched=%E8%F0%E0%ED> (дата обращения: 12 september 2011 r.).
- Дворкина, Под редакцией Алексея Арбатова и Владимира. *Ядреное распространение: новые технологии, вооружения и договоры*. Москва: Московский Центр Карнеги, 2009.

Делягин, Михаил. «Иран остается стратегическим.» *Современный Иран*, oktober-desember 2010: 26-30.

Дугин, Александр Г. «Ось Москва-Тегеран:реальности и возможности геополитики.» *Современный Иран*, январь-март 2011 г. 2011: 21-28.

Думе, Выступление В.В.Путина в Государственной. <http://premier.gov.ru/events/news/14898/>. 20 april 2011. <http://premier.gov.ru/events/news/14898/> (funnet september 21, 2011).

Евгеньев, Евгений. «США предлагают России обязательство по ПРО.» 19 oktober 2011. <http://www.rg.ru/2011/10/19/usa-pro-site.html> (funnet november 2, 2011).

Карпич, Александр. «О состоянии и перспективах торгово-экономического сотрудничества с Ираном.» *Современный Иран* , oktober-desember 2010 г.: 9-19.

Касаев, Эльдар. «Россия - Иран: политика контрастов.» 25 september 2010. <http://journal-neo.com/?q=ru/node/1744> (funnet september 23, 2011).

Козырев, Николай. «Иранская ядерная программа:реальная или надуманная угроза?» *Современный Иран*, oktober-desember 2010: 80-85.

Лавров, Сергей. *Ответы Министра иностранных дел России С.В.Лаврова на вопросы радиослушателей в эфире радиостанций Голос России, Радио России и Эхо Москвы* (21 октября 2011).

Малашенко, Димитрий Тренин & Алексей. «Иран: Взгляд из Москвы.» 2010. <http://carnegie.ru/?lang=en> (funnet august 10, 2011).

Малашенко, Димитрий Тренин& Алесей. «Иран: Взгляд из Москвы.» 2010. <http://carnegie.ru/publications/?fa=41791> (funnet september 10, 2011).

Мамедова, Н. М. «У России и Ирана есть интересы, но не любовь.» 29 januar 2010. <http://www.inosmi.ru/asia/20100129/157865803.html> (funnet oktober 23, 2011).

Мамедова, Нина. «Опыт экономического развития Ирана в условиях исламского правления.» *Современный Иран*, oktober-desember 2010: 38-48.

Министерство иностранных дел Российской Федерации. «www.mid.ru.» 17 august 2011. http://www.mid.ru/BDOMP/Brp_4.nsf/arh/D45D9DC498E4D937C32578EF00540473?OpenDocument (funnet september 1, 2011).

Михайлов, Леонид. «Российский фактор в Центральной Азии.» *Международные Процессы*, май-август 2011 г.

Н.М.Мамедова. «Санкции и их влияние на ситуацию в Иране.» I *Север- Юг- Россия*, ав ИМЭМО РАН, 126-133. Москва: ИМЭМО РАН, 2011.

Ознобищев, Алексей Арбатов, Владимир Дворкин, Сергей. *Современные ядерные доктрины государств*. Moskva, 2010.

Орлов, Владимир. «Точки над и.» 21 oktober 2009. <http://www.pircenter.org/index.php?id=4549> (funnet oktober 21, 2011).

Панкратенко, Игорь. «Россия – Иран: весна или оттепель?» 10 oktober 2011. http://www.zvezda.ru/politics/2011/10/10/russia_iran.htm (funnet oktober 30, 2011).

Примаков, Евгений. *Мир без России? К чему ведет политическая близорукость*. Москва: Российская газета, 2010.

Проханов, Александр. «Я люблю тебя, Иран.» *Современный Иран*, januar-mars 2011: 13-21.

Путин, Владимир. «Отчёт о деятельности Правительства Российской Федерации за 2010 год.» 20. april 2011. <http://premier.gov.ru/events/news/14898/> (funnet april 30, 2011).

—. «<http://www.izvestia.ru/news/502761>.» *Новый интеграционный проект для Евразии — будущее, которое рождается сегодня*. 3. oktober 2011. <http://www.izvestia.ru/news/502761> (funnet oktober 12, 2011).

Рогов, Кирилл. «Гипотеза третьего цикла.» *Pro et Contra*, juli-oktober 2010: 6-22.

России, Президент. *Дмитрий Медведев подписал Указ «О мерах по выполнению резолюции Совета Безопасности ООН 1929 от 9 июня 2010г.»*. 22 september 2010. <http://www.kremlin.ru/news/8986> (funnet mars 10, 2011).

Рюриков, Дмитрий. «Оставьте Иран в покое.» *Современный Иран*, januar-mars 2011: 2-13.

Сажин, Владимир. «www.iimes.ru.» *Военно-политическая ситуация, Ядерная программа Ирана как фактор дестабилизации на Ближнем и Среднем Востоке*. august 2010. http://www.iimes.ru/rus/frame_stat.html (funnet oktober 20, 2011).

—. «Какой Иран выгоден России?» 5 mars 2010. <http://www.vremya.ru/2010/37/5/248939.html> (funnet oktober 20, 2011).

Сафранчук, Иван. «Научные Записки ПИР-Центра №8.» *ЯДЕРНЫЕ И РАКЕТНЫЕ ПРОГРАММЫ ИРАНА И БЕЗОПАСНОСТЬ РОССИИ: РАМКИ РОССИЙСКО-ИРАНСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА*. 1998. (funnet september 20, 2011).

Супонина, Елена. «Какой Иран опаснее для России?» 1 mars 2010. <http://www.vremya.ru/2010/33/5/248552.html> (funnet oktober 22, 2011).

Тренин, Димитрий. «Внешнеполитические перспективы России.» январь- апрель 2011. <http://carnegie.ru/publications/?fa=42205> (funnet september 24, 2011).

—. *Интеграция и идентичность. Россия как новый запад*. Москва: Издательство "Европа", 2006.

Хлопков, Антон. «Иранская ядерная программа в российско-американских отношениях.» *Научные Записки ПИР-Центра №18*. Декабрь 2001 г г. <http://www.pircenter.org/index.php?id=4548> (дата обращения: 22 september 2011 г.).

Юрченко, Иван. «Рогозин: Россия и Иран не будут создавать совместную ПРО.» 30 september 2011. <http://bryansk.kp.ru/online/news/988518/> (funnet november 2, 2011).

|

|